

Uit Mandchoerije,

(Sechs Monate beim Japanischen Feldheer.

BRONSART VON SCHELLENDORF.)

DOOR

J. C. VAN DEN BELT,

Majoor der Infanterie O.-I. leger.

(Vervolg van blz. 133.)

Hoewel het tijdstip nog niet is aangebroken om uit den in Mandchoerije gevoerden strijd de leeringen te trekken, die toepassing zouden kunnen vinden bij de opleiding van het eigen leger, komt het mij toch voor, dat reeds nu omtrent tal van vraagstukken eene meening kan worden te berde gebracht, zoowel met het oog op de te verwachten nieuwe gevechtsvoorschriften — in verband met de bekende lezing van den Kapitein JHR. ALTING VON GEUSAU en de daarop gevolgde discussie ¹⁾ —, als omdat opnieuw bevestigd werd de opvatting, die men zich omtrent vele dier vraagstukken reeds vóór den Z.-Afrikaanschen oorlog gevormd had, in hoofdzaak naar aanleiding van de geschriften over de jongste Europeesche oorlogen, voornamelijk die van '70—71. Door mij is ook gebruik gemaakt van andere werken dan het hiervoren aangehaalde, zooals uit de bijgevoegde noten blijken kan. ²⁾

Gaarne had ik vooraf laten gaan een overzicht van de ervaringen, opgedaan door den Majoor VON TETTAU, die aan Russische zijde den oorlog mede maakte. Daar dit werk echter zeer lang ter perse blijft, zal het hierna besproken worden.

Een kort overzicht der door de Russen toegepaste tactiek moge hier

¹⁾ Hoezeer ook de bewerking van de nieuwe reglementen wel in goede handen zal zijn, betreuren wij het toch zeer, dat in het Nederlandsche leger, niet zooals in het Duitsche, een vruchtbare pennestrijd voorafgegaan is aan de invoering van het reglement.

Voor al de meening van officieren, die veel met den troep in aanraking komen en daarbij hunne tactische studiën voortzetten, heeft voor dit doel zoo groote waarde.

²⁾ Zie o. a. *Mil. Woch.*, 1906, Nos. 31—33. Voordrachten van Prof. Oberst DANILOW over den Russ. Japanschen oorlog.

volgen, overgenomen uit de „Drei preisgekrönte Arbeiten”, onder den titel „Kein Schema”.¹⁾

De Russische aanvalstactiek berustte op verouderde beginselen, ondanks de bittere ervaringen, die men in '77/78 opgedaan had; meer dan op vuuruitwerking werd op de bajonet vertrouwd. Als gevolg daarvan werden de aanvallen gedaan met afdeelingen, die geringe breedte, doch groote diepte hadden. Zelden werd de tegenpartij bereikt, dank zij haar vuurtactiek. In het begin van den oorlog werd door de infanterie alleen salvovuur afgegeven, uitsluitend om den troep gesloten in de hand te kunnen houden. Later trachtte men deze tactiek te wijzigen naar die, welke door de Japanners toegepast werd, echter zonder veel resultaat, omdat de Russische infanterie alleen op gesloten massa-gebruik was afgericht.

De wapening der Russische infanterie (geweer 7,62 mM.) was ongeveer gelijk aan die der Japanners (geweer 6,5 mM.). De schietvaardigheid van beide oorlogvoerenden was onvoldoende, die der Russen minder dan die der tegenpartij. Nog zij opgemerkt, dat de Russen hunne stellingen hardnekkig verdedigden; de Russische soldaat stond in dat opzicht niet veel bij den Japanner ten achter.

1. Meer dan op de Z.-Afrikaansche velden bleek in Mandschoerije weder, dat het vóór alles „de mensch” is, wiens „kunnen” en „willen” den doorslag in het gevecht geeft; de wapenen en het terrein bleken nog immer slechts eene ondergeschikte taak te vervullen, hoe belangrijk deze overigens ook is. Wordt dit „kunnen” hoofdzakelijk verkregen in den diensttijd, op het „willen” werken vooral vóór, doch ook na die periode, zóó krachtige — helaas, dikwijls ongunstige — invloeden, dat te dien opzichte in een zeer korten diensttijd betrekkelijk weinig meer te verbeteren valt.

Het huisgezin en de school zijn de plaatsen, vanwaar in dezen overwegende invloed ten goede kan en moet uitgaan; de duur van den diensttijd zal dan ook niet meer van zoo overwegend belang zijn.

Deze invloed schijnt in hoofdzaak den Japanners de bekende schitterende resultaten bezorgd te hebben; ²⁾ voor de zooveelste maal toch, heeft de Russische soldaat bewezen, dat het hem allerminst aan moed ontbroken heeft. Een oorlog, gevoerd met een leger, waarvan niet een

¹⁾ „Kein Schema”, eene der oplossingen van de prijsvraag, uitgeschreven door de redactie van Danzer's Armeezeytung.

²⁾ In Japan war man rechtzeitig zur Überzeugung gelangt, dasz Armee und Flotte die einzigen achtungsgebietenden Maszstäbe für die Wertschätzung der Machtfülle eines Staates sind, und das ganze Volk hing mit patriotischer Begeisterung und opferfreudiger Liebe an seinem Heer und an seiner Flotte. Die Japanische Armee wurzelte daher tief im Boden ihres Vaterlandes, jeder einzelne Soldat wuszte dasz die Liebe und die Hoffnung seines ganzen Vaterlandes an ihm hing, und er vergalt diese Liebe mit al der Tapferkeit, mit al der Entsagung, deren er fähig war. (Inf. Reflexionen.)

aanzienlijk deel bereid is zich ten volle te geven voor de verwezenlijking van een ideaal — de onafhankelijkheid van den Staat b.v. — biedt al zeer weinig kansen op succes. De massa *moet* overtuigd zijn (worden), dat groote resultaten zonder evenredige verliezen niet verkregen kunnen worden; *onnoodige* verliezen moeten vermeden worden, wat alleen mogelijk is, als de troep en vooral de aanvoerders voor hunne taak ten volle berekend zijn.

Nog steeds is het waar, dat in den oorlog geoogst wordt, van hetgeen in vreedstijd gezaaid werd.

2. Voor de „discipline” bestaat geen vorm; vóór alles moet zij verband houden met het volkskarakter, evenals veel van hetgeen op de weerkracht van een Staat betrekking heeft. Hierbij is meer van anderen te leeren dan over te nemen.

Dat met eene echt nationale discipline groote resultaten te behalen zijn, ook dat hebben de Japanners getoond. Meer dan men gewoonlijk aanneemt: „bestimmen des Volkes Sitten und der Zustand seiner geistigen Bildung die Formen der Taktik und Disziplin”, zooals de schrijver van „Scharfe Taktik und Revuetaktik” m. i. zoo te recht opmerkt.

3. In het volle licht is weder gesteld de oude, doch zelfs voor korten tijd nog niet overal begrepen, waarheid, dat de *infanterie* in den oorlog de beslissing brengt; de taak der overige Wapens is uitsluitend haar dit zoo gemakkelijk mogelijk te maken, in de eerste plaats de artillerie op het slagveld, vervolgens de cavalerie in hoofdzaak vóór en na het gevecht.

Volle aandacht verdient het voorbeeld der Japanners om alleen de besten — en dan ook allen — als combattanten te gebruiken en de overigen — voor zooveel noodig — voor de talrijke gewichtige diensten, die beoogen den troep zoo lang mogelijk gevechtvaardig te houden.

4. De invloed van de aanvoering bleek overwegend te zijn. Bij het Japansche leger waren hoofd- en onderaanvoerders voor hunne taak berekend, voorbeeldig zijn zij den troep voorgegaan.

Het reglement had daarmede rekening gehouden door veel ruimte te laten aan het initiatief, ¹⁾ wat op groote schaal in practijk is gebracht, zoodat er geen sprake was van ééne aanvalsmethode; de resultaten zijn bekend.

(¹) „Es erscheint daher als eine der ersten Pflichten aller Vorgesetzten, schon im Frieden den Trieb zu selbständigem Handeln in ihren Untergebenen mit allen Mitteln zu wecken, statt, wie es der Friedensdienst nur zu leicht mit sich bringt, den Geist der Selbständigkeit in ein enges Schema zu bannen. Nur dort, wo gedankenlos ohne zureichenden Grund gehandelt wird, ist Tadel am Platz.” („Die Macht der Persönlichkeit im Kriege”). Zie aldaar ook blz. 50, voorlaatste alinea.

Ongetwijfeld is dit alleen mogelijk, wanneer de aanvoerders tactisch ontwikkeld zijn, in de eerste plaats de officieren.

Waar het echter dringend noodig is, dat ook bij het kader het tactisch oordeel ontwikkeld worde, omdat in het moderne vuurgevecht — dat in hoofdzaak door de lagere aanvoerders geleid wordt — met bloote reglementenkennis niet meer volstaan kan worden, moet van de beroepsofficieren geëischt worden, dat zij hunne ondergeschikten ook hierbij leiden kunnen.

Goed theoretisch onderricht — geen reglementen opdreunen — heeft daarom niet minder waarde dan oordeelkundige, praktische oefeningen.

De opleiding der aanvoerders moet vooral beoogen hen te bezielen met den wil om te overwinnen; een eenigszins bruikbare troep volgt dergelijke aanvoerders overal. „Klarer, entschlossener Wille und rücksichtslose Handhabung der Kriegszucht sind im Gefecht die schätzbarsten Eigenschaften der niederen Führer, deren Streben immer dahin gehen musz, durch ihre höhere moralische Kraft und ihr taktisch geschultes Denkvermögen die Untergebenen zu beherrschen”. ¹⁾ In het gevecht ²⁾ moet over een groot aantal aanvoerders beschikt kunnen worden.

5. Op één zelfde gevechtveld werden door de Japanners de meest verschillende gevechtsvormen toegepast om het doel te bereiken; met de talrijke, daarop betrekking hebbende invloeden werd rationeel rekening gehouden. ³⁾ IJle en dichte tirailleurliniën, verspreide en gesloten ondersteuningstroepen en reserven, lange en korte sprongen met sterke en zwakke afdeelingen, kruipen, ingraven, kleine en groote afstanden tusschen de liniën, gesloten afdeelingen in de gevechtlinie, in het kort alles wat de wisselende, oogenblikkelijke omstandigheden eischten, werd toegepast.

Voor goed schijnt mij daarmede den staf gebroken over den „normaal-aanval”. ⁴⁾ Het *reglement* is niet meer de plaats, waar het gevecht behandeld moet worden; een leidraad, waarin beknopt alles opgenomen is, wat op het gevechtveld toepassing *kan* vinden, met korte beschouwingen omtrent de voor- en nadeelen aan de toepassing verbonden, moet het gevechtsgedeelte van het reglement vervangen.

Dat de Japanners veel gebruik maakten van zeer ijle liniën, zelfs voor het voorwaarts brengen van reserven, bewijst ongetwijfeld, dat

¹⁾ HÖNIG. Taktik der Zukunft.

²⁾ Zie Mil. Woch., N° 8/1906 „Von Tjurientshan bis Tawa”, 5^e en 6^e alinea.

³⁾ Zie daarvoor vooral „Das Angriffs-Verfahren der Japaner” von FREIH. VON LÜTRWITZ, een zeer interessant boek, dat de hoofdzaken behandelt van de voornaamste gevechten. Als voorbeeld van de gevechtskracht der Japanners vestig ik de aandacht op den aanval op Schans N°. 16 (27/2/05), door den schrijver behandeld.

⁴⁾ Mil. Woch., N°. 8, 1906, blz. 157.

gesloten formatiën, zooals zij die in navolging van het oude Deutsche reglement in de eerste gevechten bezigden, groote verliezen lijdten op vlak terrein, ¹⁾ zelfs als de schietvaardigheid der tegenpartij minder dan middelmatig is. Dat zij er de, uit andere oorlogen bekende, nadeelen niet van ondervonden, bewijst echter ook, dat de troep uitstekend was; de Engelschen o. a. in Z.-Afrika deden andere ervaringen op, waaruit de gevolgtrekking te maken is, dat de Japanner een veel beter veldsoldaat toonde te zijn dan de Engelschman en voorts, dat de te bezigen gevechtvormen afhankelijk zijn van de waarde van den troep.

Met een troep, die zich geven wil, verdient de toepassing van ijle formatiën ongetwijfeld meermalen aanbeveling; heeft de troep daarentegen meer neiging voor het vaderland behouden te blijven, dan verdient het de voorkeur zoolang mogelijk de gesloten formatie te bewaren. Alléén op het gevechtveld is uit te maken, welke vorm oogenblikkelijk toegepast kan worden.

Ook de Japanners hebben hunne zwakke oogenblikken gehad. ²⁾

6. Een oordeelkundig gebruik van het terrein valt in schier alle latere gevechten aan te toonen, vooral bij de Japanners; ruime uitrusting van den troep met pioniergereedschap ³⁾ en oefening in het gebruik van de schop (met langen steel) in verschillende houdingen is een eisch geworden.

De aanvoerders moeten snel de militaire waarde van eene terreinstrook kunnen beoordeelen, de troep moet zich in korten tijd leeren ingraven. Ingravingen voor staande schutters, die zich zelfs op korten afstand niet van het omliggende terrein onderscheiden, bieden de beste dekking. De Russische ingravingen waren in het begin van den oorlog duidelijk op grooten afstand zichtbaar en bleven dientengevolge niet lang bruikbaar.

Het gebruik van de schop is nog immer middel, geen doel.

7. Het moderne gevecht is een *vuurgevecht*; bij verrassingen (scheme-

¹⁾ Zie „Das Angriffs-Verfahren der Japaner”, blz. 3.

In het gevecht aan de Yalu deden 36.000 Japanners, gesteund door 108 veldvuurmonden en 20 houwitserden de aanval op 6000 Russen met 24 veldvuurmonden, die vóór den inf^{ie.}-aanval tot zwijgen waren gebracht; toch verloren de Japanners in ruim 1 uur 30 officieren en 1000 man.

Bij Nanshan (1ste gevecht v/h 2^e leger) verloren de Japanners 135 officieren en 4360 man, niettegenstaande de Russische artillerie tot zwijgen was gebracht; de Japanners beschikten over 36.000 man inf^{ie.}, 216 veld- en 16 scheepsvuurmonden van 15 en 24 cM; de Russische inf^{ie.} was 10.000 man sterk.

²⁾ In het gevecht op 31/7 (Joshiraipas) was de Gardebrigade geen pas voorwaarts te brengen, niettegenstaande de verliezen zeer gering waren; in het gevecht op 17/1 (Motiënlingpas) verlieten 3 Japansche compagnieën zeer haastig het gevechtveld, toen zij plotseling onder art^{ie.}-vuur kwamen.

³⁾ Zie Mil. Woch., No. 2/1906. „Eine neue Waffe”.

ring, duisternis, mist, sneeuwstorm e. d.) is echter de bajonet nog steeds aan het woord.

De aanval bestaat in het verplaatsen van een overmachtig vuurfront naar den vijand (schietvaardigheid); diepte-opstelling van den troep is daarvoor onvermijdelijk.

Hoe de troepen terrein moeten winnen is niet aan te geven; tal van, te voren niet naar waarde te schatten, factoren, oefenen daarop invloed uit. In de eerste plaats wel het moreel van den troep, dat, zooals de practijk leert, niet immer het zelfde, integendeel aan dikwerf vrij snelle wisselingen onderhevig is. De aanvoerders moeten daarom bekend zijn met de verschillende toe te passen vormen en met de voor- en nadeelen, aan het gebruik verbonden; voorts moeten zij snel kunnen beoordeelen, wanneer de eene, wanneer de andere vorm toegepast moet worden om onnoodige verliezen te voorkomen.

Als regel zal de beslissing door omvatting moeten worden verkregen; het gebruik van massa's, in andere formatiën dan tot het ontwikkelen van de volle vuurkracht, is daarbij uitgesloten, zoolang de tegenpartij nog over eenige vuurkracht beschikt.

Het tijdstip, waarop deze vuurmassa's ingezet moeten worden, is niet aan te geven, waar het moeilijker dan ooit geworden is, elders dan in de voorste linie, een indruk te krijgen van de vuurkracht, die der tegenpartij nog gebleven is. Infanteriestootmassa's (bajonet) zijn alleen dáár te gebruiken, waar de omstandigheden het ontwikkelen van de vuurkracht der tegenpartij beletten.

Ter plaatse, waar de beslissing gezocht wordt, moet men sterker zijn dan de tegenpartij; op de overige fronten moet echter als regel eveneens krachtig worden aangetast. Eene bezette terreinstrook mag zonder bevel niet opgegeven worden; schietvaardigheid, handigheid in het gebruik van de schop en een hoog moreel zijn hierbij van overwegenden invloed.¹⁾

8. Zorgvuldige *verkenning* van het aanvalsterrein is immer noodig. Alleen infanterie is daarvoor te gebruiken, die daarin dus geoefend moet worden (patrouilles, zeer ijle tirailleurliniën); seinvlaggen zijn daarbij veelal van groot nut.

De bereden hoogere aanvoerders moeten zich, indien een gevecht te verwachten is, tijdig zoóvër mogelijk naar voren begeven om persoonlijk te kunnen verkennen, ten einde hunne afdeeling behoorlijk georiënteerd in het gevecht te brengen. Overhaasting, in welk opzicht

¹⁾ Bij het gevecht op 17 Juli (Motiënlingpas) werden de aanvallende Russen, ter sterkte van 17 bataljons en 12 vuurmonden, niet alleen teruggeslagen door 4 Japansche bataljons en 1 batterij, maar ook nog kilometers ver vervolgd. Bij het gevecht nabij de kolenmijnen te Jentai werd een Japansch bataljon als flankdekking aangewezen. De bats.-ct. wees den brigade-ct. op de geringe sterkte zijner afdeeling voor die taak, doch ontving ten antwoord: „Sterf dan”.

ook, moet vermeden worden. De tijd moet worden genomen om den lageren aanvoerders te zeggen, wat er van hen verlangd wordt, en om hen op hunne beurt den troep te doen inlichten. Oefening van allen in het zakelijk kunnen geven van inlichtingen en bevelen is noodiger, dan het van buiten leeren van reglementen.

9. Met het oog op het beginsel, dat het beter is niet gezien te worden dan gedekt te zijn, moet de *uniformkleur* zooveel mogelijk met de overheerschende terreinkleur overeenkomen. Tijdens den oorlog nog, verwisselden de Japanners hunne vredesuniform tegen khaki, naar aanleiding van de dure ervaringen aan de Yalu opgedaan. Eene velduniform is dus noodig, waarbij de verschillen tusschen de Wapens tot een minimum beperkt moeten worden; ook de rang- en graaddistinctieven moeten zoo eenvoudig mogelijk zijn. Alles, wat te vroegtijdig de aanwezigheid van den troep verraad (glinsterende metaaldeelen), veroorzaakt onnoodige verliezen.

10. De lange duur van het gevecht en de hooge eischen, die daardoor aan het fysiek van den man gesteld worden, maken het noodig de *uitrusting* tot een minimum te beperken en deze weinig hinderlijk te doen zijn. Waar de man, vóór alles, in het gevecht een grooten patronenvoorraad bij zich moet hebben, ¹⁾ minstens voor één dag voedsel en eene gevulde veldflesch, is het onmogelijk hem daarbij ook nog de overige uitrusting te doen dragen.

De ransels zullen dus dikwijls afgelegd moeten worden vóór den aanvang van het gevecht, wat immer een bezwaar blijft.

In verband met de geringe oppervlakte van het operatietooneel bij een oorlog in Nederland en de talrijke verkeerswegen te water en te land, die oprichting van verplaatsbare magazijnen veroorloven, zou het overweging verdienen de ransels af te schaffen, elk man bij mobilisatie zooveel mogelijk nieuwe kleeding te verstrekken en de uitrusting zéér te beperken. Invoering van den tentransel DOORMAN, die niet afgelegd zou behoeven te worden vóór het gevecht, verdient overweging.

11. Omtrent het gebruik der *cavalerie* in Mandschoerije valt weinig te vermelden; bij de Japanners liet het paarden-, bij de Russen het menschenmateriaal te wenschen over. De Japansche cavalerie maakte vooral naam door het gevecht te voet of beter door haar optreden als infanterie, o.a. in het gevecht bij Wafankau (^{15/8}), waar zij aanvallende Russische infanterie dapper te lijf ging, hoewel zij slechts gesteund werd door zwakke afdeelingen infanterie, artillerie en mitrailleurs; voorts in den slag bij Sandjepoe, waar zij de eerste Russische slagen krachtig afweerde.

¹⁾ Bij Nanshan vershoten de Japansche infanteristen gemiddeld 120 patronen per man; bij Liao-yang de 15^e brigade (4800 man) 723.600 patronen in 2 dagen, het 3^e gardereg^t. (2400 man) op 1 dag 400.000 patronen.

Omtrent haar hoofdtaak, „de verkenning”, is weinig bekend; de Japansche leiders kregen veel goede berichten van spionnen. De Russische leiders kregen blijkbaar al heel weinig berichten... op tijd.

De Russische cavalerie werd o.a. in het gevecht bij Wafankau door vuur verrast, in de slagen bij Liao-yang en Moekden bleef zij werkeloos. Waar door de verdragende vuurwapenen de kans op vuurverrassing zeer groot geworden is, moet de cavalerie aan den verkenningsdienst meer dan ooit aandacht schenken. Het gevecht, in welken vorm dan ook, is daarbij voor haar nog steeds middel.

12. De artillerie beantwoordde, vooral in de eerste gevechten, aan Russische zijde, niet aan de hooge verwachtingen. Niet alleen gebruikten de Russen toen hunne artillerie niet in massa en hielden zij steeds een deel in reserve, maar bovendien stelden zij haar op in dekkingen, die meestal van verre duidelijk zichtbaar waren.

Bij de Japanners streefde men juist naar massa-gebruik, wat hun o. a. bij Nanshan de overwinning bezorgde. Van af het treffen bij Taschikau (14/7) stelden de Russen hunne vuurmonden onzichtbaar voor de Japansche artillerie op, waartoe deze toen ook moest overgaan om te groote verliezen te vermijden. De infanterie werd daardoor dikwijls van steun beroofd, dien zij recht had te eischen; de taak van de artillerie is toch in de eerste plaats het voorwaarts gaan van de infanterie te vergemakkelijken. Meestal werd dit den Japanners door infanterie en mitrailleurs het krachtigst bemoeilijkt, deze moest dus het doel worden van de Japansche artillerie, wat onder de vorengenoemde omstandigheden niet immer voldoende krachtig geschied kon. Daarom brachten de Japanners aan hunne vuurmonden schilden aan, waardoor de artillerie weder in staat werd gesteld met de infanterie schouder aan schouder te strijden, wat van haar geëischt moet worden.

Herhaaldelijk hebben de Japanners in het begin van den oorlog het gemis gevoeld aan een voldoende aantal zware vuurmonden (Nanshan).

Niettegenstaande meermalen aanzienlijke verliezen geleden werden door eigen artillerievuur, stond de Japansche infanterie er op, dat zij tot het laatste oogenblik door artillerie gesteund werd; het vertrouwen op hunne artillerie is bij de Japanners dan ook ongeschokt gebleven.

13. *Mitrailleurs*, benevens het geweer van 6,5 mM. ¹⁾ (Japan), hebben hunne bruikbaarheid voor den oorlog ten volle bewezen; meermalen werden zoowel Russische als Japansche aanvallen (Nanshan) verijdeld door infanterie- en mitrailleurvuur alleen.

14. Opvallend is het ruime gebruik, dat, bij aanval en verdediging van veldstellingen, gemaakt is van *handgranaten*, daár, waar hindernissen ontbraken of op korten afstand van den verdediger waren aangebracht. Uitrusting van de infanterie en cavalerie met scharen, om

¹⁾ Zie de conclusiën van Dr. KÖRTING in het Mil. Woch., N°. 1, 1906.

ijzerdraadversperringen te kunnen doorknippen, verdient overweging.

15. Waar alle voordeelen, aan die partij toegevalen zijn, welke onder alle omstandigheden tot den *aanval* overging, schijnt het niet noodig nader uit te wijden over het overwicht, dat de aanval boven de verdediging bezit.

16. In stede van het in Z.-Afrika door de Engelschen in toepassing gebrachte beginsel: „hoe zijn verliezen te voorkomen”, huldigden de Japanners het principe: „hoe wordt de wil van de tegenpartij het snelst gebroken”, daarmede het doel van den oorlog weder in zijn juiste baan terugbrengend.

17. Duur boet een troep in het eerste treffen voor de fouten, bij de opleiding begaan; het is dus de plicht van de hogere aanvoerders die opleiding zoo volledig mogelijk gebaseerd te doen zijn op de feiten, die het gevechtveld te aanschouwen geeft; ernstige studie is daarvoor onmisbaar.

18. *Oefeningen* in de *duisternis* dienen veelvuldig gehouden te worden; herhaaldelijk toch, zullen gevechtshandelingen, maar meer nog voorbereidingen tot het gevecht getroffen moeten worden op oogenblikken, dat de vuurkracht van de tegenpartij niet tot haar recht kan komen.

Voor het gevecht op groote schaal echter, schijnt de duisternis weinig geschikt (zie het nieuwe Eng. velddienst- en gevechtsvoorschrift), omdat daarbij te veel factoren in werking treden, die niet beheerscht kunnen worden. Dat nachtgevechten bovendien zeer duur kunnen zijn, blijkt uit het gevecht van ¹¹/₁₂ Oct., waar de 4 bataljons sterke verdediger ($\pm$ 3000 man) den Japanners 1000 man deed verliezen.

De Japanners gebruikten den nacht voor den aanval, als zij over dag niet voorwaarts kwamen, het 1ste en 2^e leger reeds bij het tweede belangrijke treffen; het 4^e leger van af het 1ste treffen bij Liao-yang. ¹⁾

19. De troep moet bekend worden gemaakt met de uitwerking van het moderne geweerprojectiel op het menschelijk lichaam, wat betreft het minder gevaarlijk zijn der verwondingen dan vroeger en dus de grootere kans op herstel. ²⁾

20. In tegenstelling met de Russen, die bij het eerste treffen hunne reserveformaties in het vuur brachten, openden de Japanners den oor-

¹⁾ Met het oog op een groot deel van het vorenstaande is het interessant te lezen de: „Instruktionen” van 1810 en 1811 van Generaal YORK, 4^e Band van de reeks: „Erzieher des Preuszischen Heeres”.

²⁾ Zie Mil. Woch., N°. 1/1906. Dr. KÖRTING: „Schieszversuche und Erfahrungen”.

log met hunne *beste* troepen (de gardedivisie o. a.). Nog steeds geldt het beginsel, dat de qualiteit van den troep niet door de quantiteit te vervangen is. ¹⁾

(Wordt vervolgd.)

¹⁾ „Als de geest onder mijn Kozakken maar beter was”, klaagt de Russische opperbevelhebber in het legerbevel van 15 Aug.

In den slag bij Moekden hield de Russische opperbevelhebber de Europeesche troepen in reserve om door een tegenaanval de beslissing te brengen. De binnenlandsche toestand in Rusland, het lange, vermoeiende transport, de geringe geestdrift voor het oorlogsdoel en de voorafgegane nederlagen hadden echter ook op deze troepen een sterk deprimeerenden invloed uitgeoefend.

Ook de tijdens den Z-Afr. oorlog aan Engelsche zijde opgerichte vrijwilligers- en koloniale korpsen bleken herhaaldelijk zoo weinig militaire waarde te bezitten, dat zij te velde niet te gebruiken waren.

De eerste opleiding en de voortgezette oefening der Cavalerie.

In het artikel: „La Cavalerie de demain” ¹⁾ troffen wij de volgende woorden aan, die óók voor ons land in toepassing kunnen worden gebracht.

„Les recrues arrivent au mois d'Octobre, quand le temps est encore doux, le sol bon; tout le travail de leur débourage devrait se faire sur les routes et en terrain varié. L'étude du service en campagne individuel, de la marche en colonne de route, de la formation du peloton en bataille, en sortant de la route, ou en passant sur le terrain de manoeuvres serait largement avancée, quand le temps *enfermerait* au manège ou alors les hommes, à peu près en selle, pourraient faire et comprendre quelque chose”.

In October en November is het weder in ons land nu wel niet bepaald zacht, doch zij het frisch, dikwijls is het zonnig, mooi weder en vooral de eerste dier twee maanden staat daarvoor gunstig bekend. November zij zelfs regenachtig, guur en stormachtig dikwerf, onze recruten zijn toch ook Hollandsche jongens en aan het klimaat gewend. Tijd genoeg, om in December en Januari, als stroomen regen, vorst of dikke sneeuw alle oefening in de buitenlucht uitsluiten, de manege in te gaan. ²⁾

Wordt zoo in Nederland behandeld? Wij meenen, dat het tegendeel waar is. Het weder zij goed of slecht, groot is steeds het gedrang van alle eskadrons naar de maneges, waarvan er naar hun smaak maar nooit genoeg kunnen zijn. Alleen dáár schijnt het heil der recruten-opleiding te liggen. Ook hier echter de restrictie: „den goeden niet te na gesproken”. Van die goeden zouden wij echter maar een enkel eskadron kunnen noemen, dat in eene richting, als door den Franschen schr. voorgestaan, *werkte* (verleden tijd). Wellicht zijn er enkele meer.

Doch een feit is het, dat zóó de algemeene opvatting bij de cavalerie nog niet is en het voorbeeld van die enkelen zonder uitwerking blijft.

Het „waarom” dezer zaak laten wij onzen Franschman maar liever geven:

„Les habitudes seraient changées. Mettre l'étrier, prendre le sabre et l'air dès le début. Voila des nouveautés dangereuses. Mais la position!

¹⁾ Revue de Cav., Sept. 1906., blz. 674.

²⁾ Het zelfde geldt trouwens van af half Februari; ook dan kan buiten zeer goed worden geoefend.

la conduite qu'en fait-on? Les progressions et les procédés sanctionnés par l'expérience de nos illustres ancêtres sont plus sûrs, que les innovations des jeunes!

„Mais nos ancêtres avaient le service de cinq et de sept ans. Il faut marcher avec son siècle et les mœurs du moment et ne pas avoir peur du changement et du nouveau, *qui sont une loi fatale.*”

Daar hebt gij de oorzaken; juister, welsprekender zouden wij ze niet kunnen opsommen.

Doch nog andere invloeden, dan die van het weder, zoeven geschetst en ons waarlijk niet zóó ongunstig gezind, stellen hunne eischen.

Wil onze cavalerie ook niet behooren tot de „Cavalerie de demain”?

Wil zij soms achterblijven en vastroesten in oude denkbeelden, die men nu eenmaal verlaten moet, omdat de werkelijkheid ons voor nieuwe, bij vroeger geheel veranderde eischen plaatst?

Is het niet te verwachten, dat in een militie-leger, als het Nederlandsche, óók bij de cavalerie de militie meer en meer de overhand zal krijgen op de vrijwilligers, vooral wanneer daarbij zooals tegenwoordig onder het reeds te geringe aantal nog te veel slechte elementen blijken voor te komen? Een feit is het althans, dat het contingent militie sedert de laatste jaren bij ons Wapen geleidelijk is toegenomen, óók omdat de ledig gebleven plaatsen, waarin de werving niet wist te voorzien, moesten worden aangevuld. Óók is het de nuchtere werkelijkheid, dat op 31 October j.l. de eerste oefeningstijd der cavalerie-militie feitelijk tot 18 maanden werd verkort. Al zal dan op 1 April de verdere doorvoering van dien zoo fel bestreden maatregel worden opgeschort, het zal slechts uitstel van executie blijken, omdat men er toch toe komen moet.

Immers, reeds sedert lang is de drang in het Nederlandsche volk voelbaar naar voortgezette verkorting van oefentijd, zoodat men kan verwachten, dat hieraan op den duur geen weerstand geboden zal kunnen worden.

Laten wij ons toch rekenschap geven van deze teekenen der tijden en vooral rekenen met deze *feiten*, niet tegenstribbelen, waar alleen aanpakken kan helpen, *doch* van den nood eene deugd maken. En óók, wordt deze volksdrang verstandig geleid, stelt men zich aan het hoofd daarvan, dan krijgt men althans geleidelijken overgang, blijft men er zich echter tegen verzetten, dan wordt men meegesleurd, vermoedelijk veel sneller, dan men zou verwachten. Daar komt bij, dat tegenstribbelen of verklaringen van onmacht vrijwel misplaatst zijn, waar óók in den laatsten tijd door ons allen het bewijs practisch is geleverd, dat een eerste-oefenings-tijdperk van 18 maanden ruimschoots voldoende is.

Hebben wij niet allen in 6 maanden en voor het meerendeel in korter tijd nog, de ons toevertrouwde recruten, hetzij dan miliciens of vrijwilligers, z.g. afgericht en bleef er dus voor de eersten niet een geheel jaar over voor verdere oefening?

Daarom moet eigenlijk toegegeven, dat er óók in die 18 maanden

weder een „blijvend” gedeelte verscholen zit en dat eerst met 12 maanden eerste-oefeningstijd de grens, voorloopig althans, zal zijn bereikt.

Wanneer men toch erkent, dat de eigenlijke africhting in 6 maanden wordt verkregen, waarom dan niet toegegeven, dat het tweede 6-tal maanden voldoende is, om den afgerichten man door voortgezette oefening geheel tot een bruikbaar cavalerist te vormen.

Doch dan is zeer zeker „woekeren met den tijd” een onafwijsbare eisch. En weer stellen wij de vraag: „wordt zoo in Nederland gehandeld?”

Een land, waar wél gewoekerd wordt met den tijd en dat ons tevens op die vraag een duidelijk antwoord geeft, is *Zwitserland*.

Men raadplege blz. 16 van het bekende verslag van den Ritm. BENTJEN over de Zwitsersche cavalerie, waaruit wij hier het navolgende dagtableau even wedergeven, omdat natuurlijk niet ieder dit verslag onder de hand heeft.

Cav. Cadreschule. Esk. II.
Tagesbefehl N°. 29 für Donnerstag 18 Aug. 1904.

6—8 Exercieren.

8—8½ Pferde besorgen.

8½—9 Soldatenschule.

9—10 Theorie.

10—11 Pakken.

11 Baden.

1½—2½ Pferdekenntniss.

2¼—4 Stalldienst.

4—5 Reinigungsarbeiten.

6. Hauptappel.

Quartieranzug, Schuhe, gelbes Lederzeug Zaüme.

sig: Hptm. ZIEGLER.

N.B. „Als direct gevolg van het woekeren met den tijd, ontbreekt hier de afzonderlijke, zoogenaamde „inspectiedag”. 1) Elken dag wordt op het „hoofdappel”, dat des n.m. ten 6 ure wordt gehouden, een of ander opgegeven onderdeel van uitrusting, harnachement of wapens medegebracht en geïnspecteerd. Alle officieren zijn hierbij present.

Men zal ons wellicht opmerken, dat dit tableau voor de Cadre-Schule en dus niet voor de Recruten-Schule geldt, doch daargelaten eene enkele afwijking, — voor „Pferdekenntniss” zal b.v. wel eene andere oefening in de plaats treden — is er geen enkelen grond, aan te nemen, dat een recruten-tableau *minder* gevuld zal zijn.

„Immers de dienst kenmerkt zich door hetzelfde beginsel, dat in het geheele Zwitsersche leger overheerschend is: „Woekeren met den tijd”.

„Dat deze daardoor zeer vermoeiend is, in nog hoogere mate door de

1) Ook bij de Nederlandsche cavalerie bestaat deze dag niet meer, wat intusschen niet wegneemt, dat tal van dagen aan inspecties gewijd zijn en dus voor de oefening verloren gaan.

onverbiddelijke gestrengheid, waarmede alle uiterlijke details worden gehandhaafd, ligt voor de hand.

„Die Leute werden ausgekniffen, wie Citronen”, was de bekentenis van alle officieren, die trouwens voor hun persoon niet minder inspannend den geheelen dag in de weer zijn.” ¹⁾

Zonder nu juist „die Leute auszukneifen, wie Citronen”, eene handelswijze, die misschien alleen bij een Zwitserschen recruit is toe te passen, óók in lichamelijk opzicht en dan nog slechts gedurende den korten tijd, welken de „recruten-school” duurt, gelooven wij toch niet te overdrijven met de bewering, dat zij bij ons wel wat *meer* aangepakt kunnen worden.

Een dag, die, wat dan de eigenlijke oefeningen betreft, ten ongeveer half acht v. m. aanvangt, om ten 12 uur, 1 uur uiterlijk te eindigen, kan reeds moeilijk welbesteed worden genoemd.

Een tableau, waarop elke $\frac{3}{4}$ uur oefening — langer duurt deze meestal niet — aangenaam met $\frac{1}{2}$ uurtje rust wordt afgewisseld, of waarop extra-paardenpoetsen, stal in orde maken (terwijl er toch stalwachts zijn) of inspecties eene plaats innemen, kan niet bepaald goed gevuld worden geheeten.

Een dag, geheel besteed aan loopen met den mestbak(?) of met kruiwagens mest naar de put rijden, is gewoonweg verloren voor de oefening, zoo goed als ieder uur, aangewezen voor, althans vele der tallooze corveëen, die in het kazerneleven nog steeds zulk eene gewichtige(?) rol vervullen.

Een dag, waarop de hoofdoefening — de rijles — $\frac{3}{4}$ uur duurt ²⁾ en de overige oefeningen, het marga-schieten soms uitgezonderd, door dikwijls onbedreven, weinig ambitieus en onvoldoend gecontroleerd kader worden gehouden, kan onmogelijk gezegd worden aan intensieve oefening te zijn gewijd.

Kan ten deze worden verklaard, wat de steller van het „Verslag” neerschreef, van de Instructeurs? „Ook zij zijn opgeleid in de door en door practische oefenschool der (Zwitsersche) Cavalerie, hebben daar van af hun eersten dag onder de wapenen geleerd, met elke minuut te woekeren, brengen, als bijna elk (Zwitser) een diepen ernst en een onbegrensd plichtbesef ten aanzien hunner militaire verplichtingen mede en worden in hun taak gesteund door de overeenkomstige eigenschappen hunner recruten.”

Is hier een ideaal geschilderd, voor ons, Nederlanders, onbereikbaar; zijn dat plichtbesef, die diepen ernst in dienst bij onze recruten niet op te wekken? Kan hier het goede voorbeeld der instructeurs, niet alleen dat der officieren, doch in nog hoogere mate dat der onderofficieren, niet werken?

Dan echter eerst het gehalte der vrijwilligers, waaruit zij voortkomen

¹⁾ Verslag over de Zwitsersche Cavalerie van den Ritmr. BENTEYN, blz. 15.

²⁾ Vergelijk blz. 7 vgg. Verslag.

en hunne positie verbeterd, want uit minderwaardige elementen en uit lieden, onder geldelijke zorgen of onder ontevredenheid met hun bestaan gebukt gaande, is geen opgewekt, plichtgetrouw kader te vormen.

Allicht brengen hiertoe het komende „capitulantenstelsel” en de veranderde wervingsvoorwaarden het hunne bij.

Er *moet* echter verbetering komen, want de onderofficieren verlaten tegenwoordig in grooten getale den dienst en dikwijls minder geschikte krachten — vooral voor instructeurs — komen daarvoor overhaast in de plaats.

Doch deze zaak is hier nu niet aan de orde en laten wij dus verder rusten; in het voorbijgaan mocht er echter wel op gewezen worden, omdat zij zulk een belangrijken factor voor de verzekering eener goede opleiding vormt.

Wij zijn dus tot de erkenning moeten komen, dat bij toestanden, als hiervoren genoemd, van eene „intensieve oefening” op het oogenblik moeilijk sprake kan zijn.

Toch weten wij, dat reeds bij de tegenwoordige oefening de recruten gemiddeld binnen 6 maanden zijn afgericht, waaruit volgt, dat dus de verklaring: „bij krachtige oefening eischt die africhting slechts 4 maanden” — juist mag worden genoemd.

Een enkel voorbeeld uit de praktijk ter nadere toelichting.

Voor ons ligt de opgave van den oogenblikkelijken stand der oefening van eene klasse recruten-miliciens van het ° Peloton, ° Eskn., ° Regt. Huzaren (de nummers doen hier niets ter zake), ons verstrekt door een officier van dat regiment.

Deze opgave is, wel overwogen, neergeschreven door een der beste en oudste onderofficieren, welke het betrokken regiment telt, die bovendien het radicaal voor opperwachtmeester-instructeur bezit en vroeger de recruten van het depot africhtte, door een man dus, in deze zaak zeker wel — wij zouden haast zeggen meer dan iemand anders — tot oordeelen bevoegd.

° Eskadron.

° Peloton.

Opgave van den stand der geoefendheid van de recruten, in verband met den leiddraad van den Regimentscommandant.

I. Ruiterschool te Paard.	I ^e afd. 3 ^e Les, 1 ^e Ged.
II. Gymnastiek.	?
Schermen	2 ^e afd., 3 ^e Les.
Voltigeeren.	?
Voetexerceeren.	Ruiterschool te voet 2 ^e Les, 2 ^e gedeelte
	Pelotonsschool „ II ^e afd. „
Schieten.	A ³ geschoten voor de schijf.

III. Practisch onderricht. Leiddraad punt 3, 4, 9 en 10 nog eens te doorloopen.

IV. Theorieën. Leiddraad punt 6, 7, 10, 11, 12 en 13 nog eens te doorloopen. ¹⁾

Vermoedelijk 1 Maart als afgericht in het Eskadron.

's Gravenhage, begin Januari 1907.

De wachtm^r.

Wij teekenen hierbij aan, dat al het *voorafgaande* dus door deze recruten werd gekend en bij de verschillende opgaven alleen dat, waarmede zij *toen bezig waren*, is aangegeven.

Over de met een? gemerkte vakken wilde deze wachtmeester zich voorzichtigheidshalve niet beslissen uitspreken, wel was hij hierover zeer tevreden en zijn de recruten hierin veelvuldig geoefend.

Geflatteerd is deze opgave zeer zeker niet, hetgeen wel te wijten is:

1° Aan het feit, dat de geleidelijke oefening dezer klasse zeer heeft geleden onder eene voortdurende verwisseling van onderwijzers. In den loop van nog geen 4 maanden volgden korporaals en jonge onderofficieren elkander tot 4 en 5 maal toe op; ook weder een gevolg van het verloop onder het kader.

2° Aan de omstandigheid, dat de wachtmeester, die deze opgave verstrekte en die zich eindelijk onafgebroken met hen kon bemoeien (N°. 6), den datum van africhting op verzoek eerder veel te ruim, dan te nauw heeft gesteld.

Toch blijken recruten, onder zulke buitengewoon ongunstige oefeningsvoorwaarden opgegroeid, nog in ongeveer 5 maanden te kunnen worden afgericht.

Ook hier was bovendien de oefening onderhevig aan den zoo langzamen gang van zaken, hiervoren geschetst.

De conclusie ligt dus vrijwel voor de hand.

Doch wij zagen óók eene klasse van een *ander* eskadron (half Februari), welke in geheel *andere* omstandigheden had verkeerd en dan ook een veel beteren indruk maakte.

Deze klasse, deels uit miliciens- deels uit vrijwilligers-recruten bestaande,

¹⁾ *Practisch Onderricht:*

Punt 3. Het voorbrengen en monstereen van een paard.

„ 4. Het ophouden der beenen bij het beslaan.

„ 9. Het oppakken in groote- marsch- en veldtenuë.

„ 10. De kennis der signalen.

Theorieën

Punt 6. De houding aan te nemen bij het binnenkomen en verlaten van Regts. of Eskns. bureau.

Punt 7. De Tenuë. Inw. Dienst, Hoofdstuk XIII.

„ 10. Belooningen en Onderscheidingsteekenen, Permissiën, Verlof, Zakboekje, blz. 34.

Punt 11. De Straffen. Regl. v. Krijgstucht. Hoofdstuk III. Art. 30.

„ 12. Alg. Begrippen: Rekening man. Soldij-inhoudingen. Kortingen. Provoostgeld.

Punt 13. Kennis v/d. uitwendige deelen van het paard. R. t. P. 4.

reed in volledig veldtenuue en voerde zoowel afzonderlijk, als te gelijk, verschillende wendingen en voltes, in draf en galop zeer nauwkeurig uit.

Het zelfde werd met getrokken sabel herhaald, waarmede deze recruten de verschillende voorgeschreven oefeningen zeer goed uitvoerden.

Hunne houding was uitstekend, en ook bij het daarop volgende *afzonderlijk* springen over den boom, bleef deze geheel bewaard. Zij hadden zelf opgepakt en alles lag goed op het paard.

Eene „model-klasse” dus, zal men wellicht spottend opmerken.

Ja, zeker, is ons antwoord, naar onze bescheiden meening was zij dat, wij konden ons ten minste na afloop der oefening niet weerhouden tot den instructeur te zeggen: „kerel, wat eene aardige recruten-klasse is dat, ik zou haar best afgericht willen hebben”.

Nader gevraagd, vertelde ons deze opperwachtmeester-instructeur — en laten wij het dadelijk erkennen, een zeer goede — dat deze recruten van af 1 Oct. 1906 in africhting waren genomen en nu feitelijk *alles kenden*, hij althans wist niet, wat hij er meer mede zou moeten doen.

Deze onderofficier had hen van den beginne af voortdurend gehad, wat dus eigenlijk de normale toestand moet zijn, doch wel eene tegenstelling vormt met de hiervoor geschetste klasse met hare zes instructeurs in het geheel.

De opperwachtmeester, die mijne denkbeelden daaromtrent absoluut niet kon weten, verklaarde mij verder, dat de menschen zeer goed in 4 maanden konden worden afgericht en dat hij dit het vorige jaar trouwens wel in korteren tijd had gedaan — toen was het echter zomer. Na 2½ à 3 mnd. gingen zij toenmaals met het eskadron mede.

Ook deze klasse ging bovendien al geruimen tijd mede schijfschieten en reed evenals de afgerichte menschen dikwijls voor den tweeden keer.

Ziehier dus twee uitersten, van ongunstigen en gunstigen toestand, t. o. der africhting; wij zijn de eersten, om dit zelf te erkennen.

Doch daartegenover zal men wel moeten toegeven, dat daartusschen het gemiddelde ligt, wat dus inhoudt, dat de recruten in dien zelfden tijd (4 maanden) goed afgericht kunnen worden.

Trouwens deze instructeur gaf als zijne meening te kennen, dat de menschen, als men er maar mede naar buiten mocht gaan, in stede van altijd de manege in te moeten, veel spoediger handig zouden worden, en de africhtingstijd op deze wijze nog gemakkelijker verkort zou kunnen worden.

Volledigheidshalve zullen wij ten slotte nog eenige vragen trachten te beantwoorden met dit vraagstuk rechtstreeks verband houdende, onder opmerking, dat een gedeelte daarvan reeds onwillekeurig een antwoord vindt in het tot hiertoe behandelde.

1°. Hoe is eene intensieve oefening te verkrijgen?

2°. Is het mogelijk den dienst van pelotonscommandant, belast als deze nu is en met de oefening van zijn afgericht personeel en met de opleiding zijner recruten en om de 2 à 3 weken met den nog altijd

afmattenden weekdienst, zóó te regelen, dat het hem mogelijk zij, niet alleen in *naam*, doch *inderdaad*, zijne recruten af te richten en verder op te leiden.

3°. Kan de eigenlijke africhting in 6 maanden geschieden; wat dient zij in groote trekken te omvatten; wat dient daarop aan voortgezette opleiding en oefening te volgen?

4°. Is het mogelijk bij de tegenwoordige sterkte aan vrijwilligers en bij eene andere regeling van de opkomst der militie, n.l. in 2 helften, respectievelijk *1 Oct.* en *1 April*, die voortgezette opleiding en oefening te verzekeren; hoe wordt dan de toestand?

5°. Kadervorming en opleiding.

Ad. 1. Intensieve oefening wordt verkregen door den dag goed te gebruiken, door te woekeren met den tijd; door in de morgenuren vooral, als geest en lichaam nog frisch zijn, elke minuut te benutten en geen kostbaren tijd met onnoodige rustpauzes te verkwisten, in één woord door een voorbeeld te nemen aan de Zwitsersche wijze van arbeiden.

Zijn de morgenuren goed gebruikt en begint vermoeidheid in te treden, dan is het ook middag geworden en is eene goede pauze verdiend, waarin gegeten en uitgerust kan worden (12—1).

De arbeid, die minder absolute geestesinspanning en kracht vordert, doch meestentijds meer het karakter van „ontspanning door inspanning” draagt, volge nu.

In den morgen dus: flink rijden, voorbereidende schietoefeningen, theorie, voetexercitie en schermen (sabeloefeningen).

In de middaguren: gymnastiek, voltige, pionieren, pakken en zadelen en ten slotte poetsen van paarden, wapenen en uitrusting. Om vijf uur middagappèl en inspectie over eenige wapenen, kleedingstukken of deelen van het harnachement. Daarna eten, ongestoorde rust, vrijheid om uit te gaan, doch gedurende de eigenlijke africhting per se om 10 uur thuis en naar bed.

De hoofdoefening, het rijden, niet als een simpel manege-lesje van $\frac{3}{4}$ uur opgevat, doch, als eene flinke oefening, beginnende als rijles en voortgezet als exercitie of terreinrijden, waarin de zeer elementaire velddienstbegrippen, als het ware spelender wijze, worden ingevlochten.

Wil men het manege-onderricht, vooral in den winter, niet prijsgeven, omdat de beginselen der rijkunst gemakkelijker en sneller in eene afgesloten en tegen storende weersinvloeden beschutte ruimte worden geleerd (de eigenlijke rijles), men combineere het ten minste met ruim één uur buitenrijden.

Verklaarde niet een onzer meest ambitieuse en in de practijk door-kneede eskadronscommandanten: „Mijne recruten rijden steeds elken dag $\frac{3}{4}$ uur in de manege en daarna minstens $1\frac{1}{4}$ uur naar buiten”? ¹⁾

¹⁾ Verslag Ver. t. b. v. Kr. 27 April 1906, blz. 782 vgg. Zie ook id. blz. 747, eerste drie alinea's.

Dat is ten minste eene krachtige uiting van den wensch naar intensieve oefening, doch, naar wij vreezen, op dit oogenblik nog eene vrijwel alleenstaande opvatting van den dagelijkschen rijdienst, die echter óók des winters (1 Oct.—1 April) zoo eenigszins mogelijk moet worden toegepast.

Deze ritmeester is óók van oordeel, dat een eskadron bij behoorlijke training geen „dikke” paarden heeft, maar wel *gezonde* paarden met gestaalde spieren.

Hij vergist zich echter, waar hij verklaart, dat de tijd voorbij is, toen men in dikke paarden, in een z.g. „vesting-eskadron”, behagen had.

„Twee uren rijden is voor recruten niet te lang”, is zijn oordeel. Worden zulke oefeningen nu verstandig geleid (niet te lang achtereen draven, gedurende de stapreprises gymnastiek), dan leeren de recruten de practijk van het rijden spoedig en degelijk — en ontvangen de paarden eene nuttige training.

Intensieve oefening wordt echter tevens verkregen door geregeld *elken* werkdag op die wijze te besteden, waartoe de z.g. „wachtdag” moet vervallen.

Men raadplege slechts de cahiers of aantekeningen, waarin de oefeningen, welke de recruten elken dag ontvingen, worden genoteerd. Eerst uit zulk een overzicht krijgt men de overtuiging, hoe kort deze zijn en hoe gering in aantal, doch daarnaast hindert het nog veel meer, telkens en telkens het woordje „op wacht” te ontmoeten, gelijkstaande met „geen oefening”, een verloren dag derhalve. Is dat nu niet te vermijden?

Is zoo'n mestraper per stal nu bepaald onmisbaar?

Zou werkelijk de „paillasse” nu zóóveel vuiler worden, als zij niet meer „met den bak rondliepen” en in stede daarvan elk peloton b.v. 3 keer per dag een kwartier besteedde, om, zooals het nu meestal elken morgen doet, de vakken vlug in orde te brengen, d. w. z. daaruit de mest en het natte stroo te verwijderen, die zich daarin gedurende den nacht verzameld hebben, deze naar de mestput te kruien en versch stroo onder te strooien? ¹⁾ Komt men ooit onverwacht in de stallen, zonder dat in ettelijke vakken mest ligt en men zich genoodzaakt ziet, den stalwacht te roepen, om deze te verwijderen, terwijl men zich afvraagt: „als ik straks mijn hielen heb gelicht, zou die man dan wel iets anders uitvoeren, dan uit de ramen kijken, een deuntje fluiten, een „stukje eten”, een uiltje knappen of een keukenmeidenromannetje lezen?

Wij wagen het niet op al deze vragen een absoluut antwoord te geven, doch, wat wij wel zouden wenschen, is, dat men eens eene proef in dien zin nam. Eene eerlijke „faire” proef, met de winst in het vooruitzicht van een zeer groot deel van den oefentijd, die nu verloren gaat. En het toezicht op de paarden dan? Nu, daar durven wij het wel

¹⁾ Meerder stroo is dan *misschien* wel noodig, b.v. voor elken keer „stal in orde brengen” 1 bos stroo per 2 paarden. De ondervinding moet dit uitwijzen.

op wagen; als men daarmede maar zoo'n omslag niet maakt en vooral hen flink laat werken, dan loopt dat best los. ¹⁾

's Nachts is er toch óók geen toezicht. De, in diepen slaap verzonken, stalwachts zal men toch wel niet als zoodanig aanmerken? Overdag zijn bovendien voortdurend menschen in de stallen en zijn daar op bepaalde uren de wachtmeester en de korporaal van de week in de weer. De eigenlijke staldienst zou men nu, als volgt, kunnen regelen: Het ochtend en middagverzorgen der paarden omvat het poetsen, het in orde maken van de paillasse, het drenken en het voeren. De haver haalt elke man bij den wachtmeester van de week van den gereedstaanden voorraad zakjes, het voor zijne paarden bestemde bosje hooi op den hooizolder bij den „hooiboer” (man, die het hooi verdeelt en rationneert) ²⁾; deze kan het óók afwerpen en plaatst een en ander achter de vakken.

De officier van de week kan hierbij op de gewone wijze laten nadrenken, nawegen en voeren, in ieder geval, zij het misschien eenigszins anders geregeld, toezien, dat elk paard zijn deel ontvangt. Alleen des nachts moeten eenige manschappen in den stal blijven *slapen*, als er dan iets gebeurd (brand), is onmiddellijk eenig personeel bij de hand.

Voor dien weinig, vermoeienden dienst moeten elken dag bij toerbeurt op het middagappel eenige „nachtwachts” worden aangewezen.

Op hen rust dan tevens de taak, de paarden 's avonds te drenken en af te voeren. ³⁾ Daarna kunnen zij nog een paar uur vrij zijn en deze op de kamer of in de cantine doorbrengen (niet uitgaan) en moeten zich dan ten 10 ure in den stal ter ruste begeben.

Het inwerpen van het middaghooi, gepaard aan het in orde brengen der vakken, zou op 1 uur, het middagvoeren (daarna appèl en eten) tegen 5 uur, het avondvoeren op 8 uur kunnen worden gesteld, óók in verband met den langeren dagelijkschen dienst.

Nog eens, men neme hiermede eens eene proef, met het vaste voor-nemen, haar eerlijk alle kans op slagen te geven.

Men zette alle bedenkingen, alle ontstemming op zij, breke met sleur of ingebeelde bezwaren, doch geve bereidwillig de volle medewerking, die elk streven naar goed bedoelde, wellicht heilzame hervorming verdient.

Op zulk eene basis zien wij deze proef met vertrouwen te ontmoet.

¹⁾ Sommigen zullen wellicht vreezen voor diefstal van kleine harnachment-deelen in den stal, wanneer echter het gehalte der vrijwilligers en het aantal der miliciens toeneemt, zal ook dit euvel verdwijnen; strenge straffen moeten dan het overige doen.

²⁾ Zou dit „baantje” niet door een burger-geëmployeerde kunnen worden waargenomen, in stede van, zooals nu, bij voorkeur door een milicien?

³⁾ Voor Zon- en Feestdagen kan een dergelijke regeling worden getroffen, door daarvoor volgens een rooster, dus beurtelings, de benooidigde „stalwachts” aan te wijzen.

Wordt aldus tijd verschaft in plaats van verbeuzeld, dan moeten, indien deze voor intensieve oefening wordt gebezigd, in korten tijd groote resultaten worden bereikt.

Van andere corveeën en employementen, als hooizolder, cantine, keuken, rustkamer, ziekenstal, enz. moet met alle middelen worden getracht, den dienst te ontlasten.

In niet geringe mate kunnen hiertoe burgerwerkkrachten bijdragen.

Ook kan het z.g. „inkoopen” vervallen door het voedsel aan de kazerne te doen bezorgen; een dergelijke maatregel zou ook, wat betreft het paardenvoedsel, zijn te treffen en de leverancier b.v. bij contract kunnen worden verplicht, de fourage aan de stallen af te leveren. ¹⁾

Op die wijze waren twee, zeer tijdroovende, en voor de oefening volmaakt nuttelooze corveeën, die dagelijks een groot aantal werkkrachten vorderen, te ondervangen.

Het eerste en zoo men wil „negatieve” resultaat van de toepassing van bovenstaande voorstellen, die meerderen productieven arbeid (verkregen oefening) beoogen, zal misschien wel zijn, dat de vrijwilligers, thans zoo'n gemakkelijk leventje gewend, in nog *grooter* getale den dienst zullen verlaten en in nog *minder* aantal zullen komen.

Doch wat nood — wordt b.v. het contingent militie geleidelijk van 17.500 op 21.500 gebracht, dan kan men, wat aan vrijwilligers te kort komt, gemakkelijk uit de militie aanvullen.

Alleen om hen, die uit ambitie voor het vak en voor eene goede, eervolle betrekking in het leger komen (capitulantenstelsel), is het te doen. Indien het aantal vrijwilligers voldoende is voor kadervorming en het verkrijgen van remonteberijders, zij men tevreden en vulle men het ontbrekende jaarlijks met de benodigde militie aan. In dit verband zal men met voldoening gelezen hebben, „dat de M. v. O. heeft bepaald, dat voortaan bij de bereden korpsen lotelingen moeten worden ingedeeld, wier kennis en verstandelijke ontwikkeling met recht bevredigende resultaten van hunne opleiding tot militiekader doen verwachten”. ²⁾

Dat is ongetwijfeld een maatregel, waaraan het Wapen reeds lang de behoefte gevoelde, want men klaagde dikwerf, dat de miliciens, die voor de cavalerie werden aangewezen, over weinig intellect en over weinig welstand beschikten. Ook in dit laatste opzicht ware verbetering gewenscht en dit zal te eerder kunnen geschieden, naarmate de eerste-oefeningstijd binnen de aangegeven grenzen verkort wordt.

De jaarlijksche sterkte aan militie per eskadron zou men zeer eenvoudig volgens deze formule kunnen bepalen :

$$\frac{O - V}{2} \times 1,1 = \text{sterkte, waarin } O = \text{oorlogsterkte aan manschappen,}$$

$V = \text{vrijwilligers, niet-gegradueerden, de noemer 2 het aantal lichteningen}$

¹⁾ De keuringen in overeenstemming hiermede te wijzigen.

²⁾ De Nwe Courant. Ochtendblad. 29 Jan. 1907. „Landsverdediging”.

voorstelt, waarmede men de oorlogssterkte wil bereiken, en 1,1 de coëfficiënt, welke rekening houdt met het gemiddeld jaarlijksche verloop der lichteningen. Is nu b.v. $O = 110$ en $V = 40$, dan wordt de sterkte dus

$$\frac{110 - 40}{2} \times 1,1 = \pm 38 \text{ man per eskadron.}$$

De 3^e lichting dient dan tot het op compleet brengen, zoolang de jongste niet geoefend is, en verder tot aanvulling.

Verder dan 3 lichteningen militie wenschen wij bij de cavalerie niet te gaan, omdat vooral bij dit Wapen het „rust roest” van zeer ingrijpende beteekenis is en dus lichteningen van oudere jaargangen te veel van hunne geoefendheid zouden hebben verloren.

De geboden plaatsruimte verbiedt ons hier verder op de „wijze” van opleiding en oefening in te gaan; wellicht zijn wij in de gelegenheid, daarover onder ad 3 of 4 nog een enkel woord te zeggen.

In dit opzicht kunnen wij echter het verslag der voordracht van den 1ste Luitenant VAN MENS, op de vergadering ter beoefening van Krijgswetenschap van 27 April 1906 en daarvan in het bijzonder de blzn. 741—749 ten zeerste ter lezing aanbevelen. Deze bladzijden bevatten tal van practische wenken, op dit onderwerp betrekking hebbende.

In verband met punt 2, „de dienst der pelotons-commandanten”, vestigen wij de aandacht op de navolgende zinsnede uit het betoog van een der debaters op die vergadering ¹⁾, die o.a. zeide:

„Daar men de luitenants niet den geheelen dag in dienst kan houden, zal men gaan transigeeren. De oefening van het eskadron zal worden bekort of wel de recruten-opleiding, waarschijnlijk wel beide, tot schade van de eene en de andere”.

Zóó gelooven wij, dat tegenwoordig de zaak staat; de troep (de afgerichte manschappen en de recruten) hebben daardoor een vrij gemakkelijken dienst, doch daardoor veel te weinig oefening, terwijl de luitenants den ganschen dag in touw zijn, zonder dat daarmede flinke resultaten worden bereikt, hetgeen vooral des zomers het geval is.

Dit komt, omdat zij voor *alles* moeten opkomen en juist in den zomer, als de oefeningen langer duren, is dit een groot bezwaar.

Mochten de oefeningen echter werkelijk intensief worden, dan zal dit bezwaar onoverkomelijk blijken.

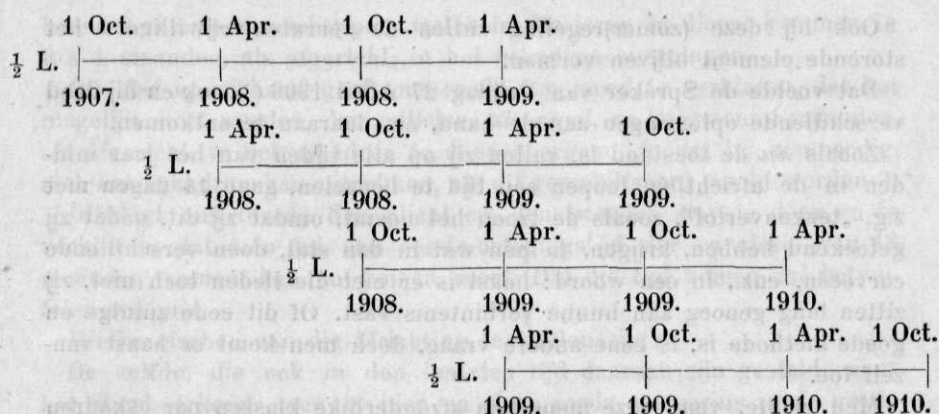
„In den zomer acht ik de pelotonsgewijze opleiding (der recruten) onmogelijk; in den winter niet wenschelijk, — aldus de zelfde debater.

In den winter misschien niet *wenschelijk*, dan toch *wel* mogelijk.

Eene oplossing, die ook nog een ander groot voordeel brengt, ware echter wel te vinden, door de lichting der militie in 2 gelijke helften, n.l. op 1 October en op 1 April, te doen opkomen.

Men krijgt dan dezen toestand (zie figuur), b.v. aanvangende op 1 October 1907.

¹⁾ Ritmf. R. v. OVERVELDT. Blz. 784, verslag; zie ook blz. 783, 3^e alinea.

Wanneer deze toestand eenmaal is gevestigd, beschikt men steeds over $1\frac{1}{2}$ lichter bij het eskadron, waarvan:

$\frac{1}{2}$ lichter, welke minstens 12 maanden,
 $\frac{1}{2}$ " " " " 6 maanden,
 $\frac{1}{2}$ " " " " 0-6 " is geoeft,
 waarbij men geregelder en gemiddeld ook op grooter sterkte blijft, dan wanneer men de geheele lichter op 1 October onder de wapens doet komen, eene regeling dus, die de oefening over het geheele jaar meer gelijkmatig ten goede komt.

Doch des zomers oefene men de recruten per eskadron, d.w.z. men vereenige hen in twee klassen, hetgeen bij eene sterkte van $\frac{1}{2}$ lichter, zeer goed mogelijk is.

Met deze klassen belaste men één luitenant en telken jare een ander, waaraan men een ervaren onderofficier toevoegt, terwijl men hen beiden zooveel mogelijk van de gewone diensten in het eskadron vrijstelt. Des winters kan men dan, zoolang men althans aan de strenge scheiding van zomer- en winterdienst vasthoudt, de pelotonsgewijze oefening voortzetten. ¹⁾

Men zal nu wel tegenwerpen, dat dan toch 's zomers eene soort van depot bij het eskadron wordt gevormd, doch de *grootte* grief tegen de vroegere depots blijft in ieder geval achterwege, daar ook nu de eskns. et. de recruten onder *zijn* toezicht heeft en opleidt in *zijn* eskadron, terwijl zij vroeger, volkomen buiten hem om, werden afgericht en over de veldeskadrons verdeeld. ²⁾

Des winters, wanneer door allerlei invloeden de langere oefeningen moeten worden ingekort, al ware het alleen reeds wegens het korten der dagen, is de pelotonsgewijze opleiding der recruten wel bezwaarlijk, doch in ieder geval dan toch mogelijk.

¹⁾ Zie ook blz. 744, 2^e alinea, 4^e: Het Kader wordt enz.... (Verslag V.t.b. v. Kr., 27 April 1906.)

²⁾ Vergelijk, blz. 743, laatste alinea, 3^e: De Pelns. Cten. zullen enz... (idem.)

Ook bij deze (zomer)regeling zullen de recruten-vrijwilligers het storende element blijven vormen.

Dat voelde de Spreker van Vrijdag 27 April 1906 ⁽¹⁾ ook en hij deed verschillende oplossingen aan de hand, om daaraan te ontkomen.

Zooals *nu* de toestand is, vallen zij op alle tijden van het jaar midden in de africhting, loopen een tijd te beuzelen, gaan 14 dagen met z.g. „teekenverlof”, zooals de troep het noemt, omdat zij dit, nadat zij geteekend hebben, krijgen, helpen wat in den stal, doen verschillende corveeën, enz., in een woord: haast is er met die lieden toch niet, zij zitten lang genoeg aan hunne verbintenis vast. Of dit eene zuinige en goede methode is, is eene andere vraag, doch men komt er haast vanzelf toe.

Men richte, voor deze menschen afzonderlijke klassen per eskadron in onder bepaalde instructeurs of, daar dit toch altijd een bezwaar blijft, men beschikke, dat zij alleen tegen 1 April of 1 October mogen worden aangenomen, zoodat zij aanvankelijk de gewone militie-klasse volgen.

Het mag niet langer voorkomen, dat men, zooals wij dit o.a. ondervonden, in ééne klasse heeft: menschen van vierderle: graad van africhting (omdat zij op verschillende tijdstippen in africhting waren gekomen), eene klasse, die, toen ook de geheele lichting militie was verschenen, tot $\pm$ 14 man was aangegroeid en dus nog te groot ook was geworden.

Ook deze aannemingsvoorwaarde zal wellicht eenigszins de werving drukken, doch dan toch slechts in schijn; men bedenke, dat men hen moet hebben, die werkelijk uit ambitie in dienst komen, en niet, omdat zij tijdelijk werkeloos zijn of juist het handgeld goed kunnen gebruiken; deze laatste categorie *kan* niet wachten, doch die heeft een Wapen, dat zichzelf respecteert, ook niet noodig, de eerstgenoemden kunnen *zeer goed* wachten, als de ambitie echt is en zijn dan hartelijk in onze gelederen welkom!

Ad. 3. Zijn zes maanden eerste opleiding voldoende? Wij kunnen hierover verder kort zijn. En de Grondslag van het Onderricht, welke bepaalt, dat de miliciens, die met October in opleiding komen, in April met het eskadron moeten kunnen uitrukken en de practijk van tal van officieren en onderofficieren gedurende jaren, óók aan de vroegere depots, en het oordeel van autoriteiten, hiervoor genoemd, en ten slotte ook het meergenoemde Verslag, ²⁾ toonen dit overtuigend aan, ja, gaan zelfs verder en achten — niet zóó maar, doch met argumenten, welke hout snijden — 4 maanden reeds voldoende. Trouwens ook de uitkomsten, in de laatste 2 jaren verkregen in den troep, met de pelotonsgewijze opleiding, wijzen dit uit. Niet onbelangrijk ware het eens na te gaan,

¹⁾ V. t. b. v. Kr.. 27 April 1906, blzn. 741 en 742.

²⁾ id. id. blz. 747, eerste drie alinea's.

hoeveel van de manschappen, welke in die jaren in dienst kwamen, in 3 à 4 maanden, als afgericht, in het eskadron overgingen.

Dit *feit* op zichzelf geeft ons reeds den moed te verklaren, dat het mogelijk *moet* worden, den milicien, *als regel*, na hoogstens 4 maanden, als afgericht, in het eskadron te doen overgaan, zoodat hij, zoo noodig, met het eskadron kan uitrukken, als dit gemobiliseerd mocht worden. ¹⁾

Dit legt ons tevens den plicht op, den tweeden stap te doen en te verklaren, dat men tot een eerste-oefeningstijd der cavalerie van 12 maanden komen kan en komen *moet*. Dat die tijd komen *zal* betwijfelen wij niet.

Welke eischen aan die africhting te stellen zijn?

De zelfde, die ook in den laatsten tijd daaraan zijn gesteld, want het dient erkend, men is hier en daar reeds eenigszins in de goede richting werkzaam, zij het ook aarzelend en nog veel te veel op „z'n elf-en-dertigst.”

De man moet stevig te paard zitten, goed kunnen rijden in den gewonen zin van het woord, hetgeen natuurlijk elk hooger rijkunstig idee of africhtingseigenschappen uitsluit, hij moet zijn sabel flink te paard kunnen hanteeren en goed kunnen schieten. *Dat* zijn de hoofdeischen.

Daarnaast moet hij zich de eerste elementaire begrippen van veld-dienst en van het gevecht te voet hebben eigen gemaakt, terwijl natuurlijk reeds vanzelf gymnastiek en voltige (op- en afspringen op het gezadelde en gepakte paard vooral), schermen, theorie (weinig), voetexercitie en voorbereidende schietoefeningen, de middelen hebben gevormd, om hem juist tot een bruikbaar sabelruiter en goed karabijn-schutter te vormen.

Over sommige dier oefeningen een enkel woord.

Gymnastiek, eenvoudige, weinig gekunstelde bewegingen aan rek-stok, brug en voltigeerpaard, veel hoog en ver springen, veel arm- en beenbewegingen, z.g. turnoefeningen. ²⁾

Voltige, vlug op- en afspringen aan beide zijden van het paard, vooral óók met bepakking, daar dit toch het gewone tenue te velde is.

Vooraf niet te veel tijd besteden aan voltige in galop en dergelijke kunsten, die heel aardig zijn voor een ruiterfeest e.a., doch die, als men den tijd goed wil besteden, achterwege moet blijven.

Schermen. „Op mijne vraag welke eischen men stelt aan de geoefendheid der ruiters in het voeren van de sabel, kreeg ik ten antwoord: „Nur, dass die Hiebe pfeiffen”. ³⁾

¹⁾ Zie Verslag Ver. t. b. v. Kr. 16 April 1906, blz. 749, 5^e alinea.

²⁾ Zie het uitstekende boekje: „Welche Turnübungen *beschleunigen* die militärische Ausbildung *des berittenen Soldaten*. Berlin, ERNST SIEGFRIED MITTLER u. S. Dit boekje wordt bij sommige eskadrons reeds geraadpleegd, op zeer bescheiden schaal echter.

³⁾ Verslag over de Zwitsersche Cavalerie, blzn. 11 en 12.

Dat geeft althans het o.i. juiste beginsel weer; wij voor ons zouden echter liever antwoorden: *Zóó* dat de *steken* raak zijn! en onderschrijven in dezen gaarne de meening van den auteur van „La Cavalerie de demain,¹⁾ die zegt:

„Quel temps on perd sans utilité pratique aux exercices d'emploi du sabre. *Le sabre, c'est une pointe et voilà tout.* Le jeu des parades et des ripostes, qu'on cherche à leur (les recrues) mettre dans la tête, que de temps perdu! C'est du bavardage, plus ou moins clair, suivant l'instructeur et qui se perd dans le vent; *il vaudrait mieux employer son temps à marcher, à courir, le sabre à la main pointant les objectifs, ils doivent vivre avec le sabre pour qu'ils n'en soient pas embarrassés, quand ils le tiennent.*”

Wij hebben aan dit heldere betoog niets toe te voegen, waartoe verdere bespiegelingen?

Alleen nog de illustratie dezer zoo juiste opmerking: Wel, men ga maar eens een kwartiertje staan bij onze sabelexercitie (Ruiterschool te V., 2e Les, 2e Ged.): Houwen, steken en parades in „Quart” en in „Terts” en misse vooral niet onze z.g. „samengestelde bewegingen”. Ook de van verveling getuigende gezichten onzer recruten in de schermzaal spreken in dit opzicht „boekdeelen”.

„In Zwitserland wordt schermonderwijs niet gegeven. Behalve, dat hiertoe de tijd zou ontbreken, hecht men daaraan niet veel waarde voor de cavaleristische oorlogspraktijk.”²⁾

Nu, in Nederland beschikt men in ieder geval nog over *6 maal zoo veel* tijd (*18 maanden* tegenover *90 dagen*); er kan dus wel wat tijd voor de schermzaal (doch in geen geval voor de als boven geschetste sabelexercitie) af.³⁾ Weg dan echter voor den troep met alle gekunsteldheid van een ingewikkeld schermreglement, vooral practisch schermen, elkaar trachten te raken en het element der ontspanning op den voorgrond gebracht.

Theorie. Weinig en dit weinige, waar het kan, aanschouwelijk, eene opvatting trouwens, die zich meer en meer baan breekt.

„On fait trop de théorie. La théorie doit résumer la pratique, l'élargir, la compléter, car on ne peut ni tout voir, ni tout faire, mais elle doit toujours dériver du vu, du vécu ou senti.”⁴⁾

De voetexercitie bevrijd van de algemeen veroordeelde sabel-exercitiën en aangepast aan de eerste beginselen van het gevecht te voet: verspreiden en dekking zoeken in het terrein.

De geheele voorbereidende schietoefening (niet alleen het margaschieten), vooral door de officieren geïnstrueerd, zooals trouwens door sommige eskadronscommandanten reeds te recht wordt geëischt, en vlijtig be-

¹⁾ Revue de Cav., Sept. 1906, blz. 674 vgg.

²⁾ Verslag over de Zwitsersche cavalerie, blz. 11 en 12.

³⁾ Thans feitelijk weder 24 maanden.

⁴⁾ Revue de Cav., Sept. 1906, blz. 674 vgg.

oefend, daar het alleen door deze, zoo juist geregelde oefeningen, mogelijk zal zijn, den recruit spoedig voor de schijf te brengen en hem goede schietresultaten te doen verkrijgen.

Het zij ons verder vergund, óók, wat deze slechts zeer kort en in ruwe omtrekken geschetste desiderata betreft, eene aandachtige lezing van het Verslag betreffende de voordracht van den 1ste Luitenant VAN MENS zeer aan te bevelen, met name van hetgeen hij zegt:

1°. over de „Sabeloefeningen”, blzn. 755—759, waarvan wij wel dubbel zouden willen onderstrepen de woorden: „*De dagelijksche gewoonte van een ieder om zich een half uur of een kwartier met zijn wapen te oefenen, geeft hem in betrekkelijk korten tijd de noodige spierkracht en handigheid.*”

2°. *Over de exercitie te voet met de karabijn* in verband met het zoo gewichtige *gevecht te voet*, bij onze cavalerie nog maar steeds met een onverantwoordelijke stiefmoederlijkheid en met tegenzin behandeld; zie blzn. 759—766, waarbij ook het *schieten* wordt besproken en waaruit wij releveeren: „De ondervinding heeft ook mij geleerd, dat een huzaar niet slechter behoeft te schieten, dan een infanterist, als aan zijne schietopleiding evenveel zorg wordt besteed en het is mijne overtuiging, dat de beschouwingen, die de Generaal VON BERNHARDI over de waarde van afgezeten cavalerie geeft, ook op de Nederlandsche ruitery van toepassing kunnen zijn.”¹⁾ (Zie ook vooral de juiste opmerking: blz. 766, 1ste alinea). M.a.w. zij zijn dat niet, wat het directe gevolg is van de omstandigheid, dat aan de schietopleiding nog niet genoeg zorg wordt besteed en velen tevreden zijn, als hunne manschappen niet al te slecht vijf scherpe patronen hebben verpoft.

En ten slotte *velddienst*, blzn. 767—773, en *exerceeren*, blzn. 773—779; *bladzijden*, alle even lezenswaard, mits men vooropstelle den wil, het daar gezegde toe te passen.

Voor al passe men eindelijk eens toe, wat de spreker van dien avond juist in verband met *velddienst* en *exerceeren* zoo te recht opmerkte (blz. 779, laatste alinea):

„De eischen aan de cavalerie te stellen zijn zwaar, een eerste vereischte is, dat wij de gelegenheid hebben, de noodige oefeningen te houden, en die gelegenheid missen wij voor meer dan een vierde gedeelte van ons wapen bijna geheel.

„De garnizoenen 's *Gravenhage* en *Amsterdam* zijn daartoe weinig geschikt, het betreden van terreinen, buiten de wegen, is zoo goed als nergens toegestaan of mogelijk.”

Waren de onkosten voor deze verplaatsing en de benooidigde kazernebouw niet te bestrijden uit den hoogen koopprijs, die de Gemeente 's *Gravenhage* ongetwijfeld voor het prachtige stuk bouwterrein, nu door *Alexandersveld* en kazerne ingenomen, zal willen besteden?

¹⁾ Unsere Kavallerie im nächsten Kriege. Een standaardwerk voor de cavalerie.

Wellicht is dit reeds nagegaan, doch het is te hopen, dat hieruit spoedig practisch resultaat voortvloeit, want het is niet langer een te verantwoorden, dat een onzer, slechts vier in getal zijnde, kostbare cavalerie-regimenten in den Haag tot een stads-, ja vesting-regiment verwordt.

Ad. 4 Wij hebben bij de bespreking van punt 2 en 3 reeds getracht aan te toonen, hoe, naast de eerste opleiding, ook de voortgezette oefening der militie ware te verzekeren; ook de oefening der afgerichte vrijwilligers zou in den zelfden geest kunnen worden geregeld en opgevat.

Alleen zou het rijden voor kader en huzaren verder moeten worden voortgezet en daarbij eene meer rijkunstige richting moeten nemen; voor het kader, de aanvoeders, behoeft dit zeer zeker geen betoog, doch ook eene meerdere rijkunstige ontwikkeling der huzaren is noodig, zoowel om goede ruiters te vormen voor de moeilijke paarden, die wel altijd in een eskadron zullen voorkomen, als om geschikt materiaal te verkrijgen, waaruit aan de vraag naar remonteberijders ware te voldoen. Deze zouden dan echter eerst *alle* (niet enkelen) een cursus aan de Rijsschool moeten doorloopen.

Is het mogelijk bij de voorgestelde sterkte, óók de voortgezette opleiding en oefening te verzekeren?

Keeren wij even terug naar onze eenvoudige formule $\frac{O-V}{2} \times 1,1 =$ sterkte. Indien $O = 110$, $V = 40$ (zeer laag geraamd), 2 het aantal lichtingen en 1,1 de coëfficiënt voor het verloop is, is die sterkte dus per eskⁿ. ± 38 man en de halve lichting 19 man. Wij toonden reeds aan, dat bij een geconsolideerden toestand steeds over $1\frac{1}{2}$ lichting zou worden beschikt, waarbij eene $\frac{1}{2}$ lichting van minstens 12 maanden oefening, eene $\frac{1}{2}$ lichting van minstens 6 maanden oefening en eene $\frac{1}{2}$ lichting van 0—6 maanden oefening.

Het eskadron kan dus altijd met ± 61 man uitrukken, wat o. i. laag is geraamd, als men aanmerkt, dat de feitelijke sterkte volgens onze berekening $40 + 38 = 78$ man is. ¹⁾ Voor in africhting zijnde recruten-vrijwilligers (minder dan nu), ziekte en het verrichten van anderen dienst hebben wij dus 17 man per eskadron genomen. Hierbij is na-

¹⁾ De nog in africhting zijnde halve lichting, 19 man sterk, is hierbij niet in rekening gebracht. Rijden nu de afgerichte 61 man en natuurlijk in de eerste plaats het kader, z.n. een tweede paard, dan kunnen, als het moet, per dag alle paarden worden uitgebracht. Dit behoeft echter niet. Voor de recruten-miliciens zijn, als zij maar één keer per dag rijden, reeds 19 paarden noodig; ook moeten de recruten-vrijwilligers paarden hebben. De paarden, benoodigd voor onbereden officieren, en de zieke paarden laten wij als een onzekeren factor buiten rekening. Gelegenheid dus te over, om dagelijks alle paarden uit te brengen, doch aan dit beginsel moet meer dan tot nu toe de hand worden gehouden. Ook in het belang van de gezondheid der paarden. Het komt bij de tegenwoordige regeling der z.g. wachtpelotons herhaaldelijk voor, dat de paarden in verband met Zon-, Feest- en inspectiedagen twee, soms zelfs 3 dagen achtereen blijven staan.

tuurlijk vooropgesteld, dat de wachten, corveeën en diensten, niet tot de eigenlijke opleiding behoorende, tot het alleruiterste minimum worden beperkt, zooals wij dat hiervóór uitvoerig hebben trachten aan te geven.

Die uitvoerigheid geeft ons nu ook het recht, hier kortheid te betrachten. Met deze sterkte in 3 pelotons oefenende, beschikt men over ± 20 man per peloton, wat voor eskadrons, die het de laatste jaren met 12 man en minder per peloton moesten stellen (er bleef bovendien te veel personeel thuis), zelfs eene ongekende luxe mag heeten.

Daar de esk^{ns.ct.} zomers in ieder geval de beschikking over één pelotons-commandant zal missen, omdat deze met de recruten-opleiding is belast, is de indeeling in 3 pelotons te verkiezen.

Na 3 à 4 maanden kan men van deze sterkte reeds gebruik maken, om de jongste miliciens-recruten, — zoo men wil — nog wel niet, als afgericht, in het eskadron te doen overgaan, doch wel hen in het eskadron gedeeltelijk *verder* af te richten (exerceeren, velddienst en gevecht te voet); bovendien wordt de sterkte dan nog met 19 man — ongerekend de vrijwilligers — vermeerderd, zoodat deze nu zeker voldoende is, en om de voortgezette opleiding en om de voortgezette oefening te waarborgen.

Ad 5. Kadervorming en Opleiding. In verband met het voorgaande zal men, nog scherper dan tot dusverre, het onderscheid moeten stellen tusschen kader, gevormd uit vrijwilligers — beroepskader dus — en dat uit de lichteningen militie — het militiekader, een onderscheid, dat niet zoozeer moet worden gezocht in hunne verschillende *bruikbaarheid*, dan wel in hun verschillend *gebruik*.

Een tweede punt van overweging vormt de opkomst der militie in *April* en in *October*. Het beroepskader, in hoofdzaak opgeleid, als thans geschiedt, kan, omdat het langen tijd blijft dienen (zooowel door zijn 1ste verbintenis, als door zijn reëngagementen), reeds in *vredestijd* eene nuttige taak vervullen, door het bieden van de behulpzame hand bij de recrutenopleiding en bij hunne voortgezette oefening. Het bieden van de behulpzame hand — want deze taak blijve aan de officieren, die deze opleiding voor een groot deel rechtstreeks moeten leiden en overigens onder hun toezicht doen verrichten.

Daarnaast blijft voor het vrijwillig kader de oorlogsbestemming als lagere aanvoerders, bestaan.

Bij het militiekader is echter de opleiding voor de oorlogstaak, het *eenige* doel, waarvoor de daartoe bestemde miliciens onder de wapenen komen en worden onderricht; het zelfde onderscheid geldt, men zal dat zelf wel voelen, voor de beroepsofficieren en die der militie. Ook deze laatsten moeten bij de cavalerie kunnen worden gevormd en in de plaats treden, van het reservekader, dat, zooals bekend, zeer weinig bruikbaar blijkt te zijn. Hierover heerscht bij het Wapen maar éene meening. Reeds dadelijk zij op den voorgrond gesteld, dat van de

jongelieden, die zich beschikbaar stellen, naast eene soort van toelatings-examen, als het ook thans gevorderde, een tweejarige onafgebroken eerste-oefentijd worde geëischt, zoodat zij per se twee volledige zomer-oefeningen mede maken. Opkomst dus October.

Wordt nu, wat de vrijwilligers betreft, op verbetering van hun *gehalte* aangestuurd, doch tevens op verbetering van de *positie* van het beroepskader, dat daaruit moet voortkomen, dan zal een zeer deugdelijk onderofficierskorps ontstaan en behouden blijven.

Dit korps zal in verschillend opzicht op een hooger peil staan, dan het tegenwoordige, zoodat met nog meer vertrouwen, een deel van de elementaire opleiding der miliciens-récriten en miliciens-korporaals aan hen kan worden toevertrouwd.

Eene betere positie, zoowel in het tegenwoordige als in de toekomst, zal door minder snel verloop ook meer stabiliteit aan het onderwijs en aan de lagere aanvoering verzekeren, een factor, die vooral bij de opleiding van het allerhoogste belang moeten worden geacht.

Waar wij hier spreken van het beroepskader, hebben wij in de allereerste plaats het oog op ons *onderofficierskorps* gericht, den korporaals-rang beschouwen wij als eene voor de meesten zeer tijdelijke positie, die slechts eene overgangperiode vormt, vóórdat de vaste positie van onderofficier kan worden bereikt.

Toch is de rang van korporaal eene sport, die wij ongaarne in de hierarchieke ladder zouden willen missen.

De korporaals vormen o. i. de noodzakelijke schakeering tusschen de gewone manschappen en den onderofficier, bij het uitrukken voor exercitie of velddienst geven zij het onmisbare laagste kader (korporaal van het middenrot, links ongedekte en rechts gedekte in het 1ste gelid, commandant van weinig beteekenende en op korten afstand gaande patrouilles, als: patrouille in het voorterrein, doorzoekingspatrouille, enz.)

Het zelfde geldt den inwendigen dienst (*escouade-ct.*, korp^l. plantonstallen, korp^l. der kazernewacht, geleider van verschillende kleine corveeën). In al deze functiën vinden de officieren gelegenheid hun aanleg voor het bekleeden van een hooger rang te beoordeelen uit de wijze, waarop zij optreden en hun gezag handhaven, terwijl zij daarin de zoo noodige praktische voorbereiding voor den hun wachtenden rang voor een groot deel als vanzelf ontvangen.

Ten slotte is nog wel het meest doorslaande argument, dat men uit de korporaals, die daarvoor de meeste geschiktheid toonen, de onderofficiëren kan vormen, terwijl men de vrijwilligers, die aanvankelijk veel beloven, doch later in verstand of gedrag tegenvallen, in den rang van korporaal kan laten blijven en met hen eene nieuwe verbintenis niet weder aangaat. Het zelfde geldt voor vrijwilligers, die het na dien tijd niet tot korporaal hebben kunnen of willen brengen.¹⁾ Ook

¹⁾ Behalve zij, die voor remonteberijder worden bestemd; er is o. i. echter niets tegen, hun den rang van korporaal te verleen.

zij behooren tot de weinig deugdelijke stof, die op den duur erg in waarde daalt en daarom tijdig moet worden verwijderd, als het blijkt, dat er niets in zit.

Op grond van de hoogere eischen, in het voorgaande aan het beroeps-kader gesteld, moet in verband met den meerderen beschikbaren tijd eene zeer grondige opleiding worden geeischt.

Deze kan zich aanvankelijk paren aan die der militie, doch moet daarna ook in meer opvoedkundigen en ontwikkelenden zin worden voortgezet, waar toch wel steeds bij hen, die zich vrijwillig verbinden, de aanvankelijke ontwikkeling (schoolopleiding) gering zal blijken.

De eischen voor het militiekader gaan, zooals gezegd, eene geheel andere richting uit, eene richting, die, omdat zij moet aansluiten bij de zeer veranderde inzichten omtrent eerste opleiding en oefening vooral hier zorgvuldig dient te worden beschouwd. Wij hebben naast verbetering van gehalte en positie der vrijwilligers hunne vermindering in aantal vooropgesteld, waardoor dus eene geleidelijke toename van het jaarlijksch contingent militie geboden is. Op die wijze zal men, hopen wij, zij het ook geleidelijk, komen tot het minimum-aantal vrijwilligers, noodig voor het korps remonteberijders en het korps instructie-onderofficieren. Deze korpsen zullen dan bestaan *ten behoeve* der militie met korten eerste-oefeningstijd, zoodat ook Nederland in staat zal blijken, den buitenlander even gerust bij de oefeningen zijner Militie-Cavalerie toe te laten, als Zwitserland dat *thans* reeds kan doen.

Daarmede ga dan gepaard inkrimping van het tegenwoordige officiers-korps tot een korps instructeurs, terwijl het korps militie-officieren evenredig worde uitgebreid. ¹⁾

Hoe onder deze omstandigheden de paardenquaestie in Zwitserland is geregeld, mag nu wel langzamerhand overbekend worden geacht. Doch dit alles is nog slechts toekomstmuziek, die ons nu van de nuchtere werkelijk zou doen afdwalen.

Ter zake dus.

De steeds grootere toename van het bestanddeel militie in het eskadron eischt nauwgezette zorg voor de vorming van het te verkrijgen kader, omdat bij mobilisatie eene goede encadreering van die eenheid van het grootste belang moet worden geacht. In de opkomende of reeds onder de wapenen zijnde militie is dan mede dit kader aanwezig. Gegeven den korten eerste-oefeningstijd en den wellicht nog korteren, die ons Wapen in de toekomst wacht, moet de kaderopleiding bij de militie

¹⁾ Wij vertrouwen, dat hiervoor aspiranten genoeg zullen komen; een Wapen, als de cavalerie, heeft genoeg attractie voor jongelui van goeden huize, om zich daarvoor beschikbaar te stellen, óók al is de eerste-oefeningstijd voor den cavalerie-militie-officier langer. De hoogere en meer verantwoordelijke rangen van af dien van eskadronscommandant moeten echter uitsluitend door beroepsofficieren bekleed worden.

dus bespoedigd worden, hetgeen alleen, wanneer bij haar eene goede verstandelijke ontwikkeling aanwezig is, in zulk eene korte spanne tijds mogelijk kan worden geacht.

Tot dusverre hebben wij in het Wapen niet kunnen bemerken, dat men naar behooren met dien eisch rekening hield, integendeel, ons oordeel moest steeds luiden: *oppassend, gewillig, maar erg dom, of althans onwetend*. Nu is dat misschien goede stof, om trouwe, volgzaam soldaten uit te vormen, doch de schrandtheid, in het algemeen noodig voor een modern cavalierist, ontbreekt hun helaas, dikwijls ten eenen male, een gemis, dat zich bij de opleiding tot kader van zulk eene stof in zeer hooge mate voelbaar maakt, ja tot *moedeloosheid* kan stemmen. Alleen uit wakkere, intelligente miliciens zijn goede korporaals en handige wachtmeesters — lees *patrouillecommandanten* — te vormen. Voor domkoppen is daarvoor zelfs een dubbele eerste-oefeningstijd nog niet voldoende.

Van een dubbelen of ook maar langeren eerste-oefeningstijd mag hierbij echter zelfs geen sprake zijn, want dat ware een maatregel, al dadelijk veroordeeld, omdat aan hen, die onder zulke voorwaarden voor het kader werden *aangewezen* met recht een te zware last opgelegd zou worden. Ook voor de cavalerie wijze men dus jongelieden aan, die eene goede schoolopleiding hebben genoten, dus niet alleen de lagere school hebben afgehoopen, doch, óók, zij het slechts gedeeltelijk, inrichtingen van middelbaar onderwijs hebben bezocht.

Over de eigenlijke opleiding van het militiekader, zoowel tot korporaal als tot wachtmeester, zijn weinig nieuwe gezichtspunten te openen. Zij moet samengaan, aansluiten bij de hiervoor ontwikkelde denkbeelden over opleiding en oefening der militie, en vooral daarmede gelijken tred houden, waar deze meer intensief zal worden gedreven. De methode en opvatting van beide kunnen dus in de zelfde verhouding ten opzichte van elkaar blijven, als thans, doch van de drijvende krachten dient hierbij, gegeven den kostbaren en korten tijd, een sterker impuls en ook meer opgewektheid uit te gaan.

Men stelle ook hierbij echter de practijk op den voorgrond en beperke de theorie, beperke vooral het van buiten leeren van z.g. standaardvragen, welke eenmaal door een of ander, met de kader-opleiding belast zijnden officier, moeizaam bijeengezocht, door hem en zijne opvolgers gemakshalve aan de menschen worden ingepompt. Men houde op de kader-examens vooral geen voeling en rekening met dergelijke onderwijs-methodes, die *meer* dienen, om zich aan beide zijden gemakkelijk van de zaak af te maken, dan om denkend, handig, bruikbaar kader te vormen.

Meer moet worden aangestuurd op het geven van doorslaande bewijzen van practische vaardigheid, van handelen met gezond verstand in de talloze eenvoudige gedachte en gestelde omstandigheden, welke zich te velde in het leven van den cavalierist kunnen voordoen.

Men denke aan het samentreffen met den vijand te paard en te voet,

het optreden als korporaal en wachtmeester op voorposten, bij de marschbeveiliging of op verkennings- en ophelderingspatrouille.

Men brenge den kader-adspiranten zulke toestanden met behulp óók van de aanwezige sterkte aan manschappen voor oogen en stelle hen voor de oplossing of uitvoering der daaruit voortvloeiende concrete vragen.

Oogenshijnlijk is voor eene geleidelijke en rustige kaderopleiding 1 October een zeer gewenschte datum voor de opkomst der lichter, waaruit dat kader zal worden getrokken.

Ten gevolge van ons wisselvallig klimaat zal de opleiding en oefening buiten moeten worden verkort en dikwijls, vooral in Dec. en Jan., geheel onderbroken worden.

In de eerste vier maanden zal de kaderopleiding echter met de gewone recrutenopleiding samenvallen en eerst daarna, als zijzelve dus meer op den voorgrond treedt, de buitenlucht eischen (pelotonsschool en elementaire velddienstoefening).

Stel dus voor de recrutenopleiding de periode 1 Oct.—15 Febr. en voor de daarbij aansluitende opleiding tot korporaal van de meest ontwikkelden, het tijdperk 15 Febr.—1 April, dan kan de verdere opleiding der schranderste korporaals in de periode 1 April—1 Juli plaats hebben en kunnen zij op laatst genoemden datum tot wachtmeester worden bevorderd.

Nu blijven nog de drie zomermaanden van 1 Juli—1 Oct. beschikbaar, om, wanneer de oefeningen het beste tot hun recht kunnen komen, daaraan als wachtmeester, en voor de anderen, als korporaal, deel te nemen, alvorens den winter in te gaan.

In de nu volgende winterperiode kunnen zij de meerdere routine, in de uitoefening van hun gezag, in de uitvoering der functiën, welke de inwendige dienst hun oplegt, en vooral de meer rijkunstige opleiding, die het kader zoozeer behoeft, verkrijgen, waaraan zich dan het theoretisch onderricht kan paren, dat hunne opleiding als wachtmeester geheel voltooit; ook voor hen, die op 1 October opkomen, achten wij dus de kadervorming geheel zonder bezwaar. ¹⁾

Bij hen, die uit de 1/2 lichter voortkomen, welke op 1 April opkomt, zal men echter een anderen weg kunnen volgen, vooral omdat men over twee zomers beschikt. Laat men hen aanvankelijk hunne eerste recrutenopleiding in het opleidingspeloton ontvangen, om eerst daarna met de kaderopleiding te beginnen, dan kan daaraan wel niet vóór 1 Juli of 1 Aug. worden gedacht.

Hen vóór het einde van den eersten zomerdienst (1 Oct.) nog tot

¹⁾ Tevens moet, meer dan tot dusverre, de hand gehouden worden aan § 31, Grondslag van het onderricht: „Het onderricht in de verschillende scholen te paard, den velddienst, het schijfschieten en het pionieren zal *het geheele jaar* worden voortgezet”. (Behalve het schijfschieten, tot dusverre vrijwel eene doode letter.

korporaal en daarna tot wachtmeester te vormen en bovendien nog eenigen tijd in dien rang te oefenen, is dan tevens uitgesloten, wil men ten minste bij eene zoo ernstige zaak, als de kaderopleiding, niet overhaasten. Trouwens zooveel haast is er nog niet bij. Men kieze dus tusschen tweeërlei oplossing.

1°. De opvatting voor de $\frac{1}{2}$ October-lichting gevolgd.

Gegeven den gunstigen oefeningstijd van het jaar kan voor hunne eerste recruten-opleiding de periode 1 April—15 Juli worden gesteld, voor hunne verdere opleiding tot korporaal de periode 15 Juli—1 Sept., zoodat de geheele Septembermaand nog voor oefening in die functie beschikbaar is. Het wachtmeester worden moet dan echter vallen in de minder gunstige z.g. winterperiode en kan in December of Januari volgen. Het wintertijdperk kan weder, als hiervoor gezegd, dienstbaar worden gemaakt aan eene voortgezette, meer rijkunstige oefening en routine, voor het kader zoozeer gewenscht en aan de verdere intellectueele ontwikkeling voor een wachtmeester noodzakelijk.

Is echter de winter achter den rug en komt het voorjaar in het land, dan komt tevens de goede gelegenheid, om onzen „theoretischen wachtmeester” tot 1 Oct., den datum van zijn vertrek, zijne practische vorming in haren vollen omvang en zonder overhaasting te verschaffen. Hij kan zich nu buiten verder bekwamen (natuurlijk onder zorgvuldige leiding) en zijne manschappen leeren aanvoeren. Het kader van de $\frac{1}{2}$ lichtung April verkeert dus doordat het over twee zomers beschikt, in eene zeer gunstige conditie.

2°. Een andere oplossing doet ons de schr. van „le service de courte terme et la préparation de la cavalerie en vue de la guerre” ¹⁾ nog aan de hand, waar hij zegt:

„Men moet de opleiding van het kader evenwijdig aan die der ruiters doen loopen, zoodat het werktuig voor den strijd en de arbeider, die bestemd is, om het te voeren, *gelijktijdig* voor elkander worden gevormd, en hoewel gescheiden, ter zelfder tijd gereed zijn, om samengevoegd hun taak te vervullen”.

Ook op *die* wijze, is de opleiding mogelijk, wanneer men er n. l. in slaagt, spoedig de miliciens uit de $\frac{1}{2}$ lichtung te kiezen, die door meerdere schranderheid, voorkomen en karaktereigenschappen als vanzelf voor de toekomstige aanvoering hunner kameraden zijn aangewezen. Men geve hun dan van stonde aan eene tevens dáárop gerichte opleiding. Wat verschillende oefeningen betreft is evenwijdig loopen (twee parallelklassen dus) niet eens noodig; de oefeningen in het rijden, schieten en hanteeren der wapenen kunnen met die der gewone militie samenloopen, de overige kunnen daarvan gescheiden zijn, c. q. gedeeltelijk door andere,

¹⁾ Revue de Cav., Febr.-Maart, 1906. Is ook afzonderlijk voor f 1.90 verkrijgbaar bij BERGER-LEVRAULT ET Co., Paris, en behandelt: Éducation-commandement-dicipline-instruction. (Colonel bréveté SILVESTRE, Ct. 3e Regt. de dragons.)

meer rechtstreeks tot het doel (kadervorming) leidende, worden vervangen. Zoodoende is het zeer goed mogelijk, óók de kaderopleiding des zomers in het opleidingspeloton te doen verrichten.

Deze uitgezochte, meer begaafde en beschaafde recruten kunnen op die wijze in den zelfden tijd hunne eerste africhting, dus in de periode 1 April — 1 Aug., verkrijgen, korporaal zijn geworden en zelfs reeds een heel eind met hunne studie voor wachtmeester zijn gevorderd, daar deze toch in hoofdzak eene zaak van meerdere bevattelijkheid, schrandtheid en handigheid (aanleg) is.

Op 1 Sept. d. a. v. kunnen zij dien rang hebben bereikt, zoodat zij dan nog over eene mooie zomermaand, waarin de oefening van het Wapen haar hoogtepunt bereikt, kunnen beschikken, om zich in hunne nieuwe functie in te leven en daarin te worden geoefend.

Het wintertijdperk zij verder voor hen grootendeels gewijd aan de reeds meer beschreven verdere rijkunstige en theoretische voltooiing hunner opleiding.

De tweede zomer van hun oefentijd kan weder op de boven aangegeven wijze worden benut voor de verdere *practische* vorming als wachtmeester.

Zoolang onze cavalerie echter nog over een eerste-oefeningstijd van 18 maanden kan beschikken, is het niet eens noodzakelijk deze tweede oplossing toe te passen. Eerst wanneer hij tot 12 maanden mocht worden teruggebracht, zal het noodig zijn daarvan gebruik te maken.

Wanneer wij nog even herinneren aan het Fransche citaat in den aanvang onzer beschouwingen, zal men ons toegeven, dat in de maanden October, November, Februari en Maart nog menige goede gelegenheid zal bestaan, om dezen wachtmeesters alsdan (zie ook noot 1 op blz. 199) mits onder goede leiding, de verdere *practische* oefening in het exerceeren en den elementairen velddienst te geven, die hun in die ééne Septembermaand nog niet verstrekt mocht kunnen worden. Zooals gezegd, zijn deze overdenkingen echter van later zorg.

Het benooidigde aantal milicien-korporaals en -wachtmeesters zal proefondervindelijk en in verband met de sterkte der geheele lichter moeten worden bepaald en kan hier dus niet worden aangeven. Wel mag worden opgemerkt, dat een milicien-wachtmeester niet meer zulk een „*rara avis*” bij een eskadron zal moeten zijn, als tot dusverre. Voorloopig is dit nog eene bijzaak.

Hoofdzak echter is, dat wat de veel besproken en vooral veel *weersproken* verkorte opleiding en oefening bij de cavalerie betreft, ook eens door een officier uit dat Wapen zelf worde aangetoond, dat in deze zelfs meerdere wegen naar Rome leiden.

Voor al bij eene zaak als de onderwerpelijke moet de gedachte aan het spreekwoord: „Where there is a will, there is a way” de geesten scherpen, om, gegeven een bepaalden toestand, een goeden uitweg te vinden, tot eene *oplossing* te geraken en niet om *moelijkheden* op te werpen, waar de bestaande reeds last genoeg veroorzaken.

Is nu deze voorstelling, zoowel als het geheele betoog, „geflatterd”? Wij hebben voortdurend en ernstig, óók door ons oog naar bestaande toestanden te wenden, gepoogd eerder het tegendeel te doen. Juist, omdat wij wel weten, dat, bij toepassing, de practijk meestal tegen valt. Doch men *passe* nu eens deze beschouwingen toe, men neme eens eene eerlijke „faire” proef in die richting. Eene, die objectief is, welgezind (want juist voor het tegendeel vreezen wij, vandaar dien aandrang), met de duidelijk uitgesproken bedoeling, eene ernstige poging te doen, om te komen tot de definitieve oplossing van een vraagstuk, waarvoor wij onvermijdelijk zullen gesteld worden, waar verkorting van oefentijd ons noodwendig wacht.

Dit vraagstuk hangt samen met den geest des tijds, niet met de slechts voorbijgaande verschijning van een Regeeringspersoon, doch met den drang naar een homogeen militie-leger, dus naar militie-cavalerie, met (als logisch gevolg) een korten eerste-oefeningstijd, in verband met de, niet weg te cijferen, economische eischen der bevolking, met eene strooming, welke ons in die richting drijft en ondanks lijdelijk verzet of tegenstribbelen allen zal mede slepen naar het einddoel: een volksleger.

Daarom de bakens verzet, nu het getij gaat verloop en ons aangepast aan een toestand, die zich steeds vernieuwt, zoodat ook *onze* cavalerie worde: „la Cavalerie de demain”.

D.

De gevechten bij Wavre op 18 en 19 Juni 1815,¹⁾

DOOR

A. J. DOORMAN,

Raad-Adviseur Dept. v. Oorlog.

I. INLEIDING. TOESTAND IN DEN AVOND VAN 16 JUNI.

Het is alleszins verklaarbaar, dat vele geschiedschrijvers, die den veldtocht van 1815 tot onderwerp van hunne studie hebben gekozen, bij de behandeling van de gebeurtenissen op den 18^{en} Juni, zich in hoofdzaak hebben beziggehouden met de voorvallen in de vlakte van *Mont St. Jean* en dat zij in mindere mate hunne aandacht hebben gewijd aan hetgeen dien zelfden dag op eenige uren van dat gevechtveld voorviel. Tegenover de historische beteekenis van de worsteling aan den straatweg *Brussel—Charleroi* toch, valt het gewicht van de hardnekkige gevechten, welke op nagenoeg het zelfde tijdstip aan de rivier de *Dyle* geleverd werden, bijna geheel weg. Van een onmiddellijken invloed, welke die gevechten op den afloop van den strijd bij *Waterloo* zouden hebben uitgeoefend, kan dan ook niet worden gesproken. Alleen mag worden aangenomen, dat de zoo oordeelkundige concentratie van de Pruisische strijdkrachten op 17 Juni en de hardnekkige verdediging van de *Dyle*-overgangen op 18 Juni door de Pruisen, een belangrijk gedeelte van de Fransche legermacht van het eigenlijke tooneel van den strijd verwijderd gehouden en daardoor de overwinning van de geallieerden mogelijk gemaakt hebben.

Uit dat oogpunt bezien, verdienen de gevechten aan de *Dyle* op 18 Juni met hunne voortzetting in den vroegen morgen en den voormiddag van den 19^{en} alleszins onze aandacht en daar zij ook uit tactisch oogpunt als riviergevechten hoogst belangrijk zijn, hebben wij gemeend, dat een geregeld verhaal van het verloop der gebeurtenissen tusschen

¹⁾ De bij deze studie gevoegde wegenkaart is eene reproductie van een door Kolonel DE BAS naar de bekende kaarten van FERRARIS en CAPITAINE samengesteld plan, hetwelk door den bewerker welwillend te onzer beschikking werd gesteld.

De spelling van de plaatsnamen in den tekst is genomen naar die op de kaart; in aanhalingen is echter de oorspronkelijke spelling behouden.

Ligny en *Wavre* aan hen, die in den veldtocht van 1815 belang stellen, wellicht niet onwelkom zou zijn.

Tot goed begrip van die gebeurtenissen is het echter noodig, eene uiteenzetting van de voorvallen in den laten avond van den 16^{en} en gedurende den 17^{en} Juni te laten voorafgaan.

Hoewel de slag bij *Ligny* niet met eene vernietiging van de Pruisische strijdkrachten geëindigd was, hadden deze toch zulke omvangrijke verliezen geleden, dat een terugtocht bepaald noodzakelijk werd. Om van de behaalde overwinning voordeelen te plukken, hadden de Franschen onmiddellijk na het gevecht, dus nog den zelfden avond, tot de vervolging moeten overgaan. Doch de Pruisische opperbevelhebber wist tot op het laatste oogenblik door eene voortdurende bedreiging met tegenaanvallen de Franschen op een afstand te houden, en het gelukte hem op die wijze, geholpen door de invallende duisternis, de voeling tusschen de wederzijdsche strijdkrachten te doen verloren gaan.

Van de vier korpsen, waaruit het Pruisische leger bestond bivakkeerden er, na afloop van het gevecht, dat ten 9³⁰ n.m. met eene doorbreking van het Pruisische centrum eindigde, twee tusschen *Tilly*, *Gentinnés* en *Mellery*, met eene vooruitgeschoven afdeeling te *Brye*; een derde korps bracht den nacht door tusschen *Sombref* en *le Point-du-jour*, terwijl het vierde korps, dat niet aan den slag bij *Ligny* had deelgenomen, het bivak bij *Sauvenière* betrok.

In het Pruisische hoofdkwartier, alwaar het opperbevel, ten gevolge van de verwonding van den Generaal-Veldmaarschalk Vorst BLÜCHER VON WAHLSTATT, op den Luitenant-Generaal VON GNEISENAU was overgegaan, werd besloten in noordelijke richting over *Tilly* naar *Wavre* terug te trekken, ten einde zich bij laatstgenoemde plaats weder te concentreeren. In dien geest werden tusschen 10 uur en 11 uur in den avond aan de commandanten der legerkorpsen de noodige bevelen toegezonden.

Aan Fransche zijde begaf de commandant van den rechtervleugel der troepen die bij *Ligny* in actie waren geweest, Maarschalk GROUCHY, zich na afloop van den slag naar het punt, waar NAPOLEON zich gedurende het laatste gedeelte van het gevecht had opgehouden, ten einde de bevelen van den Keizer voor de vervolging te vragen.

Vernemende, dat NAPOLEON het gevechtveld reeds verlaten had, begaf de Maarschalk zich naar *Fleurus*, waar het keizerlijk hoofdkwartier in het kasteel van den baron DE ZUALART gevestigd was; doch hij vernam aldaar — het was inmiddels 11 uur in den avond geworden —, dat de Keizer zich reeds ter ruste begeven had en dat hij den volgende morgen de noodige bevelen voor de vervolging zou ontvangen.

In de overtuiging dat spoed hier een eerste vereischte was, gaf GROUCHY nog in den nacht van 16 op 17 Juni aan de Generaals der cavalerie PAJOL en EXELMANS bevel om bij het aanbreken van den

dag onmiddellijk tot de vervolging der Pruisen over te gaan. ¹⁾

Ten einde behoorlijk te kunnen volgen, wat bij beide partijen, ingevolge de bovengenoemde bevelen werd verricht, is het noodig hier een overzicht van de sterkte en de samenstelling van de wederzijdsche strijdkrachten te laten volgen.

Zooals wij boven reeds zagen, bestond het Pruisische leger uit vier legerkorpsen; elk legerkorps was, behoudens enkele verschillen in onderdeelen, meer in het bijzonder voor het IIIe korps, dat het zwakste was, samengesteld uit vier brigades van drie regimenten infanterie, twee eskadrons cavalerie en ééne batterij artillerie, verder uit eene reserve-afdeeling cavalerie van drie brigades, elk ter sterkte van drie regimenten en uit eene reserve-afdeeling artillerie van vier veld- en twee rijdende batterijen.

De sterkte en de samenstelling van elk der vier legerkorpsen was, als volgt:

¹⁾ Wij hebben te dezer plaatse aangenomen, dat de bevelen aan de Generaals PAJOL en EXELMANS inderdaad door GROUCHY en niet door den Keizer zelf gegeven zijn, hoewel dit laatste door THIERS in zijn „Histoire du Consulat et de l'Empire” en door HOUSSAYE in zijn werk over 1815 wordt beweerd. De verzekering van THIERS wordt op de meest besliste wijze in de Mémoires van GROUCHY tegengesproken, alwaar wij op blz. 238 van het IVe deel lezen: „Ce ne fut pas NAPOLÉON, mais bien GROUCHY qui lança PAJOL et EXELMANS dans la nuit, sur la trace des Prussiens”. In het register der orders van den Generaal SOULT, chef van den Staf van den Keizer, komt geen order voor, welke in den nacht van 16 op 17 Juni aan GROUCHY zou gegeven zijn, terwijl mondelinge bevelen evenmin verstrekt werden. HOUSSAYE steunt zijne bewering, op de geschriften van GROUCHY zelf en wel op hetgeen te dezer zake voorkomt in de „Observations sur la relation de la campagne de 1815” en in de „Relation succincte de la campagne de 1815”. Dit laatste geschrift hebben wij niet te onzer beschikking gehad, maar uit het gestelde ter aangehaalde plaatse in de „Observations” volgt, naar ons voorkomt, volstrekt niet, dat het bevel voor de vervolging in den laten avond van 16 Juni door NAPOLÉON zelf zou gegeven zijn. GROUCHY toch, bepaalt zich tot de woorden: „Cependant le Général PAJOL, qui avait reçu ordre de suivre les Prussiens avec sa cavalerie légère et une division d'infanterie, venait enz”. Dat die order door den Keizer zou gegeven zijn, blijkt hier niet, en wij hebben dit ook elders niet aange troffen. In het werk „Le Général VANDAMME et sa correspondance” wordt ook gezegd (blz. 564): „NAPOLÉON se retira à Fleurus pour y coucher sans donner d'ordres pour la suite des Prussiens, auxquels on laissa quatorze heures de répit”.

Legerkorps.	Gecommandeerd door:	Samenstelling.			Sterkte. 2)		
		Bataljons.	Eskadrons.	Batterijen.	Officieren.	Onder-Officieren en minderen.	Vuurmonden.
I 1)	Luit. Genl. VON ZIETEN.	34	32	12	812	31129	88
II	Genl. Majr. VON PIRCH II.	36	36	10	892	31529	80
III	Luit. Genl. VON THIELMANN.	30	24	6	710	24141	48
IV	Genl. d. Inf ^{ie} . Graaf VON BÜLOW.	36	43	11	858	30873	88
Totaal		136	135	39	3272	117672	304

Hoewel het ons te ver zou voeren hier eene volledige ordre de bataille van het Pruisische leger in te lasschen, meenen wij toch, dat het, voor het behoorlijk volgen van de bewegingen, zijn nut heeft de onderverdeling van het IIe en het IIIe legerkorps, welke beide korpsen meer in het bijzonder aan de actie om *Wavre* hebben deelgenomen, hier te laten volgen.

Het IIe korps bestond uit:

de 5 ^e brigade VON TIPPELSKIRCH,	} ieder sterk 3 infanterieregimenten (waarvan 1 landweerregiment) en 1 batterij 6-ponders.
— 6 ^e " VON KRAFFT,	
— 7 ^e " VON BRAUSE,	
— 8 ^{ste} " VON BOSE,	

De reserve cavalerie-afdeeling VON WAHLEN, samengesteld uit:

de 1ste brigade VON THÜMEN, sterk 2 regimenten dragonders, 1 regiment ulanen en 1 rijdende batterij;

de 2^e brigade VON SOHR, sterk 3 regimenten huzaren;

de 3^e brigade VON DER SCHULENBURG, sterk 3 regimenten landweercavalerie; en

de reserve artillerie-afdeeling, sterk 7 batterijen, onder den Majoor LEHMANN.

Het IIIe korps bestond uit:

de 9 ^e brigade VON BORCKE,	} ieder sterk 3 infanterieregimenten, 2 eskadrons cavalerie en 1 batterij 6-ponders.
de 10 ^e " VON KEMPHEN,	
de 11 ^e " VON LUCK,	
de 12 ^e " VON STÜLPNAGEL,	

1) Wij zullen hier en in het vervolg de nummers der Pruisische korpsen met romeinsche, die der Fransche korpsen met arabische cijfers aanduiden.

2) De in deze tabel opgenomen cijfers geven de sterkte aan bij het begin van den veldtocht; men houde in het oog dat zij in den avond van den 16^{en} Juni, ten gevolge van de verliezen in den slag bij *Ligny*, niet onaanzienlijk waren verminderd; in het geheel verloren de Pruisen dien dag aan dooden en gewonden circa 12.000 man, terwijl 15 vuurmonden verloren gingen.

de reserve cavalerie-afdeeling VON HOBE, samengesteld uit:
 de 1ste brigade VON DER MARWITZ, sterk 2 regimenten ulanen en 1 regiment huzaren;
 de 2^e brigade VON LOTTUM, 1 regiment dragonders, 1 regiment ulanen, 1 regiment huzaren en 1 rijdende batterij; en
 de reserve artillerie-afdeeling, sterk 7 batterijen, onder den Majoor VON GRAEVENITZ.

De Fransche strijdmacht, welke onder de bevelen van den Maarschalk GROUCHY was gesteld, was, als volgt, samengesteld:

- a. het 3e legerkorps, onder Generaal VANDAMME, bestaande uit:
 de 8ste divisie ¹⁾ LEFOL, sterk 11 bataljons infanterie;
 de 10e " HABERT, " 12 " "
 de 11e " BERTHÉZÈNE, " 8 " "
 de 3e cavaleriebrigade DOMON, sterk 3 regimenten jagers;
 1 rijdende en 4 veldbatterijen, " 38 vuurmonden, en 3 pionier-compagnieën;
- b. het 4e legerkorps, onder Generaal GÉRARD, bestaande uit:
 de 12e divisie PÉCHEUX, sterk 10 bataljons infanterie;
 de 13e " VICHERY, " 8 " "
 de 14e " HULOT, " 8 " "
 de 7e cavaleriebrigade VALLIN, sterk 2 regimenten (1 regiment huzaren en 1 regiment jagers);
 1 rijdende en 4 veldbatterijen, " 38 vuurmonden, en 4 pionier-compagnieën;
- c. de 21ste divisie TESTE, (behoorende tot het 6^e legerkorps, gecommandeerd door Generaal LOBAU), bestaande uit:
 5 bataljons infanterie
 en 1 batterij van 8 vuurmonden;
- d. de cavalerie-reserve, bestaande uit:
 de 4^e divisie van het 1ste cavaleriekorps onder Generaal PAJOL, ter sterkte van 3 regimenten huzaren of 12 eskadrons en 1 rijdende batterij, en het 2^e cavaleriekorps, onder Generaal EXELMANS, gevormd door:
 de 9^e divisie STROLZ, sterk 16 eskadrons dragonders;
 de 10^e " CHASTEL, " 15 " "
 en 2 rijdende batterijen, elk van 6 vuurmonden.
- De sterkte van deze troepenmacht was als volgt:

¹⁾ Men zal opmerken, dat de afdeelingen, welke men in het Fransche leger als divisie aanduidde, ongeveer de zelfde sterkte hebben als de brigades van het Pruisische leger.

Onderdeelen.	Samenstelling.			Sterkte. ¹⁾	
	Bataljons.	Eskadrons.	Batterijen.	Officieren en minderen.	Vuurmonden.
3 ^e Legerkorps (Generaal VANDAMME).	31	9	5	17268	38
4 ^e Legerkorps (Generaal GÉRARD).	26	6	5	15540	38
21 ^{ste} Divisie (Generaal TESTE).	5	—	—	2422	—
1 ^{ste} Cavaleriekorps-4 ^e Divisie (Generaal PAJOL).	—	12	1	1435	6
2 ^e Cavaleriekorps (Generaal EXELMANS).	—	31	2	3950	12
Totaal.	62	58	13	40615	94

In den avond van den 16^{en} Juni was de positie van de wederzijdsche strijdkrachten na het einde van het gevecht aldus:

Het 1ste en IIe Pruisische korps betrok het bivak tusschen *Tilly*, *Mellery* en *Gentinnes*; eene voorhoede, ter sterkte van drie bataljons werd in de richting van *Brye* vooruitgeschoven.

Het IIIe korps bivakkeerde tusschen *Sombref* en *le Point-du-jour*.

Het IVe korps eindelijk betrok het bivak een halve mijl ten oosten van *Gembloux* bij *Sauvenière* en *Baudeset*; voorposten werden in de richting van *Gembloux* uitgezet.

Aan Fransche zijde was de legering, als volgt:

VANDAMME bivakkeerde ten noorden van *St. Amand la Haye* tusschen *Wagnele* en *Brye*.

GÉRARD legerde zich ten noorden van *Ligny*, terwijl de cavalerie ten zuiden van de *Ligne*beek overnachtte.

Ten gevolge van een en ander stonden bij *Brye* en *Sombref* de wederzijdsche voorposten in elkaars onmiddellijke nabijheid.

Zooals wij zagen, bevatten de bevelen voor de Pruisische korpsen de order om in noordelijke richting over *Tilly* of *Gembloux* naar *Wavre* te marcheeren en zich den 17^{en} bij laatstgenoemde plaats te concentreeren.

De Fransche cavalerie ontving bevel bij het aanbreken van den dag op te breken en de vervolging van de Pruisen te beginnen.

¹⁾ De hier opgegeven sterkte moet worden verminderd met de verliezen, door den Franschen rechtervleugel geleden in het gevecht bij *Ligny*, welke voor de in bovenbedoelden staat vermelde korpsen, volgens CHARRAS op 8000 man zijn te schatten.

II. DE BEWEGINGEN OP 17 JUNI.

Bij het 1ste en 2^e korps van het Pruisische leger moest de nacht van 16 op 17 Juni voor een groot gedeelte gebruikt worden, om in de uit *Ligny* teruggeworpen troepen het noodzakelijke verband te herstellen, zoodat van een eigenlijk gezegd bivakkeeren geen sprake was en de troepen dan ook zoo goed als geen rust genoten hadden, toen zij — ingevolge de uit het hoofdkwartier ontvangen bevelen — in den vroegen morgen van den 17^{en} Juni opbraken, om den marsch naar het Noorden te beginnen.

Beide korpsen volgden den zelfden weg en marcheerden over *Gentines* en *Vilroux* naar *Mont-St.Guibert* en van daar naar *Wavre*, alwaar ZIETEN zijn korps de rivier de *Dyle* liet overgaan en het bivak op de hoogte ten westen van *Bierges* liet betrekken. Generaal PIRCH bleef op den rechteroever van de *Dyle* en bivakkeerde nabij *Aisemont* en *St. Anne*, met uitzondering van de 7de brigade (VON BRAUSE), die in eene achterhoedestelling bij het defilé van *Mont-St.Guibert* werd achtergelaten, met het doel om eventueel oprukkende vijandelijke afdelingen te kunnen ophouden, totdat de hoofdmacht en ook het 1ste korps de *Dyle* zouden hebben overgetrokken. Twee regimenten van de 2e cavaleriebrigade met eene rijdende batterij, onder den Luitenant-Kolonel VON SOHR, werden aangewezen om den vijand ten zuiden van *Mont-St.Guibert* te verkennen en in den opmarsch te bemoeilijken.

De Generaal VON THIELMANN, Commandant van het 3^e korps, koos als marschrichting den weg van *Sombref* over *Gembloux*; daardoor wilde hij het gevaar voor aanvallen tegen zijn linkerflank ontgaan, terwijl hij tevens op die wijze eene andere terugtochtslijn verkreeg, als de beide andere korpsen, en daardoor verwarring zou worden voorkomen. Ten omstreeks 7 uur in den morgen *Gembloux* bereikt hebbende, oordeelde THIELMANN het noodig zijne uiterst vermoeide troepen eenige rust te laten nemen, te meer, daar hij nog geen bevelen had ontvangen, in welke richting verder moest worden gemarcheerd.

Zoodanig bevel ontving THIELMANN ten 10 uur in den voormiddag bij monde van den Majoor VON WEYRACH, die hem van uit het hoofdkwartier den last overbracht zijn marschrichting op *la Bavette* te nemen. Dientengevolge brak het 3^e korps ten 2 uur n.m. van *Gembloux* op en marcheerde over *Ersnage*, *Nil-Pierreux*, *Corbais* en *la Baraque* naar *Wavre*, alwaar het ten 8 uur in den avond aankwam. Het gros van het korps stak de *Dyle* over en betrok ter aangewezen plaatse het bivak. De achterhoede, bestaande uit de 9^e brigade (VON BORCKE) en de 2^e cavaleriebrigade (VON LOTTUM), bracht den nacht op den rechter *Dyle*-oever door en kwam eerst in den vroegen morgen van den 18^{en} Juni te *Wavre* aan.

Het 4^e Pruisische korps had — zooals wij vermeld hebben — aan het gevecht bij *Ligny* geen deelgenomen, maar op den 16^{en} Juni den geheelen dag marcheerende doorgebracht. Uit de richting van *Luik* in

den vroegen morgen van den 16^{en} Juni opgebroken, bereikte het korps van den Generaal VON BÜLOW eerst in den avond van dien dag, ten 10 uur, *Sauvenière* en *Baudeset*, alwaar het bivak betrokken werd en van waar voorposten werden uitgezet in de richting van *Gembloux* en van *Ardenelle*.

Van de aankomst bij *Sauvenière* werd door BÜLOW onmiddellijk aan het Pruisische hoofdkwartier bericht gezonden, met verzoek tevens om bevelen voor den 17^{en}. Die bevelen werden eerst in den morgen van dien dag, ten ongeveer 9³⁰, bij het IVe korps ontvangen en hielden den last in, om onverwijd over *Walhain* en *Corbais* naar *Dion-le-Mont* te marcheeren, met achterlating van eene achterhoede te *Vieux Sart*, en met last om eene afdeeling ter sterkte van 1 regiment cavalerie, 2 bataljons infanterie en 2 vuurmonden naar *Mont-St.Guibert* te dirigeeren, ten einde aldaar de achterhoede van het IIe korps te versterken.

Ingevolge deze bevelen brak BÜLOW ten ongeveer 11 uur v.m. van *Sauvenière* en *Baudeset* op en marcheerde met het grootste gedeelte van zijn korps in de aangegeven richting af; het detachement, bestemd voor *Mont-St.Guibert* werd onder de bevelen gesteld van den Luitenant-Kolonel VON LEDEBUR, terwijl de rest der colonne, met achterlating van eene brigade (VON RIJSSSEL) te *Vieux-Sart*, ten circa 4 uur n.m. te *Dion-le-Mont* aankwam, met uitzondering evenwel van een gedeelte, dat ten gevolge van den zeer geforceerden marsch op 16 Juni eenige rust had moeten nemen en dat eerst om 10 uur in den avond van den 17^{en} ter aangewezen plaatse aankwam. Hierdoor kon BÜLOW eerst ten 10 uur 's avonds aan het hoofdkwartier melden, dat hij in het hem aangewezen bivak was aangekomen en konden dus eerst ten 10 uur in den avond door BLÜCHER de volledige bevelen voor den 18^{en} worden uitgevaardigd.

Wat was er inmiddels aan Fransche zijde voorgevallen?

Ingevolge de bevelen van Maarschalk GROUCHY begaf de Generaal PAJOL zich reeds ten 3 uur in den nacht van 16 op 17 Juni met twee van zijne regimenten — het derde bevond zich in nachtkwartier te *Sombref* — ter vervolging op weg.

Vermits geen bepaalde richting voor de vervolging was aangewezen, trok PAJOL bij zijn vertrek uit de omstreken van *Tongrines* en *Balâtre*, waar hij den nacht had doorgebracht, allereerst in noordelijke richting. Ongeveer bij *Bothey* bereikte de colonne den straatweg *Nivelles—Namen*. Dit dorpje werd doorzocht, doch van de Pruisen en van hunne marschrichting werd weinig bepaalds vernomen, zoodat PAJOL besloot den straatweg in oostelijke richting te volgen; ten 5 uur in den morgen stuitte men bij *Mazy* op een vijandelijke rijdende batterij, welke geheel gevangen genomen werd. Deze batterij, welke behoorde tot de reserve-artillerie van het IIe Pruisische korps, had bij den nachtelijken terugtocht ten gevolge van de duisternis, bij vergissing de richting naar *Namen* ingeslagen.

Van deze ontmoeting, welke PAJOL bevestigde in zijne meening, dat de Pruisen in de richting van *Namen* terugtrokken, werd tusschen 6 en 7 uur aan den Keizer bericht gezonden, terwijl het veroverde geschut naar het keizerlijk hoofdkwartier te *Fleurus* werd gedirigeerd, alwaar het omstreeks ten 10 $\frac{1}{2}$ uur v.m. aankwam. PAJOL zelf zette zijn marsch in oostelijke richting voort, doch van de Pruisen, werd na de bovenvermelde ontmoeting, verder niets bemerkt. Omstreeks ten 9 uur v.m. bij *le Bosquet*, op een afstand van 10 KM. van *Sombref* aangekomen, en aldaar versterkt door het derde regiment huzaren, hetwelk van laatstgenoemde plaats komende, berichtte, dat zich verder geen vervolgende Fransche afdeelingen westwaarts van PAJOL bevonden, begon deze er aan te twijfelen, of hij wel in de goede richting was, en hij besloot daarom niet verder in oostelijke richting voort te marcheeren, maar de vervolging naar het Noorden voort te zetten.

Na bericht aan GROUCHY van dit besluit te hebben afgezonden, wilde hij trachten den vijand, die volgens ingekomen berichten den straatweg *Namen—Leuven* wilde bereiken, door eene beweging in noordelijke richting af te snijden.

Bij *Mazy* had zich inmiddels ook de divisie TESTE, welke tusschen *Sombref* en *Brye* gebivakkeerd had, ingevolge de bevelen des Keizers, onder het commando van PAJOL gesteld, zoodat deze thans, behalve de drie genoemde regimenten huzaren, nog vijf bataljons infanterie en één pioniercompagnie ter beschikking had.

Ten 1 uur n.m. van *Mazy* naar *St. Denis* opbrekende, liet PAJOL één regiment huzaren in de richting van *Temploux* achter, ten einde zijne verbinding met *Sombref* te onderhouden, en rukte hij zelf met de rest van zijne troepenmacht noordwaarts. De cavalerie bezette ten ongeveer 2 uur n.m. *St. Denis*, terwijl de infanterie, die ten gevolge van den regen, welke in stroomèn neerviel, slechts zeer langzaam vorderde, aldaar eerst ten 3³⁰ min. aankwam.

Op dat oogenblik nog steeds niets van den vijand ontdekt hebbende en ook niet in het bezit van orders van Maarschalk GROUCHY, overlegde PAJOL wat hem te doen stond. Door verder in noordelijke richting te marcheeren, zou hij zich steeds verder van *Sombref* verwijderen, terwijl als eenig resultaat van zoodanige beweging, wellicht niet anders bereikt zou worden dan de gevangenneming van enkele achterblijvers of de vermeerstering van enkele voertuigen. Een marsch in de richting van *Sauvenière* en *Gembloux* opende de mogelijkheid op eene ontmoeting met eene driedubbele overmacht en zou wellicht niet strooken met de bewegingen van GROUCHY zelf. Op grond van deze overwegingen kwam PAJOL tot het onverklaarbare besluit naar *Mazy* terug te keeren, ten einde zich weder bij de hoofdmacht van Maarschalk GROUCHY aan te sluiten. Aan dit besluit werd uitvoering gegeven; PAJOL begaf zich weder zuidwaarts en betrok in den avond het bivak tusschen *Mazy* en *Isnes-les-Dames*.

Een gunstiger resultaat bereikte het cavaleriekorps van den Generaal EXELMANS. Van dit korps werd de brigade BERTON, deel uitmakende van de divisie CHASTEL, sterk 2 regimenten dragonders, tot voorhoede bestemd.

Aanvankelijk ook den straatweg naar *Namen* volgende, vernam BERTON nabij *Mazy*, dat de Pruisen naar *Gembloux* waren gemarcheerd, van welke omstandigheid hij terstond mededeeling aan EXELMANS zond, die er op zijne beurt den Keizer rapport van deed toekomen. Het is te betreuren, dat BERTON van zijne inlichtingen nopens de marschrichting der Pruisen ook geen bericht aan PAJOL deed toekomen; deze had alsdan eene beweging in de richting van *Sauvenière* kunnen uitvoeren en daardoor op den rechtervleugel van EXELMANS de vervolging der Pruisen kunnen voortzetten.

Van *Mazy* volgde BERTON het dal van het riviertje de *Orneau* en bereikte circa 9 uur v.m. *Gembloux*, alwaar EXELMANS ongeveer een half uur later met de drie overige brigades en de rijdende batterijen van zijn korps aankwam. Men vond *Gembloux* bezet door het geheele IIIe Pruisische legerkorps, van welke omstandigheid EXELMANS tusschen 12 uur en 2 uur n.m. aan GROUCHY bericht afzond; aan het zenden van eenig bericht aan PAJOL, die zich op dat oogenblik in de nabijheid van *St. Denis* bevond, schijnt EXELMANS ongelukkigerwijze niet gedacht te hebben.

Nadat VON THIELMANN ten ongeveer 2 uur n.m. *Gembloux* ontruimd had, zette ook EXELMANS zijn marsch ten omstreeks 3 uur in noordelijke richting voort en komt hij ten 6 uur n.m. te *Sauvenière* aan. Van daar zendt hij de brigade BONNEMAINS, sterk 2 regimenten dragonders, ter verkenning naar *Sart-à-Walhain* en het 15e regiment van de 9e divisie tot gelijk doel naar *Perwez*.

BONNEMAINS trekt *Sart-à-Walhain* door en zendt vervolgens patrouilles naar *Nil-Saint-Vincent* en *Tourrines*, welke laatste plaats door eene zwakke Pruisische achterhoede bezet wordt bevonden. Op het bericht, dat de Pruisen terug trekken in de richting van *Wavre*, welk bericht door den Commandant van het 15e dragonders, op grond van mededeelingen van boeren en van Pruisische achterblijvers wordt bevestigd, bivakkeert BONNEMAINS, na aan EXELMANS van zijne inlichtingen rapport gezonden te hebben, te *Ersnage*. Men kan dus aannemen, dat EXELMANS om 10 uur in den avond van den 17^{en} van den terugtocht der Pruisen op *Wavre* onderricht was.

Na in het voorafgaande de bewegingen der Fransche cavalerie te hebben uiteengezet, zullen wij thans naar GROUCHY terugkeeren en de handelingen van de beide onder zijne bevelen gestelde legerkorpsen op den 17^{en} Juni volgen.

De Maarschalk was bij het aanbreken van den dag te paard gestegen en had zich andermaal naar het keizerlijk hoofdkwartier te *Fleurus* begeven, met het doel de bevelen van NAPOLEON voor dien dag te vernemen. Vóór 5 uur in den morgen reeds te *Fleurus* aangekomen,

vernam de Maarschalk, dat de Keizer nog in rust was en dat men hem niet kon wekken. GROUCHY bleef dus wachten en ontving eerst tegen half acht in den morgen last, den Keizer op een tocht naar het slagveld van *Ligny* te vergezellen. Op zijne vraag naar bevelen voor de bewegingen van dezen dag, ontving GROUCHY van den Keizer ten antwoord: „je vous les donnerai, quand je le jugerai convenable”.

Gedurende den tocht over het slagveld van *Ligny* ontving de Keizer ten ongeveer 10³⁰ bericht van de zijde van *Quatre-Bras*, terwijl op dat zelfde oogenblik ook het rapport van PAJOL, nopens de bovenvermelde vermeerstering van eene Pruisische batterij in kwam; ten slotte kwam ook de mededeeling van EXELMANS, nopens de beweging der Pruisen in de richting van *Gembloux*. Een en ander stelde den Keizer in staat zijne bevelen te geven. Allereerst ontving het 6e korps (LOBAU) last om den Maarschalk NEY in de richting van *Quatre-Bras* te ondersteunen. Daarop gaf de Keizer ten 1 uur n.m. aan Maarschalk GROUCHY mondeling last om met de korpsen van de Generaals VANDAMME en GÉRARD, versterkt met de divisie TESTE en de cavalerie-afdeelingen van PAJOL en EXELMANS de Pruisen in de richting van *Gembloux* en *Wavre* te vervolgen: „Mettez-vous à la poursuite des Prussiens”, heette het, „complétez leur défaite en les attaquant dès que vous les aurez joints et ne les perdez jamais de vue. Je vais réunir au corps du maréchal NEY, les troupes que j’emmène et attaquer les Anglais, s’ils tiennent de ce côté-ci de la forêt de *Soignes*. Vous correspondrez avec moi par une route pavée”. Bij deze laatste woorden wees de Keizer met de hand naar den weg van *Namen* naar *Quatre-Bras*.

Maarschalk GROUCHY voelde ten volle de groote verantwoordelijkheid, welke door deze order op zijne schouders gelegd werd, en veroorloofde zich daarom den Keizer onder het oog te brengen, dat de Pruisen, die reeds den vorigen avond tegen 10 uur den terugtocht begonnen waren, op dit oogenblik een voorsprong van 15 à 16 uren moesten hebben; daarbij wees hij NAPOLEON op de omstandigheid, dat het 3e en het 4e korps, alvorens de vervolging te kunnen aanvangen, eerst marschvaardig gemaakt en geconcentreerd moesten worden. Ook sprak de Maarschalk twijfel uit aan de mogelijkheid om met de macht, welke onder zijne bevelen gesteld werd en die door hem op eene sterkte van 30 à 32.000 man geschat werd, met kans op goeden uitslag het leger van BLÜCHER, dat niet minder dan 90 à 100.000 man telde, in zijne bewegingen te belemmeren. Verder waagde GROUCHY het, nog te wijzen op de grootere diensten, welke de onder zijne leiding gestelde troepen, wellicht op den *linkervleugel* der Fransche strijdkrachten zouden kunnen bewijzen.

De Keizer ging echter op deze beschouwingen niet in, en antwoordde enigszins geraakt: „Monsieur le maréchal, portez vous vers *Namur*, car, suivant toutes les probabilités, c’est sur la *Meuse* que se retirent les Prussiens; c’est donc dans cette direction que vous les trouverez et que vous devez marcher”.

Tegenover deze stellige bevelen des Keizers bleef GROUCHY niets anders over dan onmiddellijk de noodige orders uit te vaardigen. Hij zond een ordonnans naar het 3e korps (VANDAMME) en begaf zich persoonlijk naar het hoofdkwartier van het 4e korps (GÉRARD).¹⁾

Aan het 3e korps, dat zich, zooals wij zagen, ten noorden van *Saint-Amand* tusschen *Wagnele* en *Brye* ophield, werd de order gezonden af te marcheeren naar *le Point-du-jour*, zijnde het snijpunt van de wegen *Namen—Quatre Bras* en *Fleurus—Gembloux*, terwijl het 4e korps, dat nabij *Ligny* den nacht had doorgebracht, evenzeer bevel kreeg naar *le Point-du-jour* te marcheeren.

Ten einde den opmarsch van die beide korpsen naar behooren te regelen en vooral te zorgen, dat het 4^e korps, hetwelk het dichtst bij *le Point-du-jour* gelegerd was, zich aan het hoofd zou stellen, begaf GROUCHY zich persoonlijk naar laatstgenoemd korps, doch hoewel de Maarschalk zich niet minder dan twee uren nabij de legerplaats van genoemd onderdeel ophield, mocht het hem niet gelukken den afmarsch van GÉRARD's troepen in voldoende mate te bespoedigen. Hoewel het korps VANDAMME het verst van den weg naar *Gembloux* gelegerd was en dit korps zelfs den vorigen dag tot laat in den avond aan den strijd nabij *St. Amand* had deelgenomen, kwam dit het eerst, n.l. ten 3 uur in den namiddag bij *le Point-du-jour* aan, terwijl op dat oogenblik de afmarsch van GÉRARD uit *Ligny* nog niet was begonnen.

GROUCHY, die zich persoonlijk bij de colonne VANDAMME ophield, stond juist in beraad bevel te geven om van *le Point-du-jour* in oostelijke

1) Na het vertrek van GROUCHY bevestigde de Keizer zijn mondelingen last in eene schriftelijke order, welke hij — daar de Chef van den Staf, Generaal SOULT, zich nog in het hoofdkwartier te *Fleurus* bevond — aan den Generaal BERTRAND dicteerde. Deze schreef aan GROUCHY het volgende bevel:

Rendez vous à *Gembloux* avec le corps de cavalerie du général PAJOL, la cavalerie légère du 4ième corps, le corps de cavalerie du général EXELMANS, la division du général TESTE, dont vous aurez un soin particulier, étant détachée de son corps d'armée, et le 3e et 4e corps d'infanterie. Vous vous ferez éclairer sur la direction de *Namur* et de *Maestricht*, et vous poursuivrez l'ennemi; éclairez sa marche et instruisez moi de ses mouvements, de manière que je puisse pénétrer ce qu'il veut faire. Je porte mon quartier-général aux *Quatre-Chemins*, où ce matin étaient encore les Anglais. Notre communication sera donc directe par la route pavée de *Namur*. Si l'ennemi a évacué *Namur*, écrivez au général, commandant la 2ième division militaire à *Charlemont* de faire occuper *Namur* par quelques bataillons de garde nationale et quelques batteries de canons qu'il formera à *Charlemont*. Il donnera ce commandement à un maréchal de camp. Il est important de pénétrer ce que veulent faire BLÜCHER et WELLINGTON, et s'ils se proposent de réunir leurs armées pour couvrir *Bruxelles* et *Liège*, en tendant le sort d'une bataille.

Dans tous les cas, tenez constamment vos deux corps d'infanterie réunis dans une lieue de terrain, ayant plusieurs débouchés de retraite; placez des détachements de cavalerie intermédiaires pour communiquer avec le quartier-général.

richting den straatweg naar *Namen* te volgen, toen hem ten ongeveer 3³⁰ het door *PAJOL* om 12 uur uit *Mazy* verzonden bericht in handen kwam, waarin werd gerapporteerd, dat de Pruisen zich in noordelijke richting bewogen, met het doel den straatweg *Namen—Leuven* te bereiken. Enkele oogenblikken later ontving *GROUCHY* het rapport, hetwelk *EXELMANS* omstreeks 1 uur n.m. van uit *GEMBLoux* had verzonden, en waarin de aanwezigheid van het IIIe Pruisische korps in laatstgenoemde plaats werd gemeld, met de bijvoeging: „Son armée est sur la gauche de *l'Orneau*; il a seulement sur la droite de cette rivière un bataillon en avant de *Basse-Baudece*: aussitôt qu'il se mettra en mouvement, je le suivrai”. Eindelijk ontving *GROUCHY* ter zelfder tijd het schriftelijk bevel des Keizers, hetwelk wij hierboven in zijn geheel hebben weergegeven.

Uit een en ander kon dus door den Maarschalk de gevolgtrekking worden gemaakt, dat een vijandelijk korps, dan wel de Pruisische achterhoede, ten gevolge van de bewegingen van *PAJOL*, de lijn *Namen—Maastricht* verlaten had en den straatweg *Namen—Leuven* trachtte te bereiken, terwijl verder de Pruisische hoofdmacht zich bij *Gembloux* geconcentreerd had en aldaar door het korps *EXELMANS* werd geobserveerd.

Ten 3³⁰ marcheerde nu *GROUCHY* met het korps *VANDAMME* naar *Gembloux*, alwaar hij ten 7 uur in den avond onder een hevig onweder en bij zwaren regen, welke reeds sedert 2 uur in den namiddag bij stroomen neerviel, aankwam. Zooals wij boven zagen, was *Gembloux* op dat oogenblik reeds door de Pruisen ontruimd, terwijl ook *EXELMANS* in noordelijke richting was afgemarcheerd.

Neemt men in aanmerking, dat het in de maand Juni te 7 uur in den avond nog volmaakt licht is, dan is het moeilijk te verklaren, dat *GROUCHY* met het 3e korps den marsch niet heeft voortgezet. De Maarschalk wilde echter met het oog op 's Keizers uitdrukkelijk bevel: „tenez constamment vos deux corps d'infanterie réunis dans une lieue de terrain” eerst het 4e korps inwachten.

Laatstgenoemd korps kwam echter eerst in den avond tusschen 9 en 10 uur te *Gembloux* aan, waarop *GROUCHY* het 3e korps ten noorden en ten oosten van die stad het bivak liet betrekken, terwijl het 4e korps mede nabij *Gembloux* ondergebracht werd.

Hij zond vervolgens om 10 uur zijne bevelen voor den 18^{en} aan de onder zijne bevelen gestelde Generaals.

VANDAMME kreeg order om zich ten 6 uur in den morgen op marsch te begeven naar *Sart-à-Walhain*.

Aan *GÉRARD* werd bevel gezonden ten 8 uur de beweging van *VANDAMME* te volgen en zijne cavalerie naar *Grand-Lez* te dirigeren.

EXELMANS ontving den last de Pruisen op den voet te volgen, terwijl aan *PAJOL* order werd gezonden om bij het aanbreken van den dag met zijne cavalerie en de divisie *TESTE* naar *Grand-Lez* te marcheeren.

Na de verzending van deze bevelen richtte *GROUCHY* het volgende rapport aan den Keizer:

Gembloux, le 17 Juin 1815, à dix heures du soir.

Sire, j'ai l'honneur de vous rendre compte que j'occupe *Gembloux*, où commence à arriver le 4e corps; le 3e est en avant de cette ville et une partie de ma cavalerie à *Sauvenière*. Le corps prussien fort d'environ trente mille hommes, qui était encore ici ce matin, a effectué son mouvement de retraite dans la direction de *Sauvenière*. D'après divers rapports, il paraîtrait, qu'arrivée à *Sauvenière*, une partie de l'armée prussienne se serait divisée: une colonne serait portée sur *Perwez-le-Marché*, une autre aurait pris le chemin de *Wavre*, en passant par *Sart-à-Walhain*. Peut-être pourrait-on en inférer que quelques corps prussiens iraient joindre WELLINGTON, et que d'autres se retireraient sur *Liège*.

Une colonne prussienne, avec de l'artillerie, a pris, en quittant le champ de bataille de *Fleurus*, la route de *Namur*. L'ennemi nous a abandonné à *Gembloux* un parc de quatre cents bêtes à cornes, des magasins, des bagages.

Le général EXELMANS a ordre de pousser, ce soir, six escadrons à *Sart-à-Walhain* et trois sur *Perwez*.

Si j'apprends par des rapports qui, j'espère, me parviendront la nuit, que de fortes masses prussiennes se portent sur *Wavre*, je les suivrai dans cette direction et les attaquerai dès que je les aurai jointes. ¹⁾

Les généraux THIELMANN et BORSTELL faisaient partie de l'armée que Votre Majesté a battue hier: ils étaient encore ici ce matin et ont avoué que vingt mille hommes des leurs avaient été mis hors de combat. Ils ont demandé, en partant, les distances de *Wavre* et de *Perwez*. BLÜCHER a été légèrement blessé au bras le 16, ce qui ne l'a pas empêché de continuer à commander, après s'être fait panser. Il n'a point passé à *Gembloux*.

Dit rapport ontving de Keizer ten 2 uur in den nacht in de hoeve „du gros Caillou”, nabij het gehucht *Maison du Roi*.

Het bovenstaande samenvattende, was dus de positie van de wederzijdsche strijdkrachten in den laten avond van den 17^{en} Juni, als volgt:

a. Pruisische strijdkrachten (Hoofdkwartier te *Wavre*):

I^{ste} korps (VON ZIETEN) op bivak te *Bierges*;

IIe korps (VON PIRCH) op bivak te *Aisémont* en *St. Anne*, met ééne brigade (VON BRAUSE) te *Mont-St. Guibert* en eene cavaleriebrigade (VON SOHR) ten zuiden van laatstgenoemde plaats;

IIIe korps (VON THIELMANN) op bivak te *la Bavette* met ééne brigade

¹⁾ De bovenstaande tekst is gevolgd naar den brief, zooals die voorkomt in de Mémoires van GROUCHY, deel IV, blzn. 58 en 59. HOUSSAYE beweert (zie „*Waterloo*”, blz. 249, noot 1), dat de gecursiveerde woorden in het afgezonden exemplaar luiden, als volgt: „afin qu'ils ne puissent gagner *Bruxelles* et de les séparer de WELLINGTON”.

(VON BORCKE) ten oosten van de *Dyle* en eene cavaleriebrigade (VON LOTTUM) eveneens op den rechteroever van die rivier;

IVe korps (VON BÜLOW) op bivak te *Dion-le-Mont* met ééne brigade (VON RIJSSEL) te *Vieux-Sart* en een detachement (VON LEDEBUR) te *Mont St. Guibert*.

b. Fransche strijdkrachten (Hoofdkwartier te *Gembloux*):

3e korps (VANDAMME) op bivak ten noorden en oosten van *Gembloux*;

4e korps (GÉRARD) op bivak nabij *Gembloux*, ten oosten van de *Orneau*;

cavaleriedivisie PAJOL met divisie TESTE te *Mazy* en *Isnes-les-Dames*;

cavaleriekorps EXELMANS op bivak te *Sauvenière* met ééne brigade (BONNEMAINS) te *Ersnage*.

(Slot volgt.)

De herziene Conventie van Genève.

Den 6^{en} Juli 1906 werd te Genève de herziene „Conventie voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken in de legers te velde”, onderteevend door de gevolmachtigden der 35 hierna te noemen Staten. De Conventie van 1906 heeft met die van 1864 (waarvan de uitwisseling der akten van bekrachtiging plaats had 22 Juni 1865) niet veel meer gemeen dan den naam ¹⁾ en het algemeene doel. De herziene Conventie is inderdaad een nieuw verdrag, waarin het, in den titel daarvan genoemde, doel op betere wijze is nagestreefd dan in de Conventie van 1864.

Wij zullen hier niet breedvoerig bespreken de vele leemten, die der oude Conventie aankleefden, waardoor van haar moest worden getuigd: om ze naar den geest toe te passen, moest zij veelal naar de letter worden geschonden. De bepaling van artikel 8 ²⁾ was dan ook zeker onmisbaar!

In 1868 werden te Genève, op eene conferentie van gevolmachtigden van vele Staten, die de Conventie van 1864 hadden gesloten, z.g. „additioneele artikelen” dier Conventie vastgesteld. Van de 15 artikelen dezer „aanvullingsconventie”, hadden de eerste vijf betrekking op den land- en de artt. 6 tot en met 14 op den zeeoorlog (art. 15 was het gebruikelijke slotartikel). De artt. 6—14 blijven hier verder buiten beschouwing. Op 29 Juli 1899 werd op de „Vredes-conferentie” een Verdrag gesloten, „nopens de toepassing op den zeeoorlog van de beginselen der Conventie van Genève van 21 Augustus 1864” (Stbl. 1900, n°. 163).

De add. artt. 1—5 van 1868 dienden om enkele onduidelijke of minder juiste punten der Conventie van 1864 te verbeteren of aan te vullen; iets, waarin men, op enkele uitzonderingen na, vrijwel was geslaagd.

Evenwel, de ratificatie der add. artt. heeft niet plaats gehad, hetgeen

---

¹⁾ In het opschrift der Conventie van 1864 werd alleen gesproken van *gewonde militairen* (in art. 6 dier conventie echter ook van *zieke militairen*). In het opschrift der Conventie van 1906 is het woord „militairen” weggelaten, aangezien bij de legers te velde ook tal van niet-militairen in dienstbetrekking zijn.

²⁾ Zie Bijlage A.

echter niet verhinderde, dat, overeenkomstig het beginsel van art. 8 der Conventie van 1864, de „veranderingen”, voor zoover zij inderdaad „verberingen” waren, werden in acht genomen.

Er bestond dus sedert 1868 een eigenaardige toestand. Verplichtend waren de add. artt. geenszins, daar ze niet waren bekrachtigd, doch, waar noodig, beriep men er zich op, ter verduidelijking of verbetering van de inderdaad veelal gebrekkige redactie der Conventie van 1864. Aan de *letter* dezer laatste stoorde men zich dus in menig opzicht evenmin als aan die der add. artt. (Wij wijzen hier b.v. in het voorbijgaan op de artt. 3, 5 en 6 van 1864 en op art. 5 van 1868). Vele punten bleven daarenboven geheel onopgelost. Men had dus feitelijk twee Conventies, waarvan er echter één (die van 1868) in het geheel niet verplichtend was, en die men beide, zoo goed en zoo kwaad als het ging, met elkander in verband bracht, toepassende, hetgeen men goed, niet toepassende, hetgeen men niet goed achtte, onverschillig of het bepalingen betrof van de wél- of van de niet-geratificeerde Conventie. In 1870, bij het uitbreken van den oorlog, werden door beide partijen — resp. 21 en 24 Juli — de add. artt. bij *modus vivendi* toepasselijk verklaard, zonder dat echter b.v. add. art. 5 werd opgevolgd! ¹⁾

Te recht wordt dan ook in Hoofdstuk VIII van het „Voorschrift op den Velddienst voor het Nederlandsche Leger” (§ 281 en § 283) de tekst van beide Conventies in bovenbedoelden zin doorengemengd, terwijl in § 282 eene aanwijzing voorkomt, die in geen van beide Conventies is te vinden.

Ook op de bekende Conferentie van Brussel van 1874, waar gevolmachtigden van de Europeesche Staten bijeen kwamen ter vaststelling van de z.g. „Wetten en gebruiken van den Oorlog te land”, kwam de Conventie van Genève ter sprake.

Het bleek daar, eenerzijds, dat het inderdaad dringend noodig was om de bepalingen der Conventie van 1864 grondig te herzien, maar tevens, dat de verbeterende aanvulling van de Geneefsche Conventie geen onderdeel van het Brusselsche Ontwerp kon vormen, doch door eene afzonderlijk diplomatieke Conferentie moest worden ter hand genomen.

Zooals bekend is, bevatte dan ook de tekst der Brusselsche Conferentie, in plaats van de 7 artikelen van het aldaar ter tafel gebrachte ontwerp (artt. 38 tot en met 44), die over de „zieken en gewonden” handelden, niets anders dan één artikel (35), waarin eenvoudig naar de Conventie van Genève werd verwezen.

De noodzakelijkheid van de wijziging der Conventie bleek te Brussel vooral door de houding van een der Duitsche afgevaardigden, Generaal VON VOIGTS-RHETZ.

Wij geven hier de hoofdgedachte van diens redeneering weder, omdat

¹⁾ De add. artt. bereikten het Nederlandsche Staatsblad (1869, n°. 22). Die *officieele* erkenning van hun *verplichtend* karakter werd weder ingetrokken bij Kon. Besl. van 14 Maart 1894 (St.bl. n°. 45).

zoodoende het duidelijkst eene leemte der Conventie kan worden aange-
toond.

De redeneering van genoemde generaal dan kwam in hoofdzaak op
het navolgende neder.

De moeilijkheid voor eene oorlogvoerende partij, wat de verzorging
der zieken en gewonden betreft, is hoofdzakelijk gelegen in de aanvul-
ling van een in den militairen geneeskundigen dienst behoorlijk opge-
leid *personeel*. Wat het *materieel* betreft, daarvoor kan men in vreedstijd
de vereischte reserve opleggen! Derhalve: het geneeskundig personeel
van den tegenstander moet door den overwinnaar worden teruggezonden,
zoodra dit ter plaatse niet meer noodig is. *Al het materieel van den
geneeskundigen dienst des tegenstanders moet daarentegen door den
overwinnaar worden behouden!!* Het merkwaardigste van deze uitspraak
was echter de omstandigheid, dat de Duitsche afgevaardigde zich hierbij
op de Conventie van Genève beriep!

Alvorens den gedachtengang van Generaal v. V.-RH. verder te volgen
zij het navolgende, betrekking hebbende op de strekking der conventie
van 1864, in herinnering gebracht. Wij zullen hierbij de geschiedenis
van het ontstaan der Conventie, waartoe HENRI DUNANT's geschrift:
„*Un souvenir de Solférino*” een krachtigen stoot gaf, niet bespreken.
Wij memoreeren hier slechts het navolgende, waaruit de onjuistheid
der bewering van Generaal VON VOIGTS-RHETZ blijkt.

Het was o.m. in 1854 en 1859 gebleken, dat de militaire geneeskun-
dige dienst te velde ontoereikend was, om, op zelfs *eenigszins* voldoende
wijze, te voorzien in de behoefte aan verzorging der gewonden na een
grooten veldslag. Op drieërlei wijze kan aan dit gebrek aan genees-
kundige hulp worden te gemoet gekomen; namelijk:

a. Door de oprichting van groote particuliere Vereenigingen, die
bestemd zijn, om in oorlogstijd den militairen geneeskundigen dienst te
steunen. De onschendbaarheid van deze, door de betrokken Regeeringen
geautoriseerde, Vereenigingen moet door de tegenpartij van het leger
waarin zij dienst doen, worden erkend. (Voorstel-Dunant, 1862.)

b. Door vermeerdering van het militair-geneeskundig personeel en de
neutraliseering der gewonden. (Voorstel-Palasciano, 1861.)

c. Door *neutraal- (of beter onschendbaar-)verklaring der militaire
ambulances*. (Voorstel-Arrault, 1861.)

In de Conventie van 1864 is het onder c genoemde stelsel belichaamd,
waarbij dan echter op het geneeskundig personeel van de na een ge-
vecht terugtrekkende partij de verplichting rustte (volgens het add.
art. 1), om zóólang op het slagveld werkzaam te blijven, totdat de
gewonden zouden zijn verzorgd.

Uit den aard der zaak is de zorg voor eene behoorlijke organisatie
van den militairen geneeskundigen dienst eene quaestie, die aan iedere
Regeering moet worden overgelaten en bezwaarlijk in eene conventie
kan worden geregeld. Wel echter had de ervaring geleerd, dat reeds
veel zou zijn gewonnen, als de onschendbaarheid der ambulances zou

zijn gewaarborgd en dus die van de terugtrekkende partij niet noodzaak waren aan het eind van een gevecht het terrein harer werkzaamheid te verlaten om hierdoor te voorkomen, dat het geneeskundige *personeel* in krijgsgevangenschap geraken en geneeskundige *materieel* den vijand als buit in handen vallen zou. En alhoewel reeds in 1864 werd ingezien, dat er na een veldslag, zelfs al zouden de ambulances van beide partijen in functie blijven, toch wel steeds handen te kort zullen schieten, om de gewonden tijdig en afdoende te verzorgen, zoo vreesde men toch, dat eene conventioneele onschendbaarverklaring van *particuliere* geneeskundige vereenigingen tot allerlei misbruiken leiden zou. Vandaar dat deze vereenigingen in de conventie van 1864 *niet* werden vermeld. Wel echter werd omtrent de gewonden en zieken gezegd, dat zij, onverschillig hunne nationaliteit, zouden moeten worden verpleegd (art. 6). Zelfs werd de *verplichting* opgelegd om de gewonden der tegenpartij, die, na genezing, niet meer voor den militairen dienst geschikt werden geacht, naar hun land terug te zenden, eene *verplichting*, waaraan men zich al evenmin hield, als aan het nog veel verder gaande voorschrift van 1868 (art. 5), n.l. dat de herstelde gewonden der tegenpartij, zelfs al waren zij geschikt om weder de wapens te voeren, zouden *moeten* worden teruggezonden onder voorwaarde, dat zij gedurende den oorlog de wapens niet meer zouden opvatten. Te recht heeft men thans ingezien, dat de gewonden eener partij, die in de macht vallen der tegenpartij, krijgsgevangen zijn, en dat het aan de partij, in welker macht zij zich bevinden, moet worden overgelaten, of zij al dan niet zullen worden teruggezonden (b.v. bij zeer ernstige verwonding, die alle medewerking aan den oorlog uitsluit).

In de conventie van 1864 wordt een onderscheid gemaakt tusschen „ambulances” en „hospitaux militaires”. Beide zijn geneutraliseerd zoolang zij in functie zijn (art. 1), doch *daarna* wordt het materieel der eerstbedoelde inrichtingen, toebehoorende aan de eene partij, door de tegenpartij, in wier handen het was gevallen, aan eerstbedoelde teruggezonden; het materieel der „militaire hospitalen” daarentegen wordt buit.

De uitdrukking „militaire hospitalen” gaf aanleiding tot onzekerheid (men denke b.v. aan de benaming „veldhospitaal”, waarmede eene inrichting wordt aangeduid, die zoowel is eene „ambulance”, dat wil zeggen: beweegbare geneeskundige inrichting, als een „militair hospitaal”). Daarom bepaalde het additioneele artikel 3 van het ontwerp van 1868: „Dans les conditions prévus par les articles 1 et 4 de la Convention, la dénomination d'*ambulance* s'applique aux hôpitaux de campagne et autres établissements temporaires qui suivent les troupes sur les champs de bataille pour y recevoir des malades et des blessés”.

Dit additioneele artikel vulde inderdaad eene leemte in de redactie van 1864 aan. ¹⁾

¹⁾ Terloops zij hier opgemerkt, dat de uitdrukking „sur les champs de bataille” altijd nog eenigszins onbestemd is, aangezien de grenzen van het

Wij kunnen dus in de volgende drie punten de *hoofdmomenten* van de conventie van Genève van 1864 samenvatten (de nevenzaken blijven hier buiten beschouwing).

1°. *Onschendbaarverklaring van alle militaire geneeskundige inrichtingen*, zoolang er zieken en gewonden in worden verpleegd (art. 1). Daarna wordt het aan den tegenstander toebehoorende *materieel* der „ambulances” (dat wil zeggen van de inrichtingen, die de troepen tot op het slagveld volgen) door den overwinnaar, aan die tegenpartij teruggezonden; het materieel der overige militaire geneeskundige inrichtingen (met den naam „*militaire hospitalen*” bestempeld) wordt buit (art. 4).

2°. Het *geneeskundig personeel* van de tegenpartij wordt teruggezonden, zoodra het ter plaatse niet meer noodig is voor de verzorging der zieken en gewonden.

3°. *De zieken en gewonden* worden, zonder onderscheid van nationaliteit verpleegd, doch zijn in beginsel, zoo zij in vijands handen vallen, krijgsgevangen, behalve zij, die voor den dienst ongeschikt zijn.

Behoudens punt 3, is dus het hoofdbeginsel der Conventie van 1864: Maak de militaire geneeskundige inrichtingen, die in functie zijn, onschendbaar; waarborg zelfs de terugzending van het militaire geneeskundige personeel en het materieel der militaire „ambulances”, dan zal ook kunnen worden geëischt en verwacht, dat de terugtrekkende partij hare in functie zijnde geneeskundige afdeelingen ter plaatse laat.

Nu was het juist de onderscheiding tusschen *ambulances* en *militaire hospitalen*, die den genoemden afgevaardigde van Duitschland ter Brusselsche Conferentie er toe bracht een der hoofdbeginselen der Conventie van 1864 aan te tasten, omdat hij niet inzag, dat onder „ambulances” waren begrepen *alle* mobiele, bij de troepen ingedeelde en deze tot op (of nabij) het gevechtveld *volgende* geneeskundige afdeelingen. Uit het voorgaande blijkt echter, dat add. art. 3 aan art. 4 der Conventie van 1864 eene zeer juiste uitlegging gaf.

Intusschen, de afgevaardigde van Duitschland ter Brusselsche Conferentie aanvaardde die nadere uitlegging niet, en wel op grond van de volgende overweging: Toen de Conventie van Genève werd gesloten, werden onder de uitdrukking „ambulances” verstaan de zeer kleine verbandplaatsen, die in de eerste linie optreden (men zou dus kunnen zeggen: de „hulpverbandplaatsen”, opgericht met het materieel der korpstreinen), de grootere inrichtingen — onverschillig of zij beweegbaar waren of niet (?) — werden onder de „militaire hospitalen” begrepen, waarvoor wel onzijdigheid was gewaarborgd, zoolang er zieken en gewonden in werden behandeld, doch waarvan het materieel daarna door

„slagveld” niet nauwkeurig te bepalen zijn. Daarom zoude het beter geweest zijn de uitdrukking te bezigen: „sur les champs de bataille ou bien dans leur voisinage immédiat”.

den overwinnaar als *buit* kon worden beschouwd. Sedert dien is er meer eenheid in den geneeskundigen dienst gekomen („*les hôpitaux mobilisés se confondent maintenant avec les ambulances*”). Derhalve... „*tout le matériel qui entre en guerre doit être soumis aux lois de la guerre*” (dus: *buit*); „*le personnel reste neutre*”.

Het is te begrijpen, dat de Conferentie aan deze voorgestelde schending der conventie van Genève niet wilde medewerken! Artikel 35 liet trouwens deze geheele Conventie onaangetast. Wij wezen er overigens reeds op, dat tegen eene wijziging dier Conventie te Brussel, zich ook bezwaren van formeelen aard kantten.

Zooals bekend is, bleef de ratificatie van de Brusselsche Conventie „betreffende de wetten en gebruiken van den landoorlog” achterwege en werd eerst op den 29sten Juli 1899 te 's Gravenhage (Vredesconferentie) een „*Règlement* betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land” aangenomen, waarvan het Verdrag door alle Europeesche Staten behalve Zwitserland, benevens door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Mexico, Siam, Japan en Perzië werd geteekend.¹⁾

Omtrent de behandeling van de zieken en gewonden bevat dit reglement echter weder niets anders dan het navolgende (iets, wat na het voorafgaande zeker geen verwondering zal baren): Article 21: „*Les obligations des belligérants concernant le service des malades et des blessés sont régies par la Convention de Genève du 22 août 1864, sauf les modifications dont celle-ci pourra être l'objet*”. Intusschen bleef zodoende de besliste erkenning achterwege, dat onder „*hôpitaux militaires*” slechts de niet-mobiele, militair-geneeskundige inrichtingen moeten worden verstaan.

Op de Haagsche Conferentie werd echter eene motie aangenomen, voorgesteld door den Rumeenschen afgevaardigde, dat het aan alle op de Vredesconferentie vertegenwoordigde Staten aangenaam zou zijn, dat de Zwitsersche Regeering voor de herziening der Geneefsche Conventie het initiatief nam. Nadat reeds in Februari 1903 Zwitserland de Staten had uitgenoodigd voor eene op 14 September te Genève te openen conferentie, welke uitnoodiging evenwel ongeveer 5-maanden later weder was ingetrokken, heeft dan nu ten slotte die conferentie plaats gehad, en tot het sluiten van eene herziene Conventie van Genève geleid, die echter nog niet is geratificeerd. De conventie is geteekend door de gevolmachtigden van onderstaande Staten, gerangschikt in alphabetische volgorde hunner benamingen in de Fransche taal.

Duitschland, Argentinië, Oostenrijk-Hongarije, België, Bulgarije, Chili, China (onder reserve van de artt. 27 en 28),²⁾ Congo, Corea (onder

¹⁾ In het Ned. St.bl. van 1905 (n°. 29) komt eene opgave voor van de Mogendheden, die tot 31 Dec. 1904 de onderscheiden Verdragen der Vredesconferentie hebben bekrachtigd of daartoe zijn toetrededen. Latere toetreding heeft alsnog plaats gehad.

²⁾ Voor de vermelde artikelen zie men Bijlage A.

reserve van artikel 28), Denemarken, Spanje (ad referendum), Vereenigde Staten van Nrd.-Amerika, Vereenigde Staten van Brazilië, Vereenigde Staten van Mexico, Frankrijk, Groot-Brittanje (onder reserve van de artt. 23, 27 en 28), Griekenland, Honduras, Italië, Japan (onder reserve van art. 28), Luxemburg, Montenegro, Nicaragua, Noorwegen, Nederland, Peru, Perzië (onder reserve van art. 18), Portugal, Rumenië, Rusland, Servië, Siam, Zweden, Zwitserland, Uruguay.

In Bijlage A is de inhoud der nieuwe conventie naast die der oude gesteld, om het overzicht te vergemakkelijken.

Het hoofddoel van dit artikel is, de lezers van dit Tijdschrift met de bepalingen der herziene Geneefsche Conventie in kennis te stellen, zonder daarbij in uitvoerige beschouwingen te treden. Wij zullen ons dus bepalen tot enkele kantteekeningen.

De Conventie bestaat uit 33 artikelen, verdeeld over 8 hoofdstukken en een aanhangsel („Dispositions générales”).

Wat de indeeling betreft, dient het volgende te worden opgemerkt. Daar de goede behandeling der zieken en gewonden het eenige *doel* is der conventie, wordt deze dan ook in het *eerste hoofdstuk* (*Des blessés et malades.*) besproken. De titel had eigenlijk moeten luiden: „Des blessés et malades et des morts”. Immers, te recht worden ook de verplichtingen ten opzichte van de gevallen vermeld (artt. 3 en 4), iets waaromtrent de conventie van 1864 niets bevatte. Artikel 5 is eene verbeterde editie van artikel 5 der conventie van 1864, in den geest van art. 4 add. (1868). Eerstgenoemd artikel blijft nog vrij vaag. Het is intusschen juist gezien, dat de opname en verzorging van gewonden en zieken wordt gesteld onder de contrôle van de militaire autoriteit.

Het bepaalde in de laatste zinsnede van art. 1 geeft een alleszins *juist* beginsel aan, ja men kan o. i. met recht beweren, dat het een der hoofdbeginselen van de conventie bevat. Wij zagen toch, dat de „ambulances” aan het „buitrecht” en het geheele geneeskundige personeel aan het „recht tot het maken van krijgsgevangenen” worden onttrokken, opdat de terugtrekkende partij ze op het slagveld zou kunnen achterlaten, zonder ze voor goed kwijt te zijn.¹⁾ Uit de redactie blijkt echter ten overvloede, hoe moeilijk het hier is in algemeene bewoordingen een voorschrift te geven, dat werkelijk „afdoende” is. Immers, de uitdrukking „autant que les circonstances militaires le permettront” laat ruimte voor zeer uiteenloopende toepassingen. Er moet hierbij een stilzwijgend beroep worden gedaan op de goede trouw van de terugtrekkende partij. Deze bedenke daarenboven steeds, dat, waar tegenwoordig de verliezen voor verreweg het grootste gedeelte door vuur worden toegebracht, de geneeskundige afdelingen van iedere partij hoofdzakelijk werkzaam

¹⁾ Men denke aan den oorlog van 1866, tijdens welken Oostenrijk nog niet tot de conventie van 1864 was toegetreden, en waarin de Oostenrijksche ambulances de slagvelden verlieten om niet in 's vijands handen te vallen! Nog vóór het sluiten van den vrede trad Oostenrijk toe (21 Juli 1866).

zullen zijn te midden van de gewonden van het eigen leger en het dus in het belang dezer laatsten is, dat een zoo talrijk mogelijk geneeskundig personeel en materiaal ter plaatse blijft.

Naar aanleiding van de laatste zinsnede van art. 2 ¹⁾ wordt verwezen naar artt. 59 en 60 van het „Reglement” van 1899. (Bijlage B.)

Hoofdstuk II behandelt de onschendbaarheid der mobiele- en vaste militaire geneeskundige afdeelingen. (De uitdrukkingen „ambulances” en „hôpitaux militaires” zijn vermeden.) De aandacht wordt gevestigd op art. 8. Wat punt 2 van dit artikel betreft, zij er op gewezen, dat de militaire autoriteit er zorg voor moet dragen, dat het piket van eene behoorlijke geschreven lastgeving, ter legitimatie, worde voorzien.

Hoofdstuk III waarborgt de onschendbaarheid van het geneeskundige personeel. In art. 9 wordt ook het *piket*, in art. 8, n°. 2, genoemd, van krijgsgevangenschap uitgesloten. Ook de treinsoldaten en paarden, voor het vervoer van gewonden bestemd, zullen, nadat de dienst der geneeskundige afdeelingen ter plaatse niet meer noodig is, door den overwinnaar aan de tegenpartij worden teruggezonden (artt. 9, 12, 14). Het behoeft geen betoog, dat ook hierbij het wederzijdsche vertrouwen moet voorzitten, dat het bedoelde personeel en de bedoelde paarden gedurende den geheelen oorlog *uitsluitend* voor den geneeskundigen dienst zullen worden gebezigd.

In het bijzonder wordt nog de aandacht gevestigd op de artt. 10 en 11 (juncto art. 12), waarin *eindelijk* ook aan de door hunne Regeering officieel erkende en geautoriseerde particuliere Vereenigingen voor „vrijwillige hulpverlening” onschendbaarheid is gewaarborgd (voor het materieel dezer vereenigingen, zie art. 16). In verband met de laatste zinsnede van art. 10 zal het gewenscht zijn, dat de Nederlandsche Regeering, na de ratificatie aan de verschillende Staten, die tot de herziene conventie zijn toegetreden, den naam van den Vereeniging: „Het Nederlandsche Rode Kruis” opgeeft. De regeling van de diensten dezer vereeniging in oorlogstijd is thans, meer nog dan voorheen, urgent geworden. ²⁾

Hoofdstuk IV, waarin het geneeskundige materieel wordt behandeld, behoeft na het voorafgaande slechts weinig toelichting. De tweede zinsnede van art. 15 houdt rekening met de eischen der practijk. Wij vermeenen dit het best te kunnen aantoonen door de onderstaande woorden van LUEDER aan te halen ³⁾: „Man vergegenwärtige sich der Gang, die Noth-

¹⁾ Waar artikelen worden genoemd zonder verdere aanwijzing, worden bedoeld die der conventie van 1906.

²⁾ Daar art. 10 eischt, dat het personeel van Vrijwillige Vereenigingen, om op onschendbaarheid te kunnen aanspraak maken, aan de militaire wetten en reglementen onderworpen zij, moet in het Wetboek van Militair Strafrecht eene bepaling worden opgenomen, waarbij dit personeel, voor zoover het bij het leger dienst doet, aan „militairen” wordt geassimileerd.

³⁾ Dr. C. LUEDER, „Die Genfer Convention” blz. 382 vgg.

lagen, die Anstrengungen des Krieges, wie sie wirklich sind und zu Anforderungen und dringlichen Bedürfnissen führen, die man nicht mit einer die Sache allerdings kurz und entschieden erledigenden Bestimmung: Einquartierungen dürfen in Sanitäts-Anstalten nicht gelegt werden, abschneiden kann und darf. Man hat nicht immer andere genügende Quartiere zur Hand, die doch nach den Umständen dringend wünschenswerth oder nöthig sein können. Die von langen Strapazen, nach heftigen Kämpfen, durch Gewaltmärsche und allerhand Entbehrungen aufs Aeusserste angegriffene tapfere Truppe kann in dem hinlänglichen Raum bietenden Hospitale endlich einmal ein genügendes Unterkommen finden — oder muss bei ungünstigen Witterungsverhältnissen im Freien bleiben. Aus welchem Grunde wollte man ihren Führer zu nöthigen versuchen sich für das Letztere zu entscheiden und dadurch wegen eines Gesetzes, das doch der Milderung der Kriegshärten zu dienen bestimmt ist, nicht nur gegen seine braven Soldaten mit der äussersten Härte zu verfahren, sondern auch ihren Gesundheitsstand, ihre fernere — vielleicht sehr nöthige Leistungsfähigkeit in Frage zu stellen? Das zu thun, würde doch ein leerer Formalismus sein". . . Na er dan opgewezen te hebben, dat het onmogelijk kan zijn, de zich in het hospitaal bevindende gewonden daaruit te verwijderen, zegt dan de schrijver: „in diesem Falle (würde) ihr Aufenthaltsort aus einem „neutralen“ wie sie ihn zu beanspruchen haben, in einen nicht „neutralen“ verwandelt. Die roth gekreuzte Fahne müsste eingezogen werden und das bis dahin geschützte und unverletzliche Local würde wie jedes andere als verletz- und angreifbar dastehen“. Intusschen mag *in geen geval* de goede legering der gewonden en zieken aan die der troepen worden opgeofferd.

De onschendbaarheid van het materieel der in art. 10 bedoelde vereenigingen is nu in art. 16 ook gewaarborgd. De vijand heeft echter ten opzichte daarvan het gebruiksrecht, wanneer hij dit materieel voor de verzorging der ten zijnen laste komende gewonden noodig heeft.

De zeer onvolledige bepaling omtrent de „ontruimingen“ (Art. 6 laatste zinsnede, der Conventie van 1864) is vervangen door *Hoofdstuk V.*, waarin ook de evacuatie-spoortreinen en -booten van den geneeskundigen dienst zijn opgenomen. Door het onder 1° van Art. 17 bepaalde is voorkomen, dat de „ontruimingen“ zich geheel vrij over het oorlogstooneel zouden kunnen bewegen. Aan de militaire eischen is zoodoende naar behooren voldaan. Over de ontruimingen uit ingesloten vestingen wordt niet gesproken. Zonder dienaangaande vooraf vergunning te hebben verleend, zal de belegeraar ze niet behoeven door te laten doch kan ze naar de vesting terugwijzen. (Zie LUEDER, t.a.p. blz. 364 vgg.)

Hoofdstuk VI (onderscheidingsteeken). In art. 18 is er uitdrukkelijk op gewezen, dat het roode kruis op witten grond is aangenomen ter eere van Zwitserland. Men lette ook op de uitdrukking: „*signe héraldique*“. Hierdoor wordt elk denkbeeld aan een speciaal *christelijk* teeken buitengesloten, ten einde een steen des aanstoots voor de niet-christelijke Staten weg te nemen. Uit de opgave van blzn. 223—224 blijkt

echter, dat Perzië dit artikel nog niet heeft aanvaard. Turkije was dit jaar te Genève niet vertegenwoordigd, zoodat het twijfelachtig is of dit land het roode kruisteeken, na de officieele uitlegging van art. 18, zal aanvaarden. Japan gaf reeds een goed voorbeeld. China, Corea en Siam maakten geen reserve t. o. van art. 18.

Art. 22 heft elken twijfel op aangaande de vraag of de geneeskundige afdeelingen uit neutrale landen, die overeenkomstig het bepaalde in art. 11 in het leger van een der oorlogvoerenden dienst doen, de nationale vlag van haar eigen land of die van den bedoelden oorlogvoerende moeten voeren. Thans is in laatstbedoelden zin beslist.

Er is geen teeken voorgeschreven om te gebruiken in de duisternis. Zooals bekend is, wordt voor het aanduiden der geneeskundige afdeelingen in de duisternis thans veelal gebruik gemaakt van roode lantaarns. (Zie Voorschr. Velddienst, blz 31, 1ste zinsnede.) Dit is echter ook volgens de herziene conventie niet verplichtend. *Officieel* geldt alleen het roode-kruisteeken, dat, uit den aard der zaak, 's nachts door een daarbij geplaatst licht moet worden zichtbaar gemaakt. Voor eene aanduiding van ambulances en hospitalen, die des nachts ook op grooten afstand zichtbaar is, ware het *algemeen* gebruik van roode lichten gewenscht. Nu dit echter in de conventie *niet* is voorgeschreven is het o. i. geraten van het gebruik van roode lichten voor gemeld doel af te zien, tenzij beide oorlogvoerende partijen onderling overeenkomen deze *uitsluitend* voor de aanduiding van militair-geneeskundige inrichtingen te gebruiken. Om de verbandplaatsen en hospitalen des nachts aan de, zich in de nabijheid daarvan bevindende, personen aan te duiden, ware het gebruik van lantaarns, beschilderd met rood kruis, gewenscht. ¹⁾

Te recht is in *Hoofdstuk VII*, handelende over de toepassing en uitvoering der Conventie, bepaald, dat op de Opperbevelhebbers der oorlogvoerende legers de plicht rust om op de details der uitvoering van de bepalingen en ten opzichte van de onvoorziene gevallen, die zich daarbij mochten voordoen, orde te stellen, volgens de dienaangaande van hunne resp. Regeeringen ontvangen instructies en in overeenstemming met de algemeene beginselen dezer conventie.

Over de quaestie, in *Hoofdstuk VIII* behandeld, is reeds veel geschreven en van gedachten gewisseld. Bepaalde straffen voor bepaalde overtredingen der conventie zijn niet in de conventie opgenomen. Dit zal uit den aard der zaak ten gevolge hebben, dat de straffen, die de verschillende Staten zullen bedreigen voor dezelfde feiten, zullen uiteenloopen. Dit

¹⁾ Uit de woorden: „sur tout le matériel” zou eigenlijk volgen, dat de lantaarns van het roode-kruisteeken *moeten* worden voorzien. In het *Rapport du Comité de Rédaction* (*Actes*, blz. 261) wordt gezegd: „Rien n'empêche d'employer” (dus *geen* verplichting) „la nuit, des lanternes à croix rouge, comme cela a lieu notamment au Japon. C'est l'application pure et simple du principe”. (Ik cursiveer.)

heeft uit den aard der zaak wel eenig bezwaar, doch de straffenstelsels der onderscheiden Staten zijn te verschillend om die eenheid in eene conventie te kunnen vaststellen. Ook formeele bezwaren zouden zich hiertegen verzetten. In elk geval heeft de conventie thans bepaald, *dat* de contracteerende partijen verplicht zijn strafbepalingen aan de wetgevende macht voor te stellen. Stilzwijgend wordt daarbij aangenomen, dat de wetgevende macht bereid zal worden bevonden strafbepalingen als hier bedoeld vast te stellen.

In art. 75 van het (nog niet ingevoerde) Wetboek van Militair Strafrecht is een maximum van 3 jaren gevangenisstraf bedreigd tegen den aan de militaire rechtsmacht onderworpen, persoon, die opzettelijk de bepalingen eener conventie schendt. ¹⁾

Art. 137, Wetboek van Mil. Strafrecht, luidt: „Met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren wordt gestraft hij die diefstal pleegt aan een gesneuvelde of tegen een in den krijg verwonde.

„Pleegt de dader of deelnemer geweld tegen een verwonde met het oogmerk om den diefstal voor te bereiden of gemakkelijk te maken, of om, bij het betrappen op heeterdaad, aan zich zelve of andere deelnemers aan het misdrijf hetzij de vlucht mogelijk te maken, hetzij het bezit van het gestolene te verzekeren, dan wordt hij gestraft met den dood, levenslange gevangenisstraf of tijdelijk van ten hoogste twintig jaren”.

Aangezien in dit artikel alleen wordt gesproken van geweldpleging in verband met diefstal, zal het Wetb. van Mil. Str. in zóóverre wijziging behoeven, dat geweldpleging in het algemeen (dus ook b.v. uit wreedheid, nationalen haat, enz.) wordt strafbaar gesteld.

Wij achten, onder het gemaakte voorbehoud, onze strafbepalingen voldoende, voor zoover betreft de handelingen in strijd met de conventie in oorlogstijd. Voor het verbod van het onbevoegd gebruik maken van het Roode-kruisteecken (art. 27 der Conventie) en de daaraan te hechten poenale sanctie („en tout temps”, dus ook in oorlogstijd) zal echter eene afzonderlijke regeling dienen te worden getroffen.

De, Staten die „reserves” maakten ten aanzien van de artikelen 27 en 28 (of 28 alleen), deden dit ten gevolge van bezwaren van formeelen aard. (Vergelijk: „Actes de la Conf. de Révision, pag. 165 en 180.) Hiermede houdt verband de reserve, die Groot-Brittanje maakte ten opzichte van art. 23. Engeland, Japan en Corea verwierpen dan ook den „Wensch” om de verschilpunten, die *in tijd van vrede* ten aanzien der toepassing van de conventie zich mochten voordoen, aan het *Haagsche* Permanent Hof van Arbitrage te onderwerpen.

De *Algemeene bepalingen* behoeven slechts weinig toelichting. De 2e alinea van art. 31 zal ten gevolge hebben, dat er, althans voorloopig, twee Conventies van Genève zullen zijn. In art. 32 is de latere toetre-

¹⁾ Verg. art. 50 Wetb. v. Mil. Str.-recht in verband met de voorl. regeling der rechtsmacht van den militairen rechter.

ding tot de nieuwe conventie zoo gemakkelijk gemaakt, als slechts eenigszins mogelijk is, terwijl art. 33 het uittreden uit de conventie voor elk der contracteerende partijen (het „opzeggen over één jaar”) zonder formaliteiten mogelijk maakt. Eene eenvoudige officieele kennisgeving aan den Zwitserschen Bondsraad is daartoe voldoende. De vrees, om zich voor de toekomst al te zeer te binden, behoeft dus geen Staat van de toetreding te doen afschrikken. ¹⁾

Ten slotte zij nog vermeld, dat Professor RENAULT, een der afgevaardigden van Frankrijk ter Conferentie van Genève in 1806, in zijne hoedanigheid van Rapporteur van het *Comité de Rédaction*, de moeilijke taak heeft vervuld om de besluiten der Conferentie in den tekst der Conventie te belichamen. In zijn sluitingsrede zeide dan ook de president der Conferentie (ODIER) omtrent Prof. RENAULT: „Je ne crains pas d'affirmer qu'il fut le véritable architecte de notre oeuvre et que c'est en grande partie à lui que nous devons d'avoir mis notre édifice sous toit”.

Al is de Conventie van 1864 nog niet door het nieuwe Verdrag vervangen, en al zal eerstgenoemde ook nog vermoedelijk geruimen tijd voor (en in de verhoudingen tot) enkele Staten, die de nieuwe bepalingen niet wenschen te aanvaarden, van kracht blijven, toch zal — laat ons hopen weldra — de oude „Conventie van Genève”, voor het groote meerendeel der Staten onderling, hebben opgehouden te bestaan.

Maar, welke gebreken haar ook aankleefden, de Conventie van 1864 zal steeds, als *eerste*, algemeene overeenkomst ten bate der zieken en gewonden in den oorlog, in de geschiedenis eene zeer belangrijke plaats bekleeden.

En, moge ook die Conventie thans zijn verbeterd en uitgebreid, verreweg de belangrijkste gebeurtenis, ten aanzien van de verzachting van het lot der zieken en gewonden bij de legers te velde door middel van een algemeen Verdrag, was de *eerste* schrede, in die richting onder aansporing van HENRI DUNANT en onder de energieke leiding van GUSTAVE MOYNIER door de *Société d'Utilité publique* te Genève in 1863 gedaan, die tot de conventie van 22 Augustus 1864 heeft geleid.

²⁾ Er is hier dus *geen* toepassing van het beginsel, dat werd geformuleerd op de Conferentie van Londen 1871: „Que c'est un principe essentiel du droit des gens qu'aucune puissance ne peut se délier des engagements d'un traité, . . . qu'à la suite de l'assentiment des parties contractantes au moyen d'une entente amicale”. In de conventie van 1906 is reeds *vooraf* de bevoegdheid voor het opzeggen verleend.

BIJLAGE A.

Conventie van 22 Aug. 1864.

(Staatsblad 1865, n°. 85).

CONVENTION POUR L'AMÉLIORATION DU SORT DES MILITAIRES BLESSÉS DANS LES ARMÉES EN CAMPAGNE.

Art. 1.

Les ambulances et les hôpitaux militaires seront reconnus neutres, et, comme tels, protégés et respectés par les belligérants, aussi longtemps qu'il s'y trouvera des malades ou des blessés.

La neutralité cesserait, si ces ambulances ou ces hôpitaux étaient gardés par une force militaire.

Art. 2.

Le personnel des hôpitaux et des ambulances, comprenant l'intendance, les services de santé, d'administration, de transport des blessés, ainsi que les aumôniers participera au bénéfice de la neutralité lorsqu'il fonctionnera, et tant qu'il restera des blessés à relever ou à secourir.

Art. 3.

Les personnes désignées dans l'article précédent pourront, même après l'occupation par l'ennemi, continuer à remplir leurs fonctions dans l'hôpital ou l'ambulance qu'elles desservent ou se retirer pour

Conventie van 6 Juli 1906. ¹⁾

CONVENTION POUR L'AMÉLIORATION DU SORT DES BLESSÉS ET MALADES DANS LES ARMÉES EN CAMPAGNE.

Chapitre I.

Des Blessés et malades.

Art. 1.

Les militaires et les autres personnes officiellement attachées aux armées, qui seront blessés ou malades, devront être respectés et soignés sans distinction de nationalité, par le belligérant qui les aura en son pouvoir.

Toutefois, le belligérant, obligé d'abandonner des malades ou des blessés à son adversaire, laissera avec eux autant que les circonstances militaires le permettront, une partie de son personnel et de son matériel sanitaires pour contribuer à les soigner.

Art. 2.

Sous réserve des soins à leur fournir en vertu de l'article précédent, les blessés ou malades d'une armée tombés au pouvoir de l'autre belligérant sont prisonniers de guerre et les règles générales du droit des gens concernant les prisonniers leur sont applicables.

Pendant, les belligérants restent libres de stipuler entre eux, à l'égard des prisonniers blessés ou malades, telles clauses d'exception ou de faveur qu'ils

¹⁾ De gedeelten, waarop de bijzondere aandacht wordt gevestigd, zijn gecursiveerd.

rejoindre le corps auquel elles appartiennent. Dans ces circonstances, lorsque ces personnes cesseront leurs fonctions, elles seront remises aux avant-postes ennemis par les soins de l'armée occupante.

Art. 1 (add.)

Le personnel désigné dans l'article 2 de la convention continuera, après l'occupation par l'ennemi, à donner, dans la mesure des besoins, ses soins aux malades et aux blessés de l'ambulance ou de l'hôpital qu'il dessert.

Lorsqu'il demandera à se retirer, le commandant des troupes occupantes fixera le moment de ce départ, qu'il ne pourra toutefois différer que pour une courte durée en cas de nécessités militaires.

Art. 2 (add.)

Des dispositions devront être prises par les puissances belligérantes pour assurer du personnel neutralisé, tombé entre les mains de l'armée ennemie, la jouissance intégrale de son traitement.

Art. 4.

Le matériel des hôpitaux militaires demeurant soumis aux lois de la guerre, les personnes attachées à ces hôpitaux ne pourront en se retirant, emporter que les objets qui sont leur propriété particulière.

Dans les mêmes circonstances, au contraire, l'ambulance conservera son matériel.

Art. 3 (add.)

Dans les conditions prévues par les articles 1 et 4 de la convention, la dénomination d'am-

Mil. Spect. 1907.

jugeront utiles; ils auront, notamment, la faculté de convenir:

De se remettre réciproquement, après un combat, les blessés laissés sur le champs de bataille;

De renvoyer dans leur pays, après les avoir mis en état d'être transportés ou après guérison, les blessés ou malades qu'ils ne voudront pas garder prisonniers;

De remettre à un Etat neutre, du consentement de celui-ci, des blessés ou malades de la partie adverse, à la charge par l'Etat neutre de les internier jusqu'à la fin des hostilités.

Art. 3.

Après chaque combat, l'occupant du champ de bataille prendra des mesures pour rechercher les blessés et pour les faire protéger, ainsi que les morts, contre le pillage et les mauvais traitements.

Il veillera à ce que l'inhumation ou l'incinération des morts soit précédée d'un examen attentif de leurs cadavres.

Art. 4.

Chaque belligérant enverra, dès qu'il sera possible, aux autorités de leur pays ou de leur armée les marques ou pièces militaires d'identité trouvées sur les morts et l'état nominatif des blessés ou malades recueillis par lui.

Les belligérants se tiendront réciproquement au courant des internements et des mutations, ainsi que des entrées dans les hôpitaux et des décès survenus parmi les blessés et malades en leur pouvoir. Ils recueilleront tous les objets d'un usage personnel, valeurs, lettres etc., qui seront trouvés sur les champs de bataille ou délaissés par les blessés ou malades décédés dans les établissements et formations sanitaires, pour les faire transmettre aux intéressés par les autorités de leur pays.

balance s'applique aux hôpitaux de campagne et autres établissements temporaires qui suivent les troupes sur les champs de bataille pour y recevoir des malades et des blessés.

Art. 5.

Les habitants du pays qui porteront secours aux blessés, seront respectés et demeureront libres.

Les généraux des puissances belligérantes auront pour mission de prévenir les habitants de l'appel fait à leur humanité et de la neutralité qui en sera la conséquence.

Tout blessé recueilli et soigné dans une maison y servira de sauvegarde. L'habitant qui aura recueilli chez lui des blessés sera dispensé du logement des troupes, ainsi que d'une partie des contributions de guerre qui seraient imposées.

Art. 4 (add.)

Conformément à l'esprit de l'article 5 de la convention et aux réserves mentionnées au protocole de 1864, il est expliqué, pour la répartition des charges relatives au logement des troupes et aux contributions de guerre, il ne sera tenu compte que dans la mesure de l'équité du zèle charitable déployé par les habitants.

Art. 6.

Les militaires blessés ou malades seront recueillis et soignés, à quelque nation qu'ils appartiennent. Les commandants en chef auront la faculté de remettre immédia-

Art. 5.

L'autorité militaire pourra faire appel au zèle charitable des habitants pour recueillir et soigner, sous son contrôle, des blessés ou malades des armées, en accordant aux personnes ayant répondu à cet appel une protection spéciale et certaines immunités.

Chapitre II.

Des formations et établissements sanitaires.

Art. 6.

Les formations sanitaires mobiles (c'est-à-dire celles qui sont destinées à accompagner les armées en campagne) et les établissements fixes du service de santé seront respectés et protégés par les belligérants.

Art. 7.

La protection due aux formations et établissements sanitaires cesse si l'on en use pour commettre des actes nuisibles à l'ennemi.

Art. 8.

Ne sont pas considérés comme étant de nature à priver une formation ou un établissement sanitaire de la protection assurée par l'article 6 :

1°. *Le fait que le personnel de la formation ou de l'établissement est armé et qu'il use de ses armes pour sa propre défense ou celle de ses malades et blessés ;*

2°. *Le fait qu'à défaut d'infirmiers armés, la formation ou l'établissement est gardé par un piquet ou des sentinelles munis d'un mandat régulier ;*

3°. *Le fait qu'il est trouvé dans la formation ou l'établissement des armes et cartouches retirées aux blessés et n'ayant pas encore été versées au service compétent.*

tement aux avant-postes ennemis les militaires blessés pendant le combat, lorsque les circonstances le permettront et du consentement des deux partis.

Seront renvoyés dans leur pays ceux qui, après guérison, seront reconnus incapables de servir.

Les autres pourront être également renvoyés, à la condition de ne pas reprendre les armes pendant la durée de la guerre.

Les évacuations, avec le personnel qui les dirige, seront couvertes par une neutralité absolue.

Art. 5 (add).

Par extension de l'article 6 de la convention, il est stipulé que, sous la réserve des officiers dont la possession importerait au sort des armes et dans les limites fixées par le 2e paragraphe de cet article, les blessés tombés entre les mains de l'ennemi, lors même qu'ils ne seraient pas reconnus incapables de servir, devront être renvoyés dans leur pays après guérison au plus tôt si faire se peut, à la condition toutefois de ne pas reprendre les armes pendant la durée de la guerre.

Art. 7.

Un drapeau distinctif et uniforme sera adopté pour les hôpitaux, les ambulances et les évacuations. Il devra être, en toute circonstance, accompagné du drapeau national.

Un brassard sera également admis pour le personnel neu-

Chapitre III.

Du personnel.

Le personnel exclusivement affecté à l'enlèvement, au transport et au traitement des blessés et des malades, ainsi qu' à l'administration des formations et établissements sanitaires, les aumôniers attachés aux armées, seront respectés et protégés en toute circonstance; s'ils tombent entre les mains de l'ennemi, ils ne seront pas traités comme prisonniers de guerre.

Ces dispositions s'appliquent au personnel de garde des formations et établissements sanitaires dans le cas prévu à l'article 8, no. 2.

Art. 10.

Est assimilé au personnel visé à l'article précédent le personnel des Sociétés de secours volontaires dûment reconnues et autorisées par leur Gouvernement, qui sera employé dans les formations et établissements sanitaires des armées, sous la réserve que ledit personnel sera soumis aux lois et règlements militaires.

Chaque Etat doit notifier à l'autre, soit dès le temps de paix, soit à l'ouverture ou au cours des hostilités, en tout cas avant tout emploi effectif, les noms des Sociétés qu'il a autorisées à prêter leur concours, sous sa responsabilité, au service sanitaire officiel de ses armées.

Art. 11.

Une Société reconnue d'un pays neutre ne peut prêter le concours de ses personnels et formations sanitaires à un belligérant qu'avec l'assentiment préalable de son propre Gouvernement et l'autorisation du belligérant lui-même.

Le belligérant qui a accepté le secours est tenu, avant tout emploi, d'en faire la notification à son ennemi.

tralisé; mais la délivrance en sera laissée à l'autorité militaire.

Le drapeau et le brassard porteront croix rouge sur fond blanc.

Art. 8.

Les détails d'exécution de la présente convention sont réglés par les commandants en chef des armées belligérantes, d'après les instructions de leurs gouvernements respectifs et conformément aux principes généraux énoncés dans cette convention.

Art. 9.

Les hautes Puissances contractantes sont convenues de communiquer la présente Convention aux Gouvernements qui n'ont pu envoyer des plénipotentiaires à la Conférence internationale de Genève, en les invitant à y accéder; le Protocole est, à cet effet, laissé ouvert.

Art. 10.

(Slotartikel, bevattende aanwijzingen omtrent het tijdstip der ratificering en vermelding van de onderteekening door de gevollmachtigden.)

N.B. Nadat den 22sten Juni 1865 de uitwisseling der ratificatiën had plaats gehad, zijn, ingevolge Art. 9, tusschen 2 Juni 1866 en 7 Juni 1906 nog 34 Staten toegetreden, waarvan sommige thans onderdeelen vormen van het Duitsche Rijk, terwijl de Zuid-Afrikaansche Republiek

Art. 12.

Les personnes désignées dans les articles 9, 10 et 11 continueront, après qu'elles seront tombées au pouvoir de l'ennemi, à remplir leurs fonctions sous sa direction.

Lorsque leur concours ne sera plus indispensable, elles seront renvoyées à leur armée ou à leur pays *dans les délais et suivant l'itinéraire compatibles avec les nécessités militaires.*

Elles emporteront, alors, les effets, les instruments, les armes et les chevaux qui sont leur propriété particulière.

Art. 13.

L'ennemi assurera au personnel visé par l'article 9, pendant qu'il sera en son pouvoir, *les mêmes allocations et la même solde qu'au personnel des mêmes grades de son armée.*

Chapitre IV.

Du Matériel.

Art. 14.

Les formations sanitaires mobiles conserveront, si elles tombent au pouvoir de l'ennemi, leur matériel, *y compris les attelages*, quels que soient les moyens de transport et le personnel conducteur.

Toutefois, l'autorité militaire compétente aura la faculté de s'en servir pour les soins des blessés et malades; la restitution du matériel aura lieu dans les conditions prévues pour le personnel sanitaire, et, autant que possible, en même temps.

Art. 15.

Les bâtiments et le matériel des établissements fixes demeurent soumis aux lois de la guerre, mais ne pourront être détournés de leur emploi, tant qu'ils seront nécessaires aux blessés et aux malades.

Toutefois, les commandants des troupes d'opérations, pourront en disposer, en

(toetreding 28 September 1896) en de Oranje-Vrijstaat (toetreding 28 September 1897) thans door Engeland zijn geannexeerd. Het laatst traden toe: Brazilië (30 April 1906) en Columbia (7 Juni 1906).

cas de nécessités militaires importantes, en assurant au préalable le sort des blessés et malades qui s'y trouvent.

Art. 16.

Le matériel des Sociétés de secours, admises au bénéfice de la Convention conformément aux conditions déterminées par celle-ci, est considéré comme propriété privée et, comme tel, respecté en toute circonstance, sauf le droit de réquisition reconnu aux belligérants selon les lois et usages de la guerre.

Chapitre V.

Des convois d'évacuation.

Art. 17.

Les convois d'évacuation seront traités comme les formations sanitaires mobiles, sauf les dispositions spéciales suivantes :

1°. Le belligérant interceptant un convoi pourra, si les nécessités militaires l'exigent, le disloquer en se chargeant des malades et blessés qu'il contient.

2°. Dans ce cas, l'obligation de renvoyer le personnel sanitaire, prévue à l'article 12, sera étendue à tout le personnel militaire préposé au transport ou à la garde du convoi et muni à cet effet d'un mandat régulier.

L'obligation de rendre le matériel sanitaire, prévue à l'article 14, s'appliquera aux trains de chemins de fer et bateaux de la navigation intérieure spécialement organisés pour les évacuations ainsi qu'au matériel d'aménagement des voitures, trains et bateaux ordinaires appartenant au service de santé.

Les voitures militaires, autres que celles du service de santé, pourront être capturées avec leurs attelages.

Le personnel civil et les divers moyens de transport provenant de la réquisition,

y compris le matériel de chemin de fer et les bateaux utilisés pour les convois, seront soumis aux règles générales du droit des gens.

Chapitre VI.

Du signe distinctif.

Art. 18.

Par hommage pour la Suisse, le signe *héraldique* de la croix rouge sur fond blanc, formé par interversion des couleurs fédérales, est maintenu comme emblème et signe distinctif du service sanitaire des armées.

Art. 19.

Cet emblème figure sur les drapeaux, les brassards, ainsi que sur tout le matériel se rattachant au service sanitaire, avec la permission de l'autorité militaire compétente.

Art. 20.

Le personnel protégé en vertu des articles 9, alinea 1er, 10 en 11 porte, fixé au bras gauche, un brassard avec croix rouge sur fond blanc, *délivré et timbré par l'autorité militaire compétente*, accompagné d'un *certificat d'identité* pour les personnes rattachées au service de santé des armées et *qui n'auraient pas d'uniforme militaire*.

Art. 21.

Le drapeau distinctif de la Convention ne peut être arboré que sur les formations et établissements sanitaires qu'elle ordonne de respecter et avec le consentement de l'autorité militaire. Il devra être accompagné du *drapeau national du belligérant* dont relève la formation ou l'établissement.

Toutefois, les formations sanitaires tombées au pouvoir de l'ennemi *n'arboreront pas d'autre drapeau que celui de la Croix-Rouge, aussi longtemps*

qu'elles se trouveront dans cette situation.

Art. 22.

Les formations sanitaires des pays neutres qui, dans les conditions prévues par l'article 11, auraient été autorisées à fournir leurs services, *doivent arborer, avec le drapeau de la Convention, le drapeau national du belligérant dont elles relèvent.*

Les dispositions du deuxième alinéa de l'article précédent leur sont applicables.

Art. 23.

L'emblème de la croix rouge sur fond blanc et les mots *Croix-rouge* ou *Croix de Genève* ne pourront être employés, *soit en temps de paix, soit en temps de guerre, que pour protéger ou désigner les formations et établissements sanitaires, le personnel et le matériel protégés par la Convention.*

Chapitre VII.

De l'application et de l'exécution de la Convention.

Art. 24.

Les dispositions de la présente Convention ne sont obligatoires que pour les Puissances contractantes, en cas de guerre entre deux ou plusieurs d'entre elles. Ces dispositions cesseront d'être obligatoires du moment où l'une des Puissances belligérantes ne seraient pas signataire de la Convention.

Art. 25.

Les commandants en chef des armées belligérantes auront à pourvoir aux détails d'exécution des articles précédents, *ainsi qu'aux cas non prévus, d'après les instructions de leurs Gouvernements respectifs et conformément aux principes généraux de la présente Convention.*

Art. 26.

Les Gouvernements signataires pren-

dront les mesures nécessaires pour instruire leurs troupes, et spécialement le personnel protégé, des dispositions de la présente Convention et pour les porter à la connaissance des populations.

Chapitre VIII.

De la répression des abus et des infractions.

Art. 27.

Les Gouvernements signataires, dont la législation ne serait pas dès à présent suffisante, *s'engagent à prendre ou à proposer à leurs législatures les mesures nécessaires pour empêcher en tout temps l'emploi, par des particuliers ou par des sociétés autres que celles y ayant droit en vertu de la présente Convention, de l'emblème ou de la dénomination de Croix-Rouge ou Croix de Genève, notamment, dans un but commercial, par le moyen de marques de fabrique ou de commerce.*

L'interdiction de l'emploi de l'emblème ou de la dénomination dont il s'agit produira son effet à partir de l'époque déterminée par chaque législation et, au plus tard, cinq ans après la mise en vigueur de la présente Convention. Dès cette mise en vigueur, il ne sera plus licite de prendre une marque de fabrique ou de commerce contraire à l'interdiction.

Art. 28.

Les Gouvernements signataires s'engagent également à *prendre ou à proposer à leurs législatures, en cas d'insuffisance de leurs lois pénales militaires, les mesures nécessaires pour réprimer, en temps de guerre, les actes individuels de pillage et de mauvais traitements envers des blessés et malades des armées, ainsi que pour punir, comme usurpation d'insignes militaires, l'usage abusif du drapeau et du brassard de la Croix-Rouge par des militaires ou des particuliers*

non protégés par la présente Convention.

Ils se communiqueront, par l'intermédiaire du Conseil fédéral suisse, les dispositions relatives à cette répression, au plus tard dans les cinq ans de la ratification de la présente Convention.

Dispositions Générales.

Art. 29.

La présente Convention sera ratifiée aussi tôt que possible.

Les ratifications seront déposées à Berne.

Il sera dressé du dépôt de chaque ratification un procès-verbal dont une copie, certifiée conforme, sera remise par la voie diplomatique à toutes les puissances contractantes.

Art. 30.

La présente Convention entrera en vigueur pour chaque Puissance *six mois* après la date du dépôt de sa ratification.

Art. 31.

La présente Convention, dûment ratifiée, remplacera la Convention du 22 août 1864 dans les rapports entre les Etats contractants.

La Convention de 1864 reste en vigueur dans les rapports entre les parties qui l'ont signée et qui ne ratifieraient pas également la présente Convention.

Art. 32.

La présente Convention pourra, jusqu'au 31 décembre prochain, être signée par les Puissances représentées à la Conférence qui s'est ouverte à Genève le 11 juin 1906, ainsi que par les Puissances non représentées à cette Conférence qui ont signé la Convention de 1864.

Celles de ces Puissances qui, au 31 décembre 1906, n'auront pas signé la présente Convention, resteront libres d'y adhérer par la suite. Elles auront à faire connaître leur adhésion au moyen d'une notification écrite adressée au Conseil fédéral suisse et communiquée par celui-

ci à toutes les Puissances contractantes.

Les autres Puissances pourront demander à adhérer dans la même forme, mais leur demande ne produira effet que si, dans le délai d'un an à partir de la notification au Conseil fédéral, celui-ci n'a reçu d'opposition de la part d'aucune des Puissances contractantes.

Art. 33.

Chacune des parties contractantes aura la faculté de dénoncer la présente Convention. Cette dénonciation ne produira ses effets qu'un an après la notification faite par écrit au Conseil fédéral suisse; celui-ci communiquera immédiatement la notification à toutes les autres parties contractantes.

Cette dénonciation ne vaudra qu'à l'égard de la Puissance qui l'aura notifiée.

En foi de quoi, les Plénipotentiaires ont signé la présente Convention et l'ont revêtue de leurs cachets.

Fait à Genève, le six juillet mil neuf cent six, en un seul exemplaire, qui restera déposé dans les archives de la Confédération suisse, et dont des copies, certifiées conformes, seront remises par la voie diplomatique aux Puissances contractantes.

Protocole final.

La Conférence convoquée par le Conseil fédéral suisse, en vue de la revision de la Convention internationale, du 22 août 1864, pour l'amélioration du sort des militaires blessés dans les armées en campagne s'est réunie à Genève, le 11 juin 1906. Les Puissances dont l'énumération suit ont pris part à la Conférence, pour laquelle Elles avaient désigné les Délégués nommés ci-après:

(Volgen de namen der onderteekenaars.)

Dans une série de réunions tenues du 11 juin au 5 juillet 1906, la Conférence a discuté et arrêté, pour être soumis à

la signature des Plénipotentiaires, le texte d'une Convention qui demeurera annexé au présent acte.

En outre et en conformité de l'article 16 de la Convention pour le règlement pacifique des conflits internationaux, du 29 juillet 1899, qui a reconnu l'arbitrage comme le moyen le plus efficace et en même temps le plus équitable de régler les litiges qui n'ont pas été résolus par les voies diplomatiques, la Conférence a émis le voeu suivant:

La Conférence exprime le voeu que, pour arriver à une interprétation et à une application aussi exactes que possible de la Convention de Genève, les Puissances contractantes soumettent à la Cour Permanente de La Haye, si les cas et les circonstances s'y prêtent, les différends qui, en temps de paix, s'élèveraient entre elles relativement à l'interprétation de ladite Convention.

Ce voeu a été voté par les Etats suivants: Allemagne, République Argentine, Autriche-Hongrie, Belgique, Bulgarie, Chili, Chine, Congo, Danemark, Espagne (ad. ref.), Etats-Unis d'Amérique, Etats-Unis du Brésil, Etats-Unis Mexicains, France, Grèce, Honduras, Italie, Luxembourg, Monténégro, Nicaragua, Norvège, Pays-Bas, Pérou, Perse, Portugal, Roumanie, Russie, Serbie, Siam, Suède, Suisse et Uruguay.

Ce voeu a été rejeté par les Etats suivants: Corée, Grande-Bretagne et Japon.

En foi de quoi, les Délégués ont signé le présent protocole.

Fait à Genève, le six juillet mil neuf cent six, en un seul exemplaire, qui sera déposé aux archives de la Confédération suisse et dont des copies, certifiées conformes, seront délivrées à toutes les Puissances représentées à la Conférence.

BIJLAGE B.**Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre.****Art. 59.**

L'Etat neutre pourra autoriser le passage sur son territoire des blessés ou malades appartenant aux armées belligérantes, sous la réserve que les trains qui les amèneront ne transporteront ni personnel ni matériel de guerre. En pareil cas, l'Etat neutre est tenu de prendre les mesures de sûreté et de contrôle nécessaires à cet effet.

Les blessés ou malades amenés dans ces conditions sur le territoire neutre par un des belligérants, et qui appartiendraient à la partie adverse, devront être gardés par l'Etat neutre, de manière qu'ils ne puissent de nouveau prendre part aux opérations de la guerre. Celui-ci aura les mêmes devoirs quant aux blessés ou malades de l'autre armée qui lui seraient confiés.

Art. 60.

La Convention de Genève s'applique aux malades et aux blessés internés sur territoire neutre.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

AMERIKA (Vereenigde Staten van Noord-).

Streffleur, Jan., en Mitt., H. 1, geven een uitvoerig bericht over de kustverdediging (aantal manschappen, kosten, geschut).

(Zie ook M. Woch., N° 13.)

CHINA.

In een bericht over cartographie in China merkt N. M. B., N° 7, o.m. op, dat de laatste groote herfstmanoeuvres een verrassend beeld van den vooruitgang van het leger hebben vertoond.

DENEMARKEN.

De Voorzitter van de, op 7 Maart 1902 gevormde, commissie voor 'slands defensie, de Heer TRIER (zie M. Woch., '01, N° 80), heeft zijn presidium nedergelegd en is opgevolgd door den president van het Folketing THOMSEN. Tot nu toe is niets bekend van de door de Commissie verkregen uitkomsten. De onmogelijkheid om, tegen zijne overtuiging, te stemmen vóór de ontmanteling van Kopenhagen, zooals zijn partij dit nastreeft, is, volgens VORT FORSVAR, N° 678, de reden van het aftreden van den heer TRIER.

DUITSCHLAND.

Streffleur, Jan., bevat een kort bericht over een pantserautomobil EHRHARDT; Febr., idem over de nieuwe torpedohaven aan de zuidpunt van Helgoland.

Int. Rev., Febr., bericht over de recruteering 1905 en den scheepsbouw in 1907 (zie hierover ook N. M. B., N° 6); Jahrb. A. u. M., Febr., over een toestel ter controle van de richting, uitgevonden door KROFF. N. M. B., N°s 4/5, behelst een kort bericht over de marinebewapening van Duitschland; voor den nieuwen pantserkruiser is aangevraagd 26 mill. Mark; men kan hieruit besluiten, dat het een schip van ongeveer 20.000 ton zal zijn (type F); type E was 15.000 ton; het linesschip van 18.000 ton kostte 22 mill. Mark.

ENGELAND.

Een kort uittreksel van het oordeel van drie Engelsche generaals over de werkzaamheid van de cavalerie in den modernen oorlog geeft N. M. B., Nos. 4/5; M. Woch., N°. 21, bespreekt de strijdkrachten in Egypte volgens de nieuwe bepalingen, en M. Woch., No. 22, de recru-teering '05. Van 66.703 geneeskundig onderzochten afgekeurd 23.681 of 355,02 p. duizend; 43.022 of 644,98 p. duizend goedgekeurd, daarvan echter ged. de eerste 3 maanden nog 1207 man afgekeurd, zoodat het totaal aantal afgekeurden steeg tot 24.888 man.

FRANKRIJK.

Zoo juist is verschenen een nieuw pioniersvoorschrift voor de infanterie (zie la France mil., N°. 6936). Voor de 80, 90, 95, 120 en 155 mM. lange, de 155 mM. korte kanonnen M/81 en de 220 mM. mortieren is een nieuwe richtboog ingevoerd, waarvan Jahrb. A. u. M., Febr., eene korte beschrijving geeft. Verder becijfert dit tijdschrift, dat de korte 12 cM. kanonnen niet begrepen zijn in het getal van 482 veldbatterijen; de zware artillerie van het veldleger bestaat uit 1 afd. van 3 batt. met 6 korte 12 cM. kanonnen en 2 afd. van 3 batt. met 4 korte 15,5 cM. kanonnen. Tevens nog eene nadere aanvulling van het vroeger medegedeelde omtrent de RMAILHO-houwitsers (15,5 cM.), uitvoerige berichten over de oorlogs- en marine-begrooting 1907 (zie ook Streffleur, Febr., waarin ook de Staatsbegrooting), over het officierskorps en over misbruiken in het leger (onttrekken aan den dienst van oppassers, enz. voor allerhande doeleinden).

Totaal Staatsuitgaven 1907: 4.010.301.234 Frs. (300 mill. meer dan in '06); voor het leger: 944.285.050 en voor de marine: 318.444.381 Frs.

Een bericht over de herfstmanoeuvres 1907 in M. Woch., N°. 7, en Streffl., Febr.; N. M. B., N°. 8, bericht omtrent eenige mededeelingen van PIQUART aan het parlement over het zelflaadgeweer-vraagstuk.

Int. Rev., Febr., geeft een vrij uitvoerig bericht over de wijzigingen in de organisatie van de torpedoboot-flottielje volgens de ervaringen van den Russ.-Jap. oorlog, over de bewapening der nieuwste slagschepen en over den stand van het vraagstuk der onderzeeboten (zie ook Streffleur, Jan.; in de Febr. afl. de indeeling der strijdkrachten ter zee). Ten slotte, ontleend aan de Rev. M. S., de vredes- en oorlogsorganisatie en de werkzaamheid van de mil. spoorwegtroepen (in aansluiting met het medegedeelde op blz. 327/28 '06, Int. Rev.).

ITALIË.

Besloten is de 145 veldbatterijen, welke nog met 8,7 cM. bronzen kanonnen bewapend zijn met nieuwe 7,5 cM. „Rohrrücklauf”-kanonnen, stelsel KRUPP, uit te rusten. Oorlogsbegr. '06/'07: gew. uitgaven 270.050.000 Lire; budgetsterkte is 13.107 offⁿ, 236.110 man, 8.382 off.-paarden en 38.148 troepenpaarden. Marinebegr. '06/'07: gew. uitgaven 134 mill.

Lire, buitengew. uitg. 13,7 mill. Lire; Jahrb. A. u. M., Febr., geeft over een en ander uitvoerige berichten. De oorlogsbegr. '07/08 bevat Int. Rev., Febr.

Streffleur, Jan., geeft een kort bericht over 2 automobieltreinen op de tentoonstelling in Milaan: stelsel CANTONO en stelsel NOVARETTI. M. Woch., N°. 9, bevat een kort bericht over de sterkte der infanteriecompagnie (60 man). De Febr.-afl. geeft enkele cijfers en gegevens over de oorlogsmarine in 1906; tevens de bespreking en een kort uittreksel van eene brochure, uitgegeven door het Min. v. Oorlog, getiteld: „Het nieuwe veldartilleriematerieel, M. 1906, in vergelijking met het materieel in andere Staten”.

JAPAN.

N. M. B., N°. 7, geeft een kort bericht over de versterking van de vloot; N°. 8 geeft een interessant uittreksel van een artikel in de Russki Inv. over de legersterkte gedurende en na den oorlog; totale oorlogsterkte nú: 1.150.000 man.

NOORWEGEN.

Voor de vrijwillige schietverenigingen is voor 1907 aangevraagd 161.000 Kr. (d. i. 23.000 Kr. meer dan in 1907).

OOSTENRIJK-HONGARIJE.

Jahrb. A. u. M., Febr., bevat een bericht over Ammonal, hetwelk als springlading o.m. voor de granaten van de nu ingevoerde 10,4 cM. veldhouwitsers gebezigd wordt. Tevens een bericht over de in begin Juni 1906 aan de Inf.-schietschool opgerichte afd. voor machinegeweren, uitgerust met 5 geweren, stelsel SCHWARZLOSE, met schilden en affuiten; 4 draagdieren voor het transport van de geweren, 2 voor de schilden en de munitie; de beschikbare munitie is bepaald op 100.000 scherpe en 100.000 exercitiepatronen.

Verder over de oorlogs- en marinebegr. de volgende cijfers:

Oorlogsbegr., gew. uitg.	291.160.046 Kr.
buitengew. „	13.752.755 „
Totaal	304.912.801 Kr. (d.i. 5.863.540 meer dan in '06).
Marinebegr., gew. uitg.	42.850.110 Kr.
buitengew. „	2.549.890 „
Totaal	15.400.000 Kr. (d.i. 14.502.590 meer dan in '06).

Ten slotte een bericht over de verwapening der veldartillerie.

Een uitvoerig bericht over de uitrusting der pioniertroepen en eenige beschouwingen over de oorlogsbegroting in Int. Rev., Febr. Allg. Schw. M. Z., N°. 3, behelst een wetenswaardig bericht over het aanwenden van motorrijwielen met bijwagen, voor het snel aanleggen van telegraaf- of telefoonverbindingen (1 KM. telegraaf in 15—20 min.) en N. M. B., N°. 8, een kort bericht over de vermeerdering van het aantal houwitsers; de oprichting van 5 belegeringshouwitser-divisiën van 3 batterijen à 4 houwitsers ligt dit jaar in het voornemen.

RUSLAND.

Eenige beschouwingen, ontleend aan de Russki Inv., van den Genl. DRAGOMIROW over den dienst van den Gen. Staf. Streffleur, Jan., bespreekt de reorganisatie van den Hoofdstaf, voorts een uitvoerig bericht over de sterkte en indeeling van het Gen. Staf-etappen-commando en idem over de bepalingen betr. de korpstreinen; de Febr.-afl. geeft enkele cijfers over de staats-, oorlogs- en marinebegrooting '07 en over machinegeweercommando's voor de infanterie; de commando's van 4 geweren (oorlogssterkte; 2 vredessterkte), gekomen in plaats van de tot nu toe bestaande compagnieën, worden ingedeeld bij elk infanterie-, „Schützen“- en reserve-infanterieregiment.

SPANJE.

Een kort bericht over de onlangs bij Kon. Besl. geregelde organisatie van den wielrijdersdienst.

ZWEDEN.

N. M. B., N°. 9, geeft een kort bericht over de nieuwe vesting Boden in het Noorden van Zweden. M. Woch., N°. 12, bevat een bericht, gevende de uitrusting en het draagbaar gereedschap bij de inf., de cav., de verplegingscolonnen, den trein en de verplegingscompagnieën; N°. 26 geeft de nieuwe bepalingen betreffende de opleiding van de manschappen, bestemd voor wielrijders.

ZWITSERLAND.

Voor de versterking van St. Gothard is voor 1907 1.860.000 Frs. en voor die van St. Moritz 2.000.000 Frs. uitgetrokken. (Jahrb. A. u M., Febr.) Int. Rev., Febr., geeft nog een aanvullend bericht over het vroeger medegedeelde (blz. 181/'06) over de bergartillerie.

De voorgenomen herfstmanoeuvres in 1907 in M. Woch., N°. 12.

Een kort bericht over de mil. organisatie in N. M. B., N°. 8; tevens de volgende cijfers betr. de militaire uitgaven:

1874: 6,8 mill. Frs.

1875, na het in werking treden van de tot nu toe bestaande organisatie: óver 12 mill.

1885: 17 mill.; 1900: 28.345.000; 1906: 32.665.000 Frs. (zonder 4 mill. suppl. begr.); 1907: 39.562.000, behalve suppl. begr.). De nieuwe mil. organisatie eischt 3,2 mill. méér, zoodat voor 1908 óver 40 mill. aangevraagd zal worden; de bevolking is 3.400.000 inwoners; de totale staatsbegr.: 132 mill. Frs.

ALGEMEEN.

K. Z., Heft 2, geeft een bericht over de eigenschappen en het gebruik van de springstof Rokarok. Tevens een bericht over lastdiercolonnen in den Russ.-Jap. oorlog en over het gebruik maken van de zon als richtpunt bij het schieten der artillerie. In Streffleur, Febr., uitvoerige gegevens met teekeningen over gepantserde caissons.

BOEKAANKONDIGING.

Studiën betreffende den veldoorlog tusschen Rusland en Japan, door H. WIJNAENDTS en P. H. A. DE RIDDER, 1^e Luitenants der Infanterie, Leeraren aan de Kon. Mil. Academie. 1^e Aflevering. *Bergen-op-Zoom*. GEBROEDERS JUTEN.

De Schrijvers hebben eene prijzenswaardige poging gedaan, om uit den stroom van geschriften, welke ons betreffende dezen oorlog reeds is toegevloed, een overzichtelijk geheel samen te stellen, waarbij de leeringen van den vestingoorlog op den achtergrond gelaten worden. In de eerste aflevering wordt, na eene korte inleiding, allereerst de zorgvuldig voorbereide overtocht van de Jaloe, door de Japanners, geschetst. Uit het hier aan Russische zijde gebeurde zien wij eens te meer, hoe verderfelijk een overdreven concentratiegeest in de leiding werkt, maar vooral ook, hoe licht een gevecht om tijdwinst, tegen den wil van den verdediger, in een beslissend gevecht overgaat. Slechts rijst de vraag, welke inderdaad de opdracht van Generaal SASSOELITCH was.

Wat de beteekenis van Port Arthur betreft, kunnen wij niet geheel met de Schr. medegaan. Wij gelooven toch niet, dat zich hier in de eerste plaats gevoelsargumenten deden gelden, immers de beteekenis lag o.i. minder in de vesting, dan wel in de vloot, die ofschoon gehavend, nog eene aanzienlijke gevechtskracht vertegenwoordigde en eene bedreiging bleef vormen voor de Japansche overzeesche transporten. De berichten omtrent de uitzending van het Oostzee-eskader dwongen dan ook later de Japanners tot nog meerdere krachtsinspanning tegenover de vesting, met het succes, dat de Russische vloot in Port Arthur al even roemloos eindigde als BAZAINE's leger eertijds in Metz.

Het kiezen van Korea als tusschenbasis zal met het bekorten der zee-operatielijn, ook tegenover het Wladiwostok-eskader, wel in verband hebben gestaan, terwijl niet vergeten moet worden, dat het bezit van dit schiereiland voor de Japanners het eerste, meer begrensde object was. Eerst later namen de verdere, grootsche plannen een vasten vorm aan: „l'appétit vient en mangeant”.

Wij verlangen naar de conclusies, welke de Schr. ons aan het slot beloven te zullen geven, vooral ook naar die, betreffende de „Stellungs-

reiterei" der Russen. De schetsen, die den tekst verduidelijken, zouden bij weglating van enkele tranches zeker nog winnen, terwijl wij den corrector op het hart drukken tegen het uitvallen van letters te waken.

Over het geheel kunnen wij de kennismaking met deze studiën zeer aanbevelen.

D. G.

De nieuwe Kazerne, beschreven, begroot en op vier platen uitgebeeld, door A. E. REDELÉ, Kapitein der Genie. *Utrecht*, 1906. W. LEYDENROTH.

In bovenvermelde brochure, welke uit een viertal teekeningen en eenige bladzijden druks bestaat, tracht de Schr. eene oplossing te geven van het kazerneeringsvraagstuk, dat, naar zijne meening, sedert de invoering van de Militiewet 1901, urgent is geworden. *Hoofddoel* is daarbij geweest een ontwerp te leveren, „dat de strenge k(c)ritiek der gezondheidsleer onzer dagen kan doorstaan en dat comfort biedt, zonder aan de eischen van den dienst te kort te doen”.

Dit streven van den Schr. verdient zeer zeker waardeering en instemming; of hij er evenwel in geslaagd is, iets te leveren, dat daaraan geheel voldoet, meenen wij, zooals uit het volgende blijken moge, ontkennend te moeten beantwoorden.

Als *nevendoel* wordt door den Schr. echter ook beoogd *bezuiniging* te verkrijgen, d. w. z. hij heeft getracht een ontwerp samen te stellen, dat op een lager bedrag kon worden begroot dan de sommen, die de in de laatste jaren hier te lande gebouwde kazernes hebben gekost. In verband hiermede worden door den Schr. verkorte begrootingen van de jongste infanteriekazernes te Nijmegen, te Assen en te Groningen overgelegd en daarmede de kosten van zijn ontwerp vergeleken. Ook de totale begrootingssom van de regimentskazerne te Amersfoort wordt daarbij in beschouwing genomen.

Als eenheid voor de samenstelling van zijne regimentskazerne heeft de Schr. een woongebouw voor *éene* compagnie infanterie ontworpen en dit op Plaat I afgebeeld, waar wij een plattegrond, den voor- en den zijgevel van dat gebouw aantreffen, zoomede een détail van eene ventilatie-inrichting.

De indruk, dien de voorgevel maakt, dunkt ons leelijk, vooral ten gevolge van de pogingen om, door het aanbrengen van versieringen, van een gebouw van ± 50 M. lengte en 5 M. hoogte iets moois te willen maken. Doch hieromtrent treffe den Schr. geen verwijt. De *gustibus non est disputandum*, vooral in den tegenwoordigen tijd, en er zullen wellicht menschen gevonden worden, die, met den ontwerper, misschien juist om het gemis aan symetrie, dezen gevel mooi zullen vinden.

Beschouwen wij den „plattegrond” van dat gebouw, dan vallen al dadelijk eenige aan de voorgestelde inrichting klevende gebreken in het oog.

Nog afgescheiden van de omstandigheid, dat de Schr. hier *grootte* slaapzalen voor ongeveer 50 manschappen met afzonderlijke zitkamers toepast — een stelsel, dat juist in den laatsten tijd door velen verlaten is, omdat men het verblijf in de kazernes aangenamer en gezelliger wenschte te maken, door het in gebruik geven van kleinere vertrekken voor 15 à 20 man, die voor de bewoning veel geriefelijker zijn en waarbij de nachtrust dan ook minder vaak gestoord behoeft te worden — en nog daargelaten, dat de Schr. verzuimt voor de korporaals afgescheiden ligplaatsen in te richten — een eisch, die in latere jaren door velen te recht wordt gesteld —, zoo bezit de voorgestelde inrichting op zichzelf verschillende nadeelen, waaronder de gebrekkige gemeenschap zeker niet het minst ernstige is.

Of werkelijk aan de „hoogste eischen van comfort”, zooals de Schr. wenschte, voldaan wordt, wanneer men de manschappen in een lokaal van 14 × 14 M. op een cement- of tegelvloer te slapen legt; een lokaal, waaruit men geen uitzicht heeft, omdat de ramen, als in een stal, daartoe te hoog zijn, waar tusschen de kribben „straatjes” zijn van ongeveer 0,5 M. en de gangen tusschen de kribbenrijen slechts 1 M. breed zijn, waar, wanneer er 50 manschappen gelegerd zijn, de ruimte voor gewerrekken, berging van kamergereedschap, enz., enz. ten eenen male ontbreekt, meenen wij in twijfel te mogen trekken.

Ook het comfort, dat eene zitkamer van 50 M². oppervlakte en eene hoogte van ongeveer 4 M., aan niet minder dan 50 bewoners aanbiedt, zal niet zeer groot zijn; en wat te zeggen van de gemeenschap tusschen het slaap- en het zitvertrek door eene enkele deuropening van ± 1,2 M. wijdte, als men denkt aan het heen en weer geloof van een vijftigtal manschappen, die bovendien die zitkamer moeten passeeren om onder de veranda te komen voor het schoonmaken van kleederen, wapens en ledergoed! Men denke hierbij nog even aan het gesjouw met tafels en banken door eene deuropening van 1 M. breedte tusschen zitkamer en veranda!

Laat de gemeenschap in de soldatenkamers alzo te wenschen over, ook die tusschen het bureel en de onderofficierskamers eenerzijds en de beide *grootte* slaapzalen anderzijds en tusschen deze beide laatste onderling, waarbij men steeds door de open lucht moet, verdient geen aanbeveling.

Vreemd staat in dit ontwerp, waar ruimte en gemeenschap zoo zuinig zijn toegemeten, de ruime vestibule (5 × 5 M.), waartoe eene poort van 3 M. wijdte toegang geeft, en waardoor slechts het bureel en de beide onderofficiersvertrekken kunnen worden bereikt. Een eenigszins komisch effect maakt die *grootte* poortdeur, waar weinig communicatie noodig is, naast een smal deurtje, toegang gevende naar de zitkamers der manschappen, waar dikwijls een zeker gedrang zal heerschen.

Ook de verlichting van de onderofficierszitkamers laat te wenschen over.

Te recht kent de Schr. aan de hygiënische eischen bij den kazerne-

bouw eene hooge waarde toe, doch wij vragen ons af, of het plaatsen van een groot aantal kribben onder beweegbare ramen en het toegang verleenen tot een slaapvertrek door eene groote, in de buitenlucht uitkomende deur, nu wel met die eischen in overeenstemming is, en zeker zal een privaat in een slaapvertrek, als bij de onderofficierskamers ontworpen is, als in strijd met die eischen moeten worden beschouwd.

Waar bij eene vluchtige beschouwing van het ontwerp reeds zoo vele en zoo ernstige gebreken aan het licht treden, daar is het niet twijfelachtig, dat de ontwerper zich eenigszins aan zelfoverschatting schuldig maakt, wanneer hij meent geroepen te zijn, om als hervormer van den kazernebouw op te treden.

Nog een enkel woord over de kosten en de bezuiniging, die de Schr. door toepassing van zijne voorstellen denkt te verkrijgen, hoewel dit niet de hoofdstrekking van zijn geschrift is, zooals op de laatste bladzijde daarvan wordt vermeld. Toch wordt een belangrijk deel der brochure daaraan en aan de vergelijking met de kosten van bestaande kazernes gewijd.

Nu komt het ons voor, dat dergelijke vergelijking van ramingen weinig waarde heeft, omdat zoo tal van omstandigheden op de grootte der benoodigde sommen haren invloed uitoefenen. Het gaat b.v. niet aan, om de kosten van eene kazerne voor één bataljon (Groningen) met 4, of wel die voor twee bataljons (Nijmegen en Assen) met 2 te vermenigvuldigen, om zoo die voor eene regimentskazerne als maatstaf te bezigen en dan met het bedrag, voor de door den Schr. ontworpen regimentskazerne benoodigd, te vergelijken.

In de opgegeven kosten van de kazerne te Groningen is b.v. begrepen een bedrag van f 30.000 voor woningen van gehuwden, welk bedrag met 4 vermenigvuldigd f 120.000 zou opleveren, terwijl bij den Schr. die onkosten „pro memorie” worden gevoerd. In de bouwsom van de kazerne te Assen is begrepen f 66.000 voor gehuwden-woningen en f 77.600 voor een hospitaal c. a., hetgeen met 2 vermenigvuldigd een bedrag zou opleveren van f 288.400, waartegenover door den Schr. slechts f 12.000 voor een ziekenbarak wordt uitgetrokken.

Ook de sterkte van de afdeelingen, waarvoor de kazernes zijn bestemd, oefenen natuurlijk invloed uit. Zoo neemt de Schr. bataljons aan, ter sterkte van 392 korporaals en manschappen, terwijl bij de kazerne te Nijmegen, om een voorbeeld te noemen, op 448 man werd gerekend. Bovendien wordt in de bestaande kazernes in den regel op eene zekere ruimte voor noodlogies gerekend, dat in Schr.'s ontwerp volstrekt niet aanwezig is.

Men ziet: eene behoorlijke vergelijking uit de opgegeven cijfers te trekken, is niet goed mogelijk. Trouwens de Schr. ziet dat zelf ook wel in, waar hij zegt (blz. 18): „met zekerheid te zeggen hoeveel door „het hier voorgestelde ontwerp zal worden bezuinigd is niet mogelijk. „Ramingen van bouwwerken zijn tot op zekere hoogte elastisch en afhankeljk van den graad van afwerking welke men eischt, terwijl ook

„de gesteldheid en de ligging van het bouwterrein, bij een ontwerp „niet in cijfers te brengen, hierop van invloed zijn. Bij vergelijking „van de boven medegedeelde bedragen houde men in het oog dat de „verschillende bestaande kazerne(s)menten niet uit dezelfde complex „van gebouwen bestaan”.

Jammer, dat de Schr. daarop laat volgen: „Maar dat het aangegeven plan bezuinigt, staat vast”.

Neen, dat staat juist niet vast, waar behoorlijke vergelijking ondoenlijk is.

Zelfs zou eene vergelijking met de infanteriekazerne te Amersfoort, die nog het meest zin zou hebben, omdat beide voor een geheel regiment zijn bestemd, tot eene tegenovergestelde uitkomst leiden. De Schr. nu, geeft van de Amersfoortsche kazerne geen gespecificeerde begrooting, zooals hij van de vorengenoemde kazernes deed; slechts de totaalsom wordt vermeld. Gaan wij uit het desbetreffende bestek echter na, dat in het opgegeven bedrag van f 767.300 begrepen is eene som van f 129.000 voor woningen voor gehuwden, welke post door den Schr. bij zijn ontwerp „pro memorie” wordt gevoerd en verminderen wij, in verband daarmede, genoemde som van f 767.300 met de kosten van die woningen voor gehuwden, dan wordt de begrooting voor de Amersfoortsche regimentskazerne tot f 638.300 teruggebracht, alzoo tot een geringer bedrag dan de f 650.000, die de Schr. voor zijne regimentskazerne aangeeft. Bracht men ook — waarvoor reden zou zijn — de uitgetrokken sommen voor de overkappingen van binnenplaatsen, ten bedrage van f 47.000, in mindering — welke overkappingen door den Schr. in zijn stelsel niet noodig worden geacht —, dan zou de Amersfoortsche regimentskazerne zelfs niet minder dan f 59.000 goedkooper zijn dan „De Nieuwe Kazerne” van den Schr.

Doch, zooals gezegd, aan dergelijke vergelijkingen mag niet te veel waarde worden gehecht. De bezuiniging staat echter „niet vast”; dat is zeker.

Hoe lichtvaardig de Schr. bij het maken van zijne vergelijkingen te werk gaat, moge verder nog blijken uit zijne aan het slot der vergelijkende beschouwing gedane mededeeling, n.l. dat in de Memorie van Toelichting op Hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor het jaar 1903 werd vermeld, dat de kosten, voor den bouw van eene kazerne voor twee bataljons infanterie te Ede, werden geraamd op f 800.000. In dat bedrag waren echter begrepen de kosten voor een hospitaal, voor 20 woningen voor gehuwde militairen, voor een gebouw voor den dienst der Genie, voor den aanleg van schietbanen, enz. en natuurlijk waren daarin mede begrepen: een post voor onvoorziene uitgaven, winst en algemeene kosten, welke laatste drie bedragen in de begrooting van den Schr. buiten rekening zijn gelaten (blz. 12).

Het doet ons leed bij deze aankondiging niet tot kennismaking met dit geschrift te kunnen aansporen. Na het vorenstaande zal zulks echter duidelijk zijn.

